

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М. Долішнього НАН України»

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТИПИ ТЕРИТОРІЙ ЯК ОБ'ЄКТ
ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ:
методичні підходи до ідентифікації

Науково-аналітична доповідь

Львів – 2020

УДК 332.135:332.021:338.242

Ф – 94

Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методичні підходи до ідентифікації: науково-аналітична доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І. З. Львів, ІРД НАНУ. 2020. 150 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

ISBN 978-966-02-9502-5

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

Наукова доповідь має на меті поглибити наукові засади та виробити методичний інструментарій ідентифікації функціональних типів територій в Україні із врахуванням досвіду країн ЄС. В цьому контексті авторами визначено проблеми реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки в частині запровадження функціональної типології територій, зокрема щодо ідентифікації територій за кожним функціональним типом, критеріїв визначення проблемності / неproblemності територій, чіткого переліку територій, які можуть бути віднесені до певної групи. Розроблено методологічні засади ідентифікації функціональних типів територій (8 функціональних типів), які враховують методичні підходи європейської регіональної політики та спрямовані на максимальну гармонізацію національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами. Це уможливить практичну імплементацію принципів та інструментарію селективного стимулювання розвитку територій різних функціональних типів. Запропоновано методичний підхід до ідентифікації мережі центрів з ознаками ядер економічного розвитку. Розроблений підхід дозволяє уникнути суперечностей, які містить Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: неузгодженість об'єктів стратегії щодо міських поселень та запропонованої функціональної типології територій; значна просторова нерівномірність розміщення центрів економічного розвитку з ознаками ядер економічного розвитку; високий рівень диференціації цих центрів за ступенем урбанізації на основі показника щільності населення; неврахування впливу децентралізації на зміни в системі розселення України, що вкрай важливо з огляду на зміну меж і складу цих територіальних утворень.

Для представників органів влади та місцевого самоврядування, науковців, дослідників проблем регіонального розвитку на основі стимулювання функціональних типів територій.

Рецензенти:

доктор економічних наук, доцент Борщевський В. В.

доктор економічних наук, професор Карий О. І.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (Протокол №10 від 11.12.2020 р.)

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020

ЗМІСТ

Передмова	4
1. МІСЬКІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ЦЕНТРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Світовий досвід розробки типологій територій	6
1.2. Вітчизняний досвід виокремлення центрів економічного розвитку.....	16
1.3. Делімітація міських агломерацій в Україні в контексті реалізації цілей ДСРР – 2027.....	21
1.4. Монофункціональні старопромислові міста: критерії визначення	25
2. СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ	45
2.1. Методологічно-правові аспекти визначення сільських територій в Україні	45
2.2. Європейські інституційні засади виокремлення та ідентифікації сільських територій.....	48
2.3. Особливості застосування європейського інструментарію ідентифікації сільських територій в Україні	53
3. ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ	61
4. ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ МАКРОРЕГІОНУ «АЗОВ – ЧОРНЕ МОРЕ»	70
5. ЗОНИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ	79
6. ПРИКОРДОННІ РЕГІОНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	97
7. ПРИКОРДОННІ ТЕРИТОРІЇ У НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВАХ	106
8. ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ	113

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку державної регіональної політики в Україні характеризується зміною її концептуальних засад, зокрема відмови від компенсаційного підходу тотального вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів та територій та імплементації принципів селективного розвитку на основі виокремлення окремих функціональних типів територій, ідентифікації проблем їх розвитку та підбору механізмів стимулювання економічного зростання таких територій, посилення їх конкурентоспроможності. Європейська практика засвідчила ефективність реалізації регіональної політики на основі функціональних типів територій, оскільки він спрямований на виявлення активів територій та включення їх ендogenous потенціалу в процеси розвитку на відміну від практики патерналізму і простого перерозподілу фінансових ресурсів між багатшими та біднішими територіями.

Пріоритетами затвердженої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (далі ДСРР-2027) визначено ефективне державне управління, економічний розвиток на новій територіальній основі, посилення міжрегіонального співробітництва, концентрація на вирішенні комплексних проектів з урахуванням особливостей функціональних груп територій. Такі завдання ДСРР-2027 обумовлені необхідністю подальшої імплементації достатньо успішних реформ децентралізації влади та адміністративно-територіального устрою держави, яка спрямована на формування самодостатніх та спроможних до забезпечення ендogenous розвитку територіальних громад. Водночас зростання територіальної диспропорційності та ризик місцевої автаркізації вимагають вироблення сучасних механізмів державної регіональної політики, спрямованих на нівелювання означених проблем.

Реалізація задекларованих завдань вимагає узгодження заходів секторальних політик національного рівня із цілями ДСРР – 2027. Спільним об'єктом державної регіональної політики та секторальних політик мають стати функціональні типи територій: гірські території, прикордонні регіони та території у несприятливих умовах, зони впливу міжнародних транспортних коридорів, макрорегіон “Азов-Чорне море”, полюси зростання у зв'язці з навколишніми територіями, міста як центри креативної, інноваційної та конкурентної економічної діяльності, сільські території тощо. Особливої актуальності при цьому набувають питання: 1) вироблення методичних підходів до ідентифікації функціональних типів територій, 2) ідентифікації конкретних регіонів, районів, територіальних громад, які включатимуться у певні класифікаційні групи, 3) детермінації проблем розвитку, з якими стикаються території кожної групи, 4) оцінки проблемності розвитку окремих територій в межах кожної групи, 5) конкретизації механізмів стимулювання розвитку для кожної групи.

У додатку до ДСРР-2027 представлено картосхеми, які відображають території, які включені в окремі класифікаційні групи. Водночас у документі не відображено методики ідентифікації територій за кожним функціональним типом, критеріїв визначення проблемності / неproblemності територій, чіткого переліку територій, які можуть бути віднесені до певної групи. Окрім цього, виокремлення територій в межах певних функціональних типів суперечить іншим діючим нормативним актам. Зазначене стримує процес практичної імплементації нових підходів до стимулювання регіонального розвитку.

В ході виконання першого етапу дослідження науковці Інституту зосередились на розробленні методичних підходів до ідентифікації функціональних типів територій. При цьому взято до уваги, що реальною правовою основою формування національних інституційних рамок для виокремлення та ідентифікації функціональних типів територій в Україні необхідно розглядати ратифіковану Законом України від 16 вересня 2014 року №1678 Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, яка дійсно є невід'ємною частиною національного законодавства України¹. Главою 5 розділу V цієї Угоди визначено, що національна статистична система має ґрунтуватися на фундаментальних принципах ООН щодо офіційної статистики з урахуванням *acquis* ЄС у сфері статистики, зокрема Кодексу норм європейської статистики з метою гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами. Крім цього, в ході дослідження детально проаналізовано досвід стратегування регіонального розвитку в країнах ЄС, який взято за основу при розробленні методичних засад ідентифікації територій.

Наукова доповідь має на меті поглибити наукові засади та виробити методичний інструментарій ідентифікації функціональних типів територій в Україні із врахуванням досвіду країн ЄС. В цьому контексті авторами визначено проблеми реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки в частині запровадження функціональної типології територій, зокрема щодо ідентифікації територій за кожним функціональним типом, критеріїв визначення проблемності / неproblemності територій, чіткого переліку територій, які можуть бути віднесені до певної групи. Розроблено методологічні засади ідентифікації функціональних типів територій (8 функціональних типів), які враховують методичні підходи європейської регіональної політики та спрямовані на максимальну гармонізацію національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами. Це уможливить практичну імплементацію принципів та інструментарію селективного стимулювання розвитку територій різних функціональних типів.

Доповідь підготовлено в рамках виконання науково-дослідної роботи «Виокремлення проблемних територій та інструментарій стимулювання їх економічної активності».

Доповідь підготовлено авторським колективом під науковим керівництвом д.е.н., проф. Сторонянської І. З.

Авторський колектив:

Беновська Л. Я., к.е.н., с.н.с. (розділ 7),

Дуб А. Р., к.е.н., доц. (розділ 4),

Жук П.В., к.е.н., пров.н.с. (розділ 3),

Залуцький І. Р., к.е.н., доц. (розділ 2),

Калат Я. Я., м.н.с. (розділ 5);

Колодійчук І. А., д.е.н., с.н.с. (розділ 8),

Мельник М.І., д.е.н., проф. (підрозділ І.4),

Патицька Х. О., к.е.н., н.с. (підрозділ І.1),

Притула Х. М., д.е.н., с.н.с. (розділ 5),

Сторонянська І. З., д.е.н., проф. (наукова редакція, передмова, розділи І, 2),

Тимечко І. Р., к.е.н., с.н.с. (розділ 6),

Шульц С. Л., д.е.н., проф. (підрозділ І.2),

Щеглюк С. Д., к.е.н., с.н.с. (підрозділи І.3, І.4).

---

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

I. МІСЬКІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ЦЕНТРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

I.1. СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ ТИПОЛОГІЙ ТЕРИТОРІЙ

В умовах глобалізації та зміни технологічних укладів відбувається зміщення позицій і ролі міських та сільських регіонів у розвитку економіки. Якщо раніше віднесення територій до типу міської апріорі обумовлювало її сильніші позиції розвитку, то сьогодні не все так однозначно. Сільські території набувають конкурентних переваг зокрема, в контексті розробки відтворювальних джерел електроенергії, запровадження нових підходів до виробництва продовольчих товарів та використання природних ресурсів, заснованих на інноваціях. Окремі сільські регіони активно включилися у процес економічного розвитку на таких умовах, випереджаючи за низкою показників навіть сусідні міські райони, проте інші не мають можливостей та потенціалу для адаптації до нових вимог.

Проблема вироблення підходів до типологізації територій та формування ефективної методики ідентифікації територій окремих типів особливо актуальна для України в контексті реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Зважаючи на відсутність суттєвих напрацювань у цій сфері в Україні, доцільним є вивчення успішного досвіду розвинених країн для його адаптації до вітчизняних умов та практичної реалізації. Сьогодні розробка методики ідентифікації міських та сільських територій у світі здійснюється не тільки державами, а й на наднаціональному рівні. Найбільшими досягненнями в цій сфері характеризуються ЄС та ОЕСР. Ними розроблено декілька методик ідентифікації територій, які різняться за двома критеріями:

1) **за показниками**, в результаті аналізу яких територію відносять до сільської або міської;

2) **за рівнем територіальних одиниць**, які здебільшого визначаються згідно затвердженого стандарту територіального поділу країн для статистичних цілей NUTS. Номенклатура NUTS включає п'ять рівнів територіальних одиниць: три регіональні (NUTS I (суб'єкти федерації, автономні утворення, великі регіони), NUTS 2 (провінції, департаменти, урядові округи), NUTS 3 (графства, префектури)) та два місцеві рівні (LAU I і LAU 2)².

Основою регіональної типологізації ОЕСР є розроблений методичний підхід до визначення функціонального типу адміністративно-територіальних одиниць рівня LAU 2, до якого в різних країнах віднесено населені пункти та муніципалітети. Згідно запропонованої методики, типізація проводиться за показником густоти населення, тобто територіальна одиниця класифікується як сільська, якщо густота населення на її території складає менше 150 осіб на км². Попри простоту застосування, такий підхід має суттєвий недолік – неврахування нерівномірності заселення територій країн. Наприклад, столиця Чорногорії Підгориця, де проживає майже 1/3 населення країни, характеризується щільністю населення менше 150 осіб на км², тому класифікується як сільська територія³.

² Eurostat. An official EU website. NUTS. URL: https://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/home_regions_en.html.

³ Goss S. Annex 2: Defining and measuring rurality. June 2013. 9 p.

Утім проведення типізації міських та сільських території в розрізі територіальних одиниць рівнів LAU 1 та LAU 2 загалом не можна вважати доцільним через значну подрібненість території, постійні та динамічні зміни на цьому рівні, а також вплив процесів субурбанізації, який результується певним «розмиванням» кордонів між містом та селом⁴. Окрім цього, аналіз на цьому рівні не дозволить забезпечити врахування впливу зовнішніх чинників, оскільки результуватиметься значним ускладненням процесу дослідження.

Тому на основі типології території рівня LAU 2 ОЕСР проведено також *регіональну типологію територій країн на рівні TL 3* (територіальна класифікація ОЕСР, яка відповідає рівню NUTS 3 у класифікації ЄС). Цей підхід ґрунтується на аналізі двох показників:

1) частки населення, яке проживає у містах та сільській місцевості – в результаті регіони класифіковано на: переважно міські – регіони, де більше 75% населення проживає у містах; проміжні – регіони, де у містах проживає 51-75% населення; переважно сільські – регіони, де більше 50% населення проживає на сільській території⁵;

2) наявності важливих міських центрів у регіоні – в результаті врахування показника переважно сільський регіон, який містить міський центр з населенням більше 200 000 жителів, що становить щонайменше 25% населення регіону, стає проміжним; а проміжний регіон, який містить міський центр з більше 500 000 жителів, що становить щонайменше 25% населення регіону, стає переважно міським. Таким чином, в методиці зроблено спробу врахувати роль великих міст як «стимуляторів» економічного розвитку навколишніх територій.

Загалом, запропонована методика характеризується суттєвими перевагами, оскільки, ґрунтуючись на визначенні питомої ваги населення у міських чи сільських громадах, вона дозволяє обґрунтувати відмінності у веденні економічної діяльності в різних регіонах та врахувати особливості розвитку ринку праці на різних територіях.

Натомість її недоліком є неврахування впливу великих міст у сусідніх адміністративно-територіальних формуваннях на розвиток регіону. Враховуючи те, що об'єктом аналізу є адміністративно-територіальні одиниці типу NUTS 3, яким в Україні відповідають райони, слід говорити про доцільність аналізу такого показника, адже регіони цього типу є невеликими за розмірами адміністративними одиницями з чисельністю жителів 150-800 тис. осіб, тому наявність навіть у сусідньому регіоні великого міста або навіть міської агломерації матиме суттєвий вплив на розвиток навколишніх територій.

Щоб оптимізувати існуючу методику та врахувати показник доступу до великих міських центрів, регіональну типологію ОЕСР було розширено шляхом додавання ще одного критерію – часу руху автомобіля, необхідного 50% населення регіону для досягнення міста⁶ з чисельністю жителів понад 50 тис. осіб (до уваги, в Україні міста з понад 50 тис. мешканців віднесено до міст обласного значення) (рис. 1.1).

Як видно, додатковий критерій не впливає на типи регіонів, передбачені регіональною типологією ОЕСР для територій рівня NUTS 3. За допомогою *розширеної типології* відбувається лише додаткова диференціація проміжних та сільських регіонів на віддалені або близькі до міста. В результаті розширеної регіональної типізації виділено п'ять типів регіонів: переважно міський, проміжний близький до міста, проміжний

⁴ Bengs C, Schmidt-Thomé K. eds. Urban-rural relations in Europe. ESPON 1.1.2 Final report. ESPON Monitoring Committee: Brussels. 2006; Champion T. Defining «urban»: the disappearing urban-rural divide. In International Handbook of Urban Policy, vol. 1: Continuous global issues, H.S. Geyer (ed.) . Edward Elgar: Cheltenham, 2007; 22-37 p.

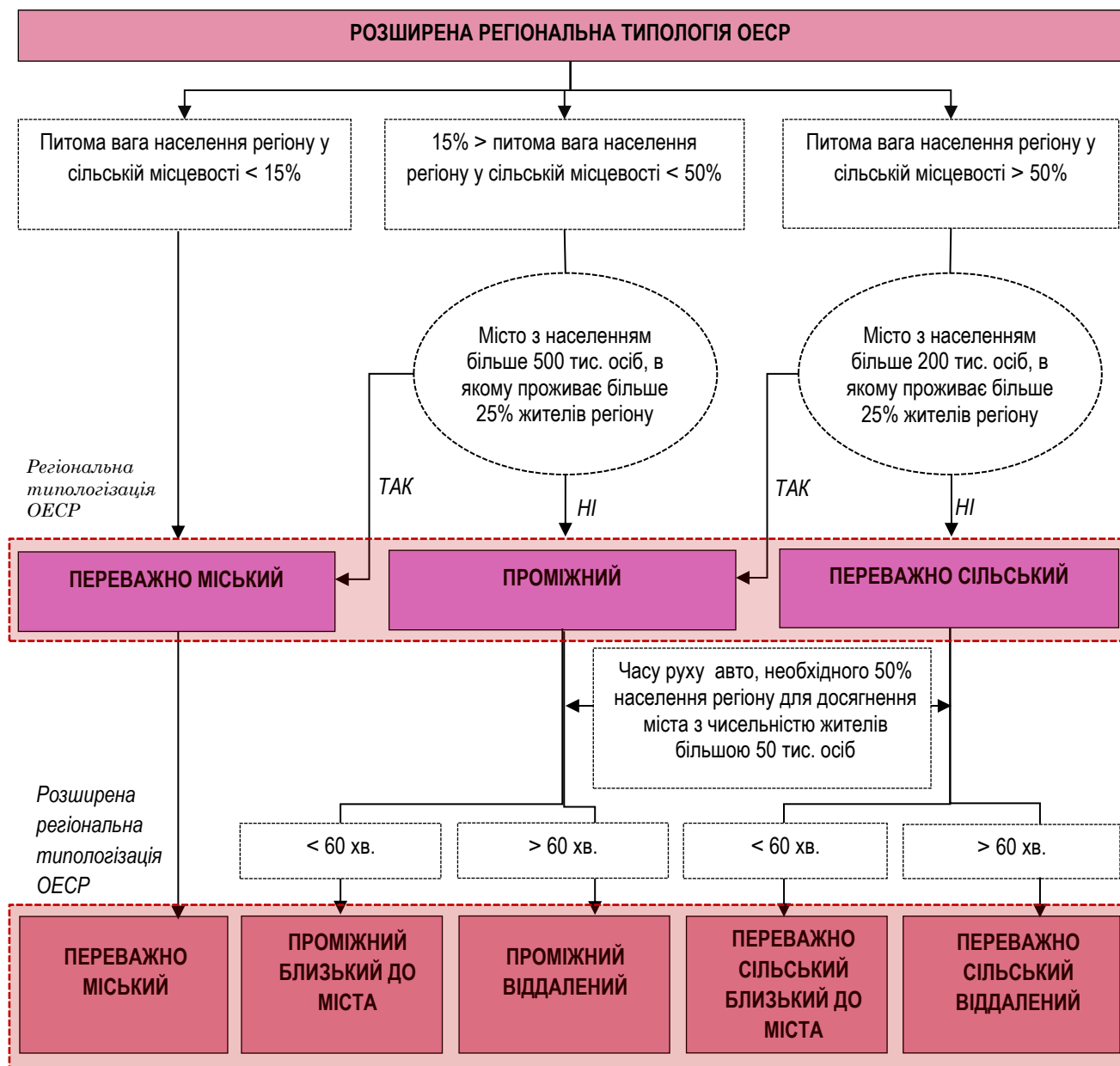
⁵ Regional typology: Updated statistics. OECD, 2009, URL: www.oecd.org/gov/regional/statisticsindicators; Regions at a Glance. OECD, 2009. URL: www.oecd.org/regional/regionsataglance.

⁶ Dijkstra, L., H. Poelman Remote Rural Regions: How the proximity to a city influences the performances of rural regions. Regional Focus, 2008, No 1. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2009_01_metropolitan.pdf.

віддалений, переважно сільський близький до міста, переважно сільський віддалений.

Врахування відстані адміністративно-територіальних формувань до великих міст дозволяє виявити так звану «групу ризику» – віддалені сільські регіони. Відповідно до регіональної типології ОЕСР, у Північній Америці сільськими визнано 74% регіонів рівня NUTS 3, з них віддаленими сільськими регіонами є більше $\frac{1}{2}$ (зокрема, у Каналі 74% сільських територій є віддаленими, що пов'язано з природно-географічними характеристиками території країни), у ЄС сільськими є 35% регіонів країн, з них 14% - віддалені (у цих регіонах проживає 5% населення ЄС) (рис. 1.2).

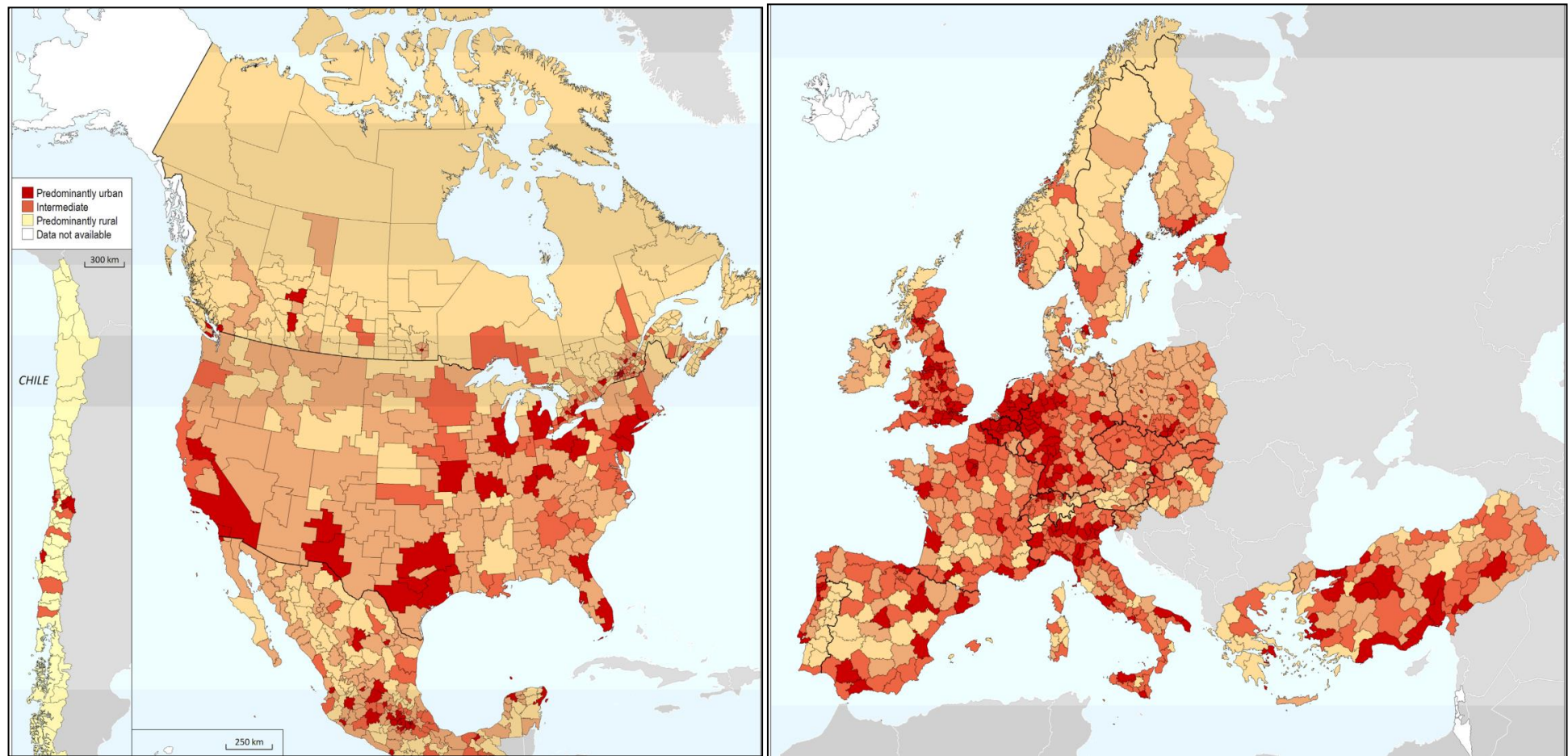

Рис. 1.1. Алгоритм розширеної типологізації регіонів за методикою ОЕСР

Джерело: складено на основі ⁷.

⁷ Brezzi, M., L. Dijkstra and V. Ruiz. OECD Extended Regional Typology: The Economic Performance of Remote Rural Regions. OECD Regional Development Working Papers, 2011/06, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg6z83tw7f4-en>; Dijkstra L., Ruiz V. Refinement of the OECD regional typology: Economic Performance of Remote Rural Regions. European Commission. Organization for the Economic Cooperation and Development, April 2010. 18 p.

■ - переважно міський; ■ - проміжний близький до міста; ■ - переважно сільський близький до міста; ■ - переважно сільський віддалений

Рис. 1.2. Типологізація регіонів NUTS 3 окремих країн за розширеною методикою ОЕСР

Джерело: ⁸

⁸ Brezzi, M., L. Dijkstra and V. Ruiz. OECD Extended Regional Typology: The Economic Performance of Remote Rural Regions. OECD Regional Development Working Papers, 2011/06, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg6z83tw7f4-en>.

Результати порівнянь соціально-економічного розвитку віддалених сільських регіонів та таких, які знаходяться близько до розвинених міських центрів, проведених науковцям країн Заходу⁹ свідчать про суттєве зростання ризику депопуляції, старіння населення, вищого рівня безробіття та зниження обсягів виробництва з віддаленістю від міст. Це пов'язано з відсутністю доступу до розвинених ринків послуг, якісної освіти та медицини, а також переваг міст як логістичних центрів для суб'єктів господарювання. Крім того, саме сільські віддалені регіони є більш вразливими до зовнішніх шоків, що доведено, зокрема, впливом світової фінансової кризи 2008-2009 рр.: частка віддалених сільських регіонів у складі найпродуктивніших регіонів країн ОЕСР знизилася з 21% до 9% за період до та після кризи, а середньорічне падіння ВВП на одну особу склало 2,5%, що більше ніж по переважно сільських регіонах близьких до міст на 2,0 в.п.

Щодо аналізу соціально-економічного розвитку сільських регіонів в розрізі близьких до міст та віддалених (табл. I.1), помітною є різниця у частці ВДВ у торговельному секторі у регіонів з найвищими та найнижчими показниками розвитку: якщо у першому випадку 40% продукції виробляється у торгівлі, то у другому – лише 29%. Це підтверджує перспективність розвитку торговельної діяльності для зростання продуктивності сільських регіонів, особливо зважаючи на відсутність на їх території розвинутого внутрішнього ринку та порівняно низьку продуктивність у сфері послуг.

Таблиця I.1

Порівняння окремих показників соціально-економічного розвитку сільських регіонів у країнах ОЕСР

Показник	Переважно сільські регіони близькі до міст		Переважно сільські віддалені регіони	
	40% регіонів з найнижчими показниками розвитку	40% регіонів з найвищими показниками розвитку	40% регіонів з найнижчими показниками розвитку	40% регіонів з найвищими показниками розвитку
Рівень зайнятості, %	55	50	53	55
Рівень безробіття, %	7	7	7	6
Частка ВДВ у виробництві, %	24	16	20	11
Частка ВДВ у торговельній сфері, %	40	29	36	31
Густота населення, осіб на кв. км.	74	60	42	27
Коефіцієнт залежності літніх людей, %	23	30	27	30

Джерело: ¹⁰

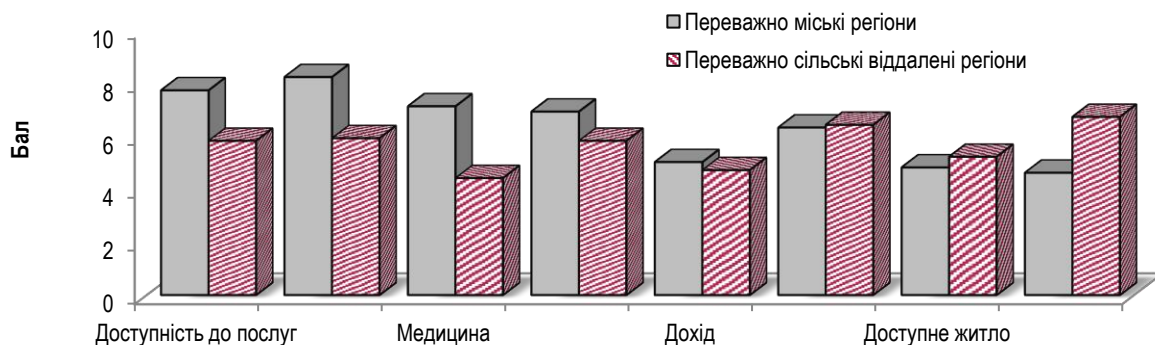
Географічна відстань, низька щільність та проблема старіння населення у віддалених сільських регіонах призводять до їх ізольованості та зростання ризику соціальної відчуженості населення. Як зауважують економісти міжнародної мережі Volonteurope, підтримувані в межах виконання програми Європейської Комісії «Europe for Citizens Programme», віддаленість і низька щільність населення деяких сільських районів

⁹ Brezzi, M., L. Dijkstra and V. Ruiz. OECD Extended Regional Typology: The Economic Performance of Remote Rural Regions. OECD Regional Development Working Papers, 2011/06, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg6z83tw7f4-en>; Dijkstra L., Ruiz V. Refinement of the OECD regional typology: Economic Performance of Remote Rural Regions. European Commission. Organization for the Economic Cooperation and Development, April 2010. 18 p.; Bertolini P. Overview of income and nonincome rural poverty in developed countries. Department of Economics Marco Biagi. Center for the analysis of Public Policy. University of Modena and Reggio Emilia. 54 p.; Quality of life in Urban and Rural Europe. Eurofound. Cornell University ILR School. 2014. Dublin; 30 p. Rural responses to challenges in Europe. EU rural review. № 21. European Union, 2016. 52 p.

¹⁰ Rural 3.0. A framework for rural development. Policy Note. OECD, 2018. 27 p.

призводить до малих обсягів інвестицій, що результується зниженням запасів економічного та людського капіталу і призводить до погіршення економічних показників та зниження рівня зайнятості і доходів. «Таким чином, географічна відстань сильно впливає на доступ до можливостей»¹¹.

Водночас, аналіз розвитку сільських та міських регіонів за методикою ОЕСР дозволив встановити, що рівень добробуту (згідно методики ОЕСР розраховується шляхом аналізу дев'яти коефіцієнтів) у міських регіонах не завжди вищий (рис. 1.3). У міських регіонах вищий рівень доступу до послуг, доступна якісна медицина та освіта, суттєво вищий показник безпеки громадян (якщо у сільських районах він складає 6 балів з 10-ти, то у міських – більше 8 балів). Натомість перевагою мешканців сільських регіонів є значно кращі екологічні умови та доступне житло, а рівень доступу до робочих місць та обсяги доходів громадян відповідають регіонам, де більшість людей проживає у великих містах.

Рис. 1.3. Динаміка показників добробуту населення переважно міських та переважно сільських віддалених регіонів країн ОЕСР, 2017 р., %

Джерело: на основі ¹²

Аналіз показників добробуту дозволяє зауважити високий рівень якості життєдіяльності у сільських регіонах в розвинених країнах, що часто сприймається їх жителями як суттєва перевага та супроводжується по окремих регіонах навіть процесами контрурбанізації. Домогосподарства у віддалених регіонах готові приймати факт нижчої заробітної плати та вищих видатків на доїзд до робочих місць через високу якість життя у сільському середовищі. Такі результати досліджень свідчать про відсутність деградації сільських територій, яка впродовж останнього десятиріччя спостерігається в Україні, та про ефективність політики підтримки розвитку сільських територій в ЄС та інших розвинених країнах.

Таким чином, можна стверджувати про ефективність розширеної методики ОЕСР щодо визначення міських та сільських територій та їх типологізації, оскільки ця методика дозволяє врахувати системні показники, аналіз яких призводить до виділення груп територій, які різняться за демографічними, соціально-економічними та просторовими характеристиками. Слід наголосити на доцільності застосування розширеної методики для типологізації територій України в розрізі районів (оскільки саме цей адміністративний рівень відповідає рівням NUTS 3 та TL 3) та визначення віддалених сільських територій в нашій країні.

Як і ОЕСР, Евростатом також розроблено *методику типології регіонів ЄС на рівні територій NUTS 3*. Обрання цього рівня адміністративно-територіальних одиниць пов'язано з його оптимальністю. Якщо рівні LAU є недоцільними для аналізу через їх

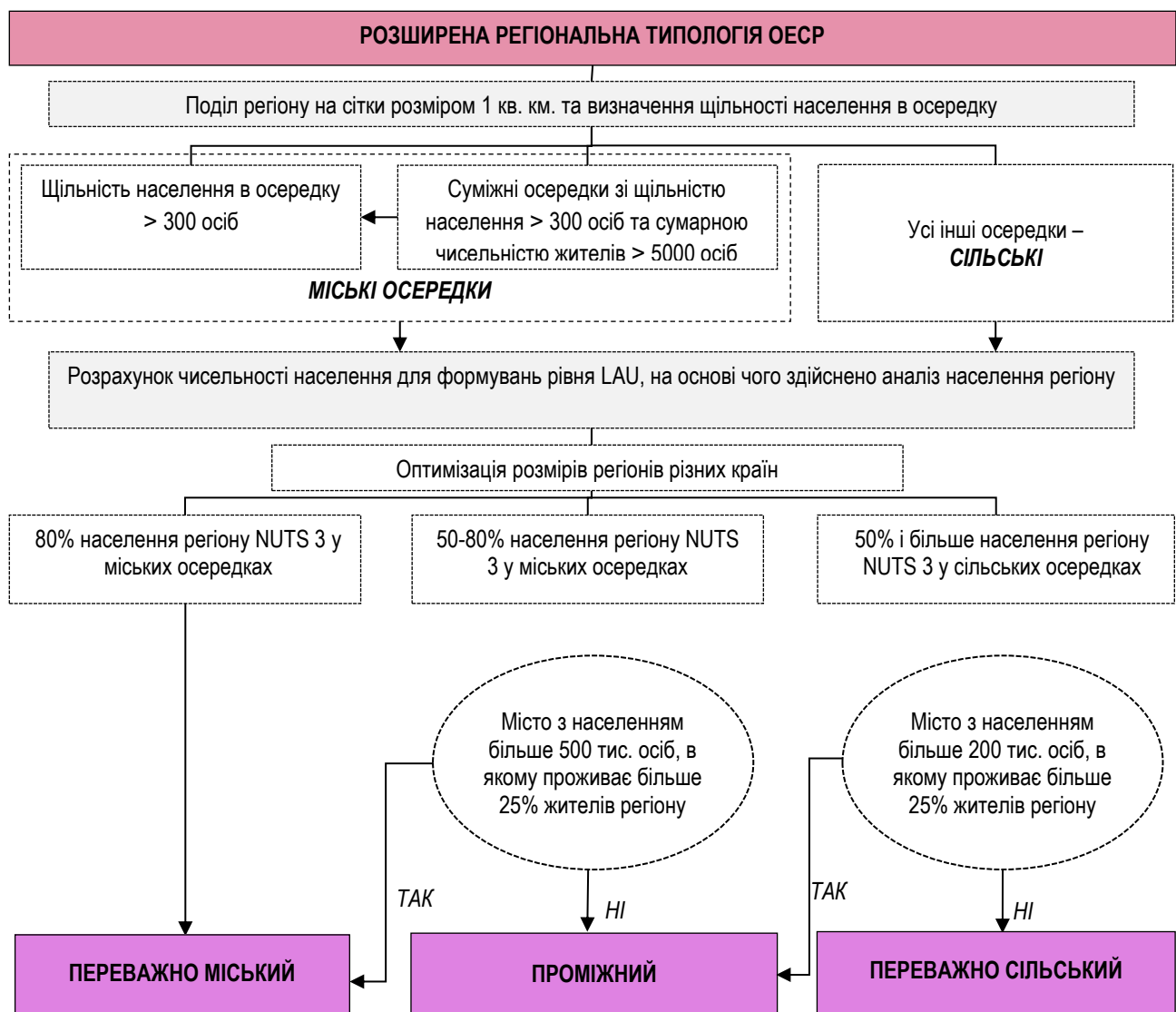
¹¹ Rural isolation of citizen Europe. Policy Brief. Volonteuropé. European Commission. December, 2014. 36 p.

¹² Rural 3.0. A framework for rural development. Policy Note. OECD, 2018. 27 p.

подрібненість, що не дозволяє провести комплексний аналіз впливу зовнішніх чинників, то рівень NUTS 2 також визнано неоптимальним, оскільки проведення місько-сільської типології в такому контексті призведе до неврахування відмінностей на нижчих рівнях, що результується «викривленням» результатів дослідження.

Так, згідно досліджень Євростату, застосування методу на рівні NUTS 2 призведе до значно меншої частки населення, яке проживає в сільських регіонах, оскільки є порівняно мало регіонів NUTS 2, де більше половини населення мешкає в сільській місцевості¹³.

Отож, методика типологізації регіонів рівня NUTS 3 ЄС передбачає виділення трьох типів регіонів на основі визначення частки населення, яке проживає у сільській/міській місцевості, а саме: переважно сільських регіонів, проміжних та переважно міських регіонів (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Алгоритм розширеної типологізації регіонів за методикою ОЕСР

Джерело: складено на основі¹⁴.

¹³ Beer J., Gaag N., Erf R. New classification of urban and rural NUTS 2 regions in Europe. Working Paper no.: 2014/3. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI). 24 p.

¹⁴Methodological manual on territorial typologies. 2018 editions. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 132 p.

Фундаментальною основою типологізації є реалізація першого етапу аналізу, який передбачає поділ регіону NUTS 3 на так звані сітки розміром 1 км² та визначення щільності населення в такому осередку. Перевагою цього способу є використання відносно рівномірних невеликих осередків сітки, що дозволяє уникнути суттєвих перекосів та отримати достовірну інформацію. В результаті аналізу сітка зі щільністю населення 300 осіб і більше визначається як потенційно міська. Суміжні потенційно міському осередку квадрати сітки, за умови наявності в них щонайменше 5000 осіб «об'єднаного» населення, вважаються міськими. Усі інші квадрати сітки, які не визначені як міські, вважаються сільськими.

Наступним кроком є «накладання» результатів першого етапу на регіони NUTS 3, в результаті чого виділяють переважно міські регіони (більше 80% населення яких проживають у містах), проміжні (50-80% - у містах) та переважно сільські (більше 50% населення проживає у сільській місцевості).

Окремо слід звернути увагу на спробу Євростатом «вирівняти» розміри аналізованих регіонів. Щоб уникнути спотворень класифікації внаслідок суттєвих відмінностей у площі регіонів на території ЄС, райони з площею менше 500 км² поєднують з сусідніми і ще раз визначають їх тип (в умовах практичного застосування методики таких регіонів виявилось 145). При цьому, таке коригування застосовують лише для сусідніх регіонів однієї країни-члена ЄС, тоді як регіони з різних країн не враховуються.

Останній етап практичної реалізації методики передбачає коригування результатів типологізації через врахування впливу великих міст на розвиток регіону (механізм врахування аналогічний, як і у методиці ОЕСР).

В контексті практичного застосування розробленої методики у ЄС-28 31,7% регіонів визначено як переважно сільські (рис. 1.5).

Загалом практична складність цього підходу пов'язана з несформованістю вихідних даних для аналізу та неготовністю деяких країн до його реалізації. Водночас, варто зауважити і суттєві переваги методики, оскільки квадратна сітка на 1 км² є значно меншою, ніж самі адміністративні одиниці, і тому запропонований підхід дозволяє отримати в результаті детальнішу та точнішу типологізацію територій, наблизивши його до ідеї «класифікації поселень», проте, що важливо, з урахуванням впливу зовнішніх чинників (оскільки попри те, що сітка формується на рівні меншому ніж розміри LAU, аналіз регіонів здійснюється на рівні NUTS 3).

Попри переваги системного аналізу територій за принципом «знизу-вверх», недовіркою цієї методики у порівнянні з розширеною методикою ОЕСР є неврахування показника віддаленості сільського регіону від міста, що дозволяє виділити саме території з високим рівнем ризику соціальної відчуженості та економічної ізоляції.

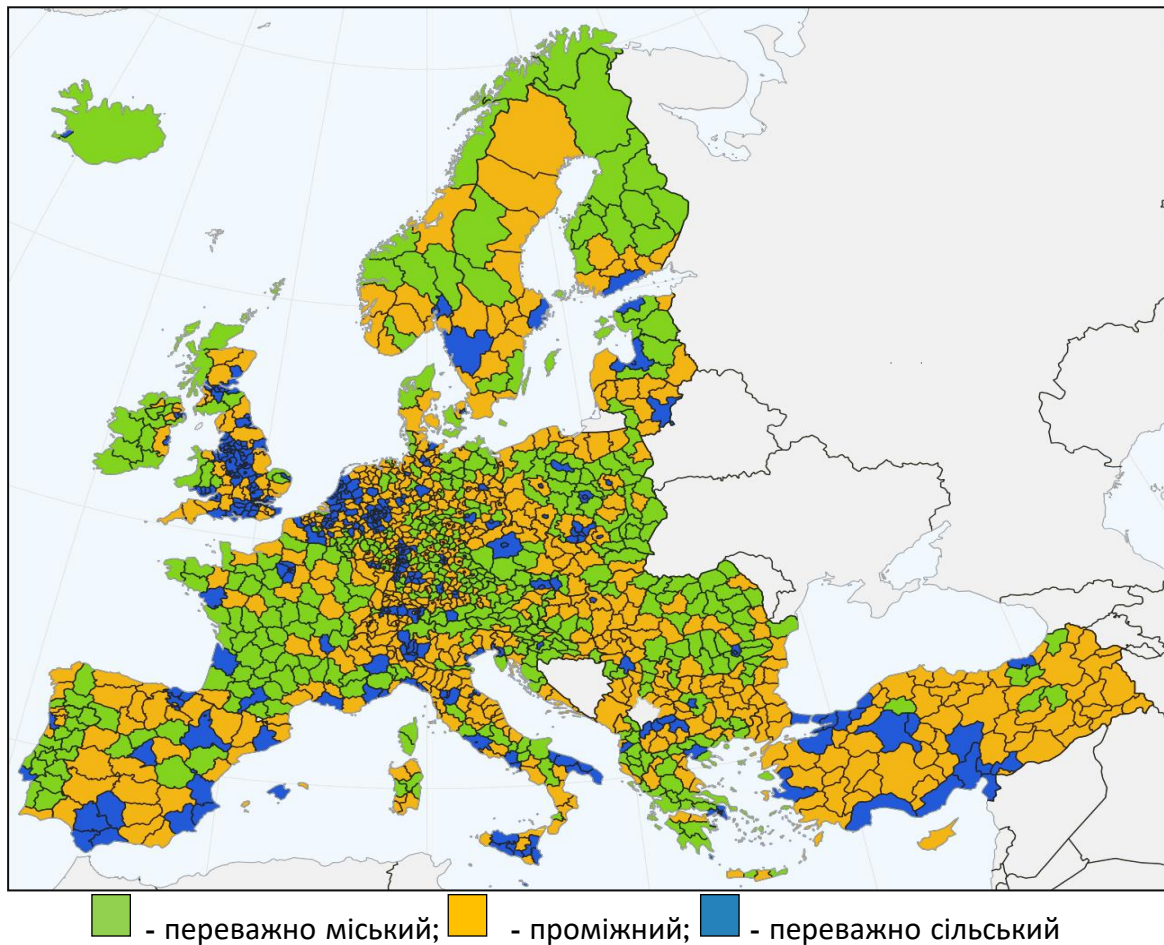
Загалом існує чимала кількість і національних методик типологізації територій в контексті їх поділу на сільські та міські, які розраховуються на основі врахування різних показників (табл. 1.2).

Методики країн суттєво відрізняються і за показниками, які взято для аналізу, і за рівнем адміністративно-територіального устрою, на якому проводиться класифікація.

Найчастіше застосовуваним критерієм є показник чисельності населення. Зрозуміло, що в результаті суттєвих відмінностей у чисельності та густоті населення у країнах фактичні пороги чисельності населення, які використовуються у методиках, сильно різняться. Для прикладу, у Великій Британії в межах Шотландії поселення з населенням менше 3000 осіб вважаються сільськими, в Англії та Уельсі поселення з населенням менше 10 000 є сільськими, а у Північній Ірландії – це населені пункти з мешканцями менше 5000 осіб. Набагато нижчий поріг (200 осіб) використовується для визначення міського статусу в

Ісландії, Норвегії, Швеції та Данії, які є великими і переважно малонаселеними країнами північної Європи¹⁵.

Рис. 1.5. Типологізація регіонів NUTS 3 країн ЄС за методикою Євростату
Джерело: ¹⁶.

Поширеним критерієм у національних та міжнародних методиках типологізації територій є показник густоти населення або аналогічний до нього показник щільності проживання. Для прикладу, у Великій Британії в Англії аналіз муніципалітету здійснюється з урахуванням щільності житлових будинків на території 100 м², у Шотландії – поштових індексів на 1 га.

Серед інших критеріїв, які заслуговують на увагу, - показники використання земель та інфраструктури, економічних характеристик території. Зокрема, Національна служба статистики Китаю класифікує так звані «пов'язані села», тобто сільські території навколо міст, за допомогою аналізу показника інфраструктури: села включаються до складу міської території у випадку користування жителями інфраструктурою міста та їх обслуговування міськими службами. Аналогічно це відбувається і в Японії.

В Індонезії врахування приміських сільських населених пунктів до складу міської території відбувається в контексті визначення доступності населення сіл до закладів освіти, роздрібної торгівлі, розваг та охорони здоров'я у містах, а також через визначення частки домогосподарств, які мають телефони та електрику.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Eurostat regional yearbook. 2019 edition. Statistical books. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 226 p.

Таблиця 1.2

Показники, які використовуються для типології територій країн в контексті їх поділу на міські та сільські

	Загальна чисельність населення	Частка населення в певному типі району	Густота населення	Щільність проживання	Критерії, пов'язані із землекорис- туванням / інфраструк- турою	Критерії, пов'язані з економікою (наприклад, зайнятість)
Австралія	x	x	x		x	
Австрія	x		x		x	x
Бельгія						x
Бразилія						
Канада	x		x		x	x
Чилі	x				x	x
Китай	x				x	
Чеська Республіка	x					
Данія	x				x	
Естонія						
Фінляндія	x	x				
Франція					x	x
Німеччина	x					
Греція	x					
Угорщина						
Ісландія	x				x	
Ірландія	x					
Індія	x		x		x	x
Індонезія			x		x	x
Ізраїль	x					
Італія		x	x		x	
Японія	x		x		x	
Корея	x	x				
Латвія	x					
Люксембург						
Мексика	x		x		x	x
Нідерланди				x		
Нова Зеландія	x		x			
Норвегія	x			x		
Польща					x	
Португалія	x	x	x		x	
Словацька Республіка	x				x	
Словенія	x				x	x
Південна Африка					x	x
Іспанія	x					
Швеція	x				x	
Швейцарія	x		x			x
Туреччина	x					
Велика Британія	x	x	x	x		
США	x		x		x	
Типологія ОЕСР	x	x	x			
Методика ЄС	x	x	x			

Джерело: на основі ¹⁷

Багато методик сформовані на врахуванні рівня зайнятості, припускаючи, що високий рівень «первинного сектору» або сільськогосподарської діяльності є свідченням наявності сільського адміністративного формування. Яскравим прикладом застосування такої методики є Індонезія. Класифікація територій в країні здійснюється на основі

¹⁷ Hopkins J., Copus A. Definitions, measurement approaches and typologies of rural areas and small towns: a review. The Social, Economic and Geographical Sciences Group The James Hutton Institute, Craigiebuckler, Aberdeen. August 2018. 42 p.

врахування щільності населення, наявності інфраструктурних об'єктів та питомої ваги сільськогосподарських домогосподарств. Зокрема, регіон визнається міським, якщо у ньому менше 5% домогосподарств є сільськогосподарськими, натомість сільськими є регіони з 70% і більше сільськогосподарських домогосподарств.

В ЄС класифікація території на рівні LAU у Бельгії формується в контексті визначення рівня зайнятості населення у сільськогосподарському секторі. У Франції класифікація міських районів здійснюється шляхом виділення «великих міських», «середніх» та «малих» районів на основі визначення чисельності робочих місць: 10 000, 5000 і 1500 робочих місць використовуються як порогові значення. А визначення прилеглої території до міста розраховується на основі зайнятості: якщо 40% зайнятих працюють у місті, територія вважається прилеглою.

Отже, проведений аналіз типологізації територій дозволив встановити, що різниця у підходах до формування методик свідчить про потребу їх створення відповідно до умов розвитку, географічних та територіальних особливостей країни. Водночас варто засвідчити певну універсальність та можливість застосування методик ОЕСР і ЄС до потреб визначення міських та сільських територій в Україні. Попри це, навіть використання міжнародних методик вимагає їх адаптації, оскільки в Україні нижча середнього по ЄС густота населення, а також доволі нерівномірне розташування міст обласного значення (які відповідають містам з чисельністю жителів більше 50 000 осіб).

І.2. ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ВИОКРЕМЛЕННЯ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В основі визначення точок економічного зростання закладено ідею парадигми полюсів росту (англ. “growth poles”) чи полюсів розвитку (англ. “development poles”). Згідно цієї парадигми, нерівномірність економічного розвитку пов'язана із концентрацією економічної активності навколо певних центрів (полюсів, ядер). Відповідно до цієї логіки перерозподіл інвестицій у полюси зростання сприятиме синергічному ефекту і призводить не тільки до економічного зростання певної території, а й до підвищенню рівня життя населення загалом. До того ж, згідно положень класичних теорій кумулятивного росту, точки економічного зростання справлятимуть вплив на прилеглі території стимулюючи їх розвиток. Такими полюсами, центрами економічного розвитку виступають міські поселення різного рівня.

Ідея визначення та запровадження механізмів державної підтримки територій, які мають ознаки ядер економічного розвитку і можуть стати центрами економічного зростання не є новою для України. Так, низкою законодавчих актів¹⁸ у 2000-2005 роках

---

¹⁸ Закон України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області». Урядовий кур'єр. 1999. 14 січня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області». Урядовий кур'єр. 1999. 7 серпня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області. Голос України. 1999. 29 грудня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт Крим» в Автономній Республіці Крим. Голос України. 2001. 25 січня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області». Голос України. 2001. 11 травня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області. Голос України. 2003. 17 грудня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області. Урядовий кур'єр. 2003. 17 грудня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності

було визначено території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності у Донецькій, Луганській, Закарпатській, Сумській Житомирській, Чернігівській, Волинській областях, АР Крим та м. Харкові. Територіями пріоритетного розвитку було визнано адміністративно-територіальні одиниці, для яких протягом відповідного часу встановлювався спеціальний правовий режим економічної діяльності.

Окрім визначення 72 адміністративно-територіальних одиниць, де впроваджувався відповідний режим пільг для інвесторів для активізації інвестиційної діяльності цими законодавчими актами було визначено пріоритетні види економічної діяльності, розвиток яких сприяв би позитивній динаміці їх розвитку.

Неузгодженість інструментів та обсягів державної допомоги ТПР окремих регіонів, нестабільність правового поля для зовнішніх і внутрішніх інвесторів та невизначеність місця і ролі територій пріоритетного розвитку в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. не дозволила вирішити проблему формування точок економічного зростання в регіонах України¹⁹.

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. використано системний підхід до виділення функціональних територій за різними критеріями. До центрів економічного розвитку віднесено²⁰: агломерації, які є територіями концентрації населення, капіталу та бізнесу і, які мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з навколишніми територіями, і характеризуються високим рівнем розвитку інфраструктури, економіки, надання послуг населенню; великі міста — міста з чисельністю населення від 100 тис. осіб і більше; середні міста — міста з чисельністю населення від 50 до 100 тис. осіб; малі міста — міста з чисельністю населення до 50 тис. осіб; монофункціональні міста — міста, розвиток яких пов'язаний з реалізацією однієї виробничої функції та які віднесені до центрів вугледобування, видобування рудної і нерудної сировини, хімічної і нафтопереробної промисловості.

Типологія територій запропонована в Стратегії передбачає виділення центрів, на підтримці розвитку яких фокусуватиметься державна регіональна політика у найближчій перспективі. В рамках Стратегії визначено функціональні типи територій, які будуть у фокусі державної регіональної політики на 2021-2027 роки. До таких територій віднесено: центри, що мають ознаки ядер розвитку; центри, що потребують підтримки; центри, що гостро потребують допомоги; центри, що потребують допомоги²¹.

Ядра (точки) соціально-економічного розвитку – це центри соціально-економічної активності, які характеризуються вищою, ніж у навколишніх господарських центрах динамікою розвитку, активною реалізацію зовнішніх функцій, що зумовлюють стимулюючий та консолідуючий вплив на соціально-економічний розвиток прилеглої до них території. Основними критеріями визначення центрів економічного розвитку у запропонованій схемі функціональних територій слугували динаміка чисельності населення та власні доходи місцевих бюджетів. Водночас означені критерії не дозволили, на нашу думку, чітко ідентифікувати території, які можуть вважатись ядрами розвитку. Так, обсяги власних доходів місцевих бюджетів є достатньо суб'єктивною величиною і не завжди свідчать про наявність в території потенціалу розвитку. Порівняно більший обсяг

на території міста Шостки Сумської області» . Урядовий кур'єр. 2003. 17 грудня; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова . Урядовий кур'єр. 2000. 3 червня.

¹⁹ Території пріоритетного розвитку в Україні: проблеми та перспективи. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/teritorii-prioritetnogo-rozvitku-v-ukraini-problemi-ta>; Основні показники по ТПР. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=9a76e9b9-fd83-44de-af22-274d9bc47c78>

²⁰ Державна стратегія регіонального розвитку на період 2021-2027 рр. URL:

²¹ Схема функціональних територій, що потребують державної підтримки. URL: <https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3cb1d5b652d24f2cb7d35cb9e5761ddd>

доходів може формуватись ситуативно: для прикладу, доходи однієї «найпотужніших» за доходами ОТГ формуються за рахунок надходжень від ПДФО працівників військової частини, яка розміщена в громаді. Але це не є свідченням економічного потенціалу громади. Більше того, можливе переміщення цього військового об'єкту з території громади може поставити під загрозу бюджетне забезпечення функціонування усієї громади. Тому критерії виділення типів територій потребують обґрунтування та уточнення.

Запропонований перелік центрів економічного розвитку, що мають ознаки ядер розвитку є недостатньо обґрунтованим з огляду на відсутність чітких критеріальних ознак, що закладають у відповідну типологію локальних адміністративних одиниць.

По-перше, цей перелік включає і великі, і малі міста, і селища міського типу, що свідчить про недостатню обґрунтованість критеріїв вибору центрів-ядер економічного розвитку. Підтвердженням цьому може слугувати той факт, що щільність населення усіх виділених центрів-ядер економічного розвитку коливається від 3356,3 (м. Київ) до 39,6 (с.м.т. Старий Мерчик, Харківської області) (табл. 1.3).

Відповідно віднесення до категорії міських центрів з ознаками ядер розвитку міських поселень різного рангу потребуватиме різних підходів та заходів в рамках реалізації державної регіональної політики, а також в сфері транспортної, інформаційно-телекомунікаційної, освітньої, житлової та соціальної політики.

Така ситуація ускладнює також проведення порівняльного аналізу результативності державної регіональної політики щодо центрів економічного розвитку, які мають ознаки ядер розвитку територій, в тому числі і через обмеженість статистичної інформації щодо розвитку малих міст та селищ міського типу.

По-друге, до центрів економічного розвитку включено міста, які є агломераціями Київ, Львів, Одеса та інші. Однак не зрозуміло чому до цього переліку не увійшли такі регіональні столиці як: Дніпропетровськ, Миколаїв, Херсон та інші, які беззаперечно є центрами економічного розвитку відповідних регіонів.

По-третє, спостерігаємо значне переважання кількості центрів-ядер економічного розвитку у західних регіонах країни та їх незначну кількість у центральних та південно-східних регіонах країни.

По-четверте, вибір центрів-ядер економічного розвитку не враховує впливу децентралізації на зміну меж цих територіальних утворень, що безумовно впливатиме на обґрунтування вибору центрів економічного зростання. ОТГ із значним ендегенним потенціалом можна вважати центрами економічного розвитку з ознаками ядер розвитку.

Отже, запропонована в рамках реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. функціональна типологія центрів економічного розвитку передбачає як виокремлення центрів економічного зростання – міських агломерацій, міст з ознаками ядер розвитку, які за рахунок ендегенного потенціалу здатні впливати на прилеглі території та стимулювати їх розвиток, так і центрів, які через обмежений соціально-економічний потенціал потребують посиленої підтримки та допомоги держави. Однак чітких критеріїв розмежування цих центрів не визначено, що ускладнює розробку заходів з стимулювання їх розвитку.

Слід відзначити також, що відсутність єдиних критеріїв виокремлення міських центрів ускладнює не тільки розробку ефективних заходів Державної регіональної політики, а й моніторинг її результатів.

Таблиця І.3

Перелік центрів економічного розвитку, що мають ознаки ядер розвитку

Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км ²	Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км ²	Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км ²
Волинська	Луцьк	3 101,00	5164,0	Львівська	Східниця	2 210,00	320,3	Тернопільська	Підволочиськ	8 069,00	896,6
	Ратне	9 722,00	1782,5		Стрий	60 126,00	3547,3		Теребовля	13 783,00	1289,3
	Ковель	12 018,00	1459,6		Трускавець	29 516,00	3689,5		Гусятин	7 147,00	204,2
	Любешів	5 731,00	1659,9		Миколаїв	14 877,00	5903,2		Борщів	11 222,00	3740,7
	Колки	4 035,00		Закарпатська	Ужгород	116 349,00	2764,6		Мельниця-Подільська	3 700,00	
			1219,0					Хмельницька			370,0
	Устилуг	2 205,00	547,1		Великий Березний	7 207,00	1757,8		Хмельницький	273 713,00	3037,0
	Нововолинськ	53 199,00	3308,2		Перечин	6 716,00	211,8		Сатанів	2 408,00	1254,2
Рівненська	Рівне	250 333,00	3911,5		Чоп	8 994,00	1453,0		Чорний Острів	972,00	156,0
	Кузнецовськ	41 432,00	3817,8		Свалява	17 027,00	742,9		Чемерівці	5 346,00	952,9
	Сарни	28 625,00	663,4		Мукачеве	84 992,00	3147,9		Дунаївці	16 219,00	1263,2
	Клесів	4 639,00			Берегове	24 458,00	1287,3		Кам'янець-Подільський	102 743,00	
			678,2								3686,4
	Гоща	5 369,00	757,3		Іршава	9 221,00	583,6		Нетішин	36 741,00	524,9
	Шумськ	5 404,00	410,3		Виноградів	25 565,00	796,7	Чернівецька	Чернівці	258 842,00	1691,8
	Млинів	8 420,00	1641,9		Хуст	28 643,00	1302,0		Кіцмань	6 762,00	786,3
	Радивилів	10 508,00	78,9		Тячів	9 162,00	339,3		Новоселиця	7 774,00	1201,5
	Смига	2 696,00	410,3		Івано-Франківськ	226 018,00	2699,4		Сторожинець	14 473,00	2495,3
Львівська	Львів	730 272,00	3985	Івано-Франківська	Бурштин	15 348,00	469,2	Житомирська	Олевськ	10 231,00	998,6
					Калуш	67 585,00	1047,3		Народичі	2 581,00	493,5
	Сокаль	21 386,00	2524,9		Долина	20 453,00	1011,5		Іршанськ	6 771,00	458,7
	Радехів	9 600,00	590,4		Богородчани	7 872,00	645,2		Пулини	5 454,00	545,4
	Великі Мости	6 121,00	773,8		Тлумач	8 829,00	451,1		Попільня	6 006,00	1501,5
	Жовква	13 594,00	1779,3		Яремче	8 124,00			Радомишль	14 943,00	
	Кам'янка	10 900,00					71,3				2298,9
	Буська		1263,0		Яблунів	2 056,00		Вінницька	Новоград-Волинський	55 991,00	
	Буськ	8 437,00					19,6				2073,7
			2197,1		Верховина	5 723,00	110,5		Баранівка	11 980,00	536,3
	Краковець	1 121,00	767,8		Вижниця	4 207,00	467,4		Вінниця	371 698,00	3283,6
	Яворів	12 905,00	552,7						Іллінці	11 366,00	1045,6
	Мостиська	9 193,00	718,2	Тернопільська	Тернопіль	217 118,00	3015,5		Козятин	24 324,00	1211,6
	Городок	15 959,00	538,8		Шумськ	5 404,00	1041,2		Немирів	11 826,00	909,7
	Пустомити	9 111,00	681,2		Зборів	6 923,00	1153,8		Тульчин	15 631,00	
	Новий Калинів	4 105,00	912,2		Микулинці	3 741,00					1688,0
							935,3				
	Славське	3 366,00	825		Скалат	4 018,00	669,7		Томашпіль	5 557,00	1606,1

Продовження таблиці І.3

Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км²	Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км²	Регіон	Населений пункт	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність населення, ос./км²
Київська область	Київ	2 845 023,00	3356,3	Сумська	Суми	269 177,00	2822,0	Одеська	Чорноморськ	59 718,00	2296,8
	Бородянка	13 135,00	2068,5		Тростянець	21 368,00	3561,3		Великодолинське	13 330,00	1200,9
	Буча	28 483,00	1072,0		Степанівка	5 577,00	293,0		Таїрове	2 757,00	325,5
	Терезине	1 562,00	57,9	Полтавська	Полтава	296 852,00	2882,1		Хлібодарське	2 310,00	245,8
	Козин	3 269,00	172,6		Машівка	3 829,00	727,9		Авангард	3 263,00	524,5
	Васильків	36 672,00	1743,8		Решетилівка	9 401,00	1044,6	Херсонська	Каланчак	3 263,00	433,3
	Березань	16 543,00	502,5		Горішні Плавні	51 730,00	466,5		Цюрупинськ	9 405,00	415,1
	Баришівка	11 012,00	847,1		Лохвиця	11 863,00	384,2		Білозірка	25 112,00	1425,5
	Бориспіль	59 545,00	1608,9	Черкаська	Пирятин	15 981,00	221,1	Запорізька	Запоріжжя	9 779,00	2328,3
	Вишгород	26 536,00	3050,1		Черкаси	285 605,00	4134,4		Енергодар	770 672,00	861,0
	Велика Димерка	9 623,00	183,5		Жашків	14 234,00	1094,9		Комишуваха	54 708,0	1101,2
	Калинівка	3 774,00	385,1	Миколаївська	Южноукраїнськ	40 555,00	1689,8	Дніпропетровська	Ювілейне	12 801,00	1314,8
	Броварі	98 250,00	2889,7		Баштанка	12 680,00	739,8		Мар'ївка	346,00	1591,3
	Ірпінь	42 924,00	387,3		Березанка	4 108,00	1488,4		Покров	41 374,00	47,7
	Чабани	4 048,00	361,4	Одеська	Одеса	1 014 852,00	6248,3		Солоне	7 665,00	982,7
	Українка	15 644,00	1722,8		Затишшя	3 542,00	596,3		Васильківка	11 916,00	1241,25
Чернігівська	Корюківка	13 161,00	774,2		Комінтернівське	6 887,00	2025,6	Донецька	Бахмут	77 620,00	1865,9
	Славутич	24 826,00	3310,1		Южне	31 533,00	3153,3		Сєверодонецьк	109 466,00	2600,1
	Гончарівське	3 388,00	2258,7		Біляївка	12 052,00	828,1	Харківська	Харків	1 451 028,00	4145,2
	Десна	7 570,00	946,3		Теплодар	10 204,00	3401,3		Чугуїв	32 279,00	2521,8
	Прилуки	58 475,00	1373,6		Овідіополь	11 879,00	948,8		Мала Данилівка	8 162,00	2684,9
	Талалаївка	5 071,00	566,0		Затока	1 627,00	197,2		Старий Мерчик	1 772,00	39,6

І.3. ДЕЛІМІТАЦІЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ДСРР – 2027

Попри науковий інтерес до проблем розвитку міських агломерацій, в Україні вони існують де-факто, а не де-юре. Формування міських агломерацій пов'язане із процесом стихійної урбанізації, поширенні впливу міського життя на прилеглі до міста території, зростаючій потребі у трудових ресурсах для підтримки міської економіки, розвитком транспортного сполучення та покращенням забезпеченістю соціальною інфраструктурою міста і прилеглої території. Під міськими агломераціями розуміють не лише новий етап розвитку міста, а сукупність населених пунктів навколо міста-центру, пов'язаних з ним тісними трудовими, економічними, соціальними та екологічними зв'язками²².

Важливими критеріями виділення міських агломерацій є:

- чисельність населення міста-ядра від 100 тис. осіб та більше;
- щільна та компактна, майже безперервна забудова;
- компактна сукупність навколо міста населених пунктів із формуванням єдиної урбанізованої зони;
- вищий за середній за регіоном ступінь територіальної концентрації різноманітних виробництв (промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових і навчальних установ), а також вища щільність населення;
- трансформуючий вплив на прилеглу територію, економічну структуру та соціальні умови життя населення;
- високий рівень комплексності господарства та територіальна інтеграція її елементів²³;
- розвинена транспортна система та транспортна доступність в межах 1-1,5 годинної доступності до межі міста-ядра²⁴;
- формування стійкого агломераційного ефекту (економії на масштабі виробництва за рахунок зниження транспортних, управлінських, інформаційних, технологічних та інших витрат; комплексного та раціонального використання місцевих ресурсів, міжмуніципального співробітництва та муніципально-приватного партнерства²⁵;
- формування навколо міста-ядра щільної комунікативної зони міжособистісних зв'язків, що забезпечує виникнення інноваційних ефектів шляхом активного обміну інформацією, ідеями, винаходами тощо²⁶;
- динамічність (здатність до швидкої адаптації до нових економічних і соціальних змін)²⁷.

Аналізуючи зміст положень стратегічних цілей та підходів до визначення функціональних територій затвердженої ДСРР на 2021-2027 рр., можемо констатувати, що для виділення міських агломерацій дослідники застосували територіальний критерій

²² Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. 350с.

²³ Там само.

²⁴ Харитонов А.В. Предпосылки и условия формирования сельских агломераций в Кемеровской области. Вестник Алтайской академии экономики и права. 2019. № 5-3. С. 179-188; URL: <https://vaael.ru/ru/article/view?id=580> (дата звернення: 29.09.2020)

²⁵ Там само

²⁶ Лещух І.В. Вплив обласного центра на соціально-економічний розвиток районів. *Облік і фінанси*. 2020. №3 (89). С.131-139, С.133. DOI [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-3\(89\)-131-139](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-3(89)-131-139).

²⁷ Дорошук О.-М.Ю. Поняття «міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння. 2017. Випуск 6. С.52-58, С.56. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/9/7>

близькості населених пунктів до ядра та розвинене транспортне сполучення (це спостерігається на просторовій конфігурації виділеної міської агломерації, де закладено показник у 35 км віддаленість від межі міста-центру агломерації до зовнішньої межі району) та демографічний показник чисельності населення у понад 500 тис. осіб для міста-ядра агломерації. Обраний демографічний ценз для ядра-агломерації у 500 тис. осіб у ДСРР на 2021-2027 рр. відповідає територіальній типології, яку застосовує ЄС для виділення типів території як з статистичною, так і політичною цілями, адже на третьому етапі визначення приналежності регіону (адміністративного району до жовтня 2020 р.) до міського із статусу перехідного пов'язане із існуванням у ньому міського центру з населенням понад 500 тис. осіб, які водночас складають не менше 25 % населення району. Попри це, в Україні за відсутності перепису населення відомості про чисельність населення міських агломерацій зазнають неточностей, що відображається на низькій ефективності заходів політики міського розвитку.

Так, виділені у ДСРР на 2021-2027 рр. сім міських агломерацій визначені у межах частин прилеглих (попередніх до затверджених нових адміністративних районів) адміністративно-територіальних районів: Київська, Львівська, Запорізька, Одеська, Криворізька, Дніпро-Кам'янська, Харківська агломерації, станом на листопад 2020 р. є офіційно міськими територіальними громадами (МТГ), площі яких значно відрізняються від запропонованих у затвердженій ДСРР на 2021-2027 рр., що потребуватиме коригування заходів та розробки відповідних механізмів державної регіональної політики. Виникають питання подальшого трактування меж та складу міських агломерацій, проведених по «старих» адміністративних межах районів в умовах запровадження в дію господарювання територіальних громад та нових адміністративних районів: міські агломерації стають автоматично сукупністю міських та сільських територіальних громад навколо центральної потужної міської громади-центру. Також потребуватимуть коригування межі міських агломерацій, які б мали проходити по межах територіальних громад. Поняття міста як населеного пункту зберігається, але повноваження та відповідальність щодо управління місцевим бюджетом, виконання низки економічних, соціальних, управлінських функцій передано на рівень міської територіальної громади, яка своєю чергою, використовуючи положення закону України «Про співробітництво територіальних громад», може тісніше співпрацювати з прилеглими громадами і укладати договори щодо спільного управління ресурсами. Тоді у віданні центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) щодо державного регулювання розвитком міських агломерацій відійдуть інші функції, які стосуються створення умов для передачі позитивних імпульсів розвитку міст на інші території, що супроводжуватиметься підвищенням ролі та можливостей міських агломерацій у забезпеченні подальшого розвитку регіонів, що фактично передбачала реформа децентралізації²⁸: забезпечення територіальної соціально-економічної інтеграції та просторового розвитку (для цього передбачалося закріпити законодавчо статус міської агломерації).

Враховуючи, що типологія міських територій або ж міських агломерацій базується на *поєднанні кількох критеріальних ознак* класифікації, то головними тут є чисельність населення міста-ядра, його динаміка протягом кількох років (бажано 5 років), зайнятість населення у господарстві міста-ядра, щільність транспортних, трудових, освітніх зв'язків з прилеглими територіями та спроможність до управління цілісним утворенням на основі

---

²⁸ Паспорт реформ: децентралізації влади та регіональний розвиток (адміністративно-територіальний устрій). Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/57-pasport-reformi-decentralizatsiya-zagalniy.pdf>.

просторового планування – комплексного плану просторового розвитку території міської агломерації, але на даний момент на місцевому рівні містобудівною документацією є комплексний план просторового розвитку території об'єднаної територіальної громади (ОТГ)²⁹. Водночас змінами до закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» передбачено, що «об'єктом містобудування є планувальна організація території, система розселення, система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури, функціональне зонування території України, її частин (груп областей), території Автономної Республіки Крим, областей, адміністративних районів, територій територіальних громад, населених пунктів, їх частин»³⁰. Що не передбачає єдиного просторового планування для кількох територіальних громад та для міської агломерації. Потребують уточнення та внесення відповідних змін статті 13-16 закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», без яких єдине просторове планування міської агломерації буде ускладнене.

Взаємовідносини між окремими територіальними громадами в межах агломерації щодо спільного використання територіальних ресурсів, вирішення проблем захисту стану порушеного стану довкілля перебувають у полі зору державного регулювання. На нашу думку, цього недостатньо, оскільки існує низка проблем, які залишилися поза державним регулюванням: зміцнення інтегрованості економічного простору із забезпеченням передачі позитивних екстерналій (зовнішніх впливів, інноваційних імпульсів) на прилеглі та входять в агломерацію території, для цього механізм повинен працювати рівноцінно як для міської агломерації, так і для територіальних громад, які входять або межують з нею, що в перспективі забезпечить зниження рівня внутрішньорегіональної асиметрії в розвитку територіальних громад³¹. Завданнями ДСРР на 2021-2017 рр. є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу³².

Окрім цього державна регіональна політика повинна базуватися на досягненні стратегічних цілей:

I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.

II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування³³.

Водночас пріоритетами регіонального розвитку на період до 2027 р., які прямо стосуються функціонування міських агломерацій є:

розвиток економічної, інфраструктурної, соціально-культурної зв'язаності та інтегрованості на національному, регіональному та місцевому рівні;

²⁹ Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади - одночасно містобудівна документація на місцевому рівні та документація із землеустрою, що визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою, цивільного захисту території та населення від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у тому числі етапність освоєння території. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#n203>

³⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель : Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 46, ст.394). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#n203>

³¹ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 5 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. С.4.

³² Там само. С.2.

³³ Там само. С.24.

прискорення економічного зростання регіонів та територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку із забезпеченням покращення стану навколишнього природного середовища та невиснажливого використання природних ресурсів³⁴.

Таблиця 1.4.

Чисельність наявного населення міст-центрів міських агломерацій, осіб

станом на 1 січня

Міста-центри	2017	2018	2019	Зміна чисельності населення, 2019-2017, осіб	2019/2018, %
м. Дніпро	976 525	1 000 506	998 103	21 578	99,8
м. Кам'янське	237 244	235 066	233 358	-3 886	99,3
Дніпро-Кам'янська	1 213 769	1 235 572	1 231 461	17 692	99,7
м. Кривий Ріг (Криворізька)	636 294	629 695	624 579	-11 715	99,2
м. Одеса (Одеська)	1 010 783	1 011 494	1 013 159	2 376	100,2
м. Київ (Київська)	2 925 760	2 934 522	2 950 819	25 059	100,6
м. Львів (міськрада, Львівська)	758 471	757 883	755 822	-2 649	99,7
м. Львів	727 968	726 772	724 713	-3 255	99,7
м. Запоріжжя (Запорізька)	750 685	745 432	738 728	-11 957	99,1
м. Харків (Харківська)	1 439 036	1 450 082	1 446 107	7 071	99,7

*Джерело: складено за даними ДССУ

Досягнення інтегруючої ролі міських агломерацій полягає у реалізації тактичних завдань оперативної цілі I стратегічної цілі I³⁵, яких налічується 12 і зводяться за суттю до таких агрегованих блоків:

законодавчого закріплення поняття «міської агломерації»;
забезпечення інтегрального просторового планування;
інноваційної реструктуризації економіки міських агломерацій за участі всіх стейкхолдерів;

модернізації технічної, інженерної, соціальної, житлово-комунальної, транспортної інфраструктури та забезпечення цифровою інфраструктурою.

Водночас, окремі із зазначених завдань можуть вирішуватися у межах компетенцій міських територіальних громад, а державна регіональна політика повинна займатися регулюванням заходів, спільних для кількох громад (можливо на рівні нового району, або на субрегіональному рівні) для ефективного управління та усунення дублювання.

Увага до міських агломерацій у ДСРР на 2021-2027 рр. зумовлена передусім тим, що вони є потужними «точками зростання» для прилеглої території та далеко за її межами, особливо це стосується столиці та регіональних центрів.

Увага до розвитку міських агломерацій в Україні повинна фокусуватися в контексті вирішення проблем регіонального розвитку поляризації та конфліктогенності.³⁶ Нова ДРП повинна враховувати нові концепції територіального капіталу (локалізаційний підхід), поліцентричного та збалансованого територіального розвитку та територіальної згуртованості функціональних територій, а також підходи до прогнозування та моделювання просторового розвитку.

³⁴ Там само. С.25.

³⁵ Там само. Додаток 2. С.1-2.

³⁶ Руденко Л., Лісовський С., Маруняк Є. ДИЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ. УКРАЇНСЬКИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ЖУРНАЛ. 2020. №3. С.36-45. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036>. <https://ukrgеоjournal.org.ua/uk/node/690>

I.4. МОНОФУНКЦІОНАЛЬНІ СТАРОПРОМИСЛОВІ МІСТА: КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ

Актуальність дослідження стану та перспектив розвитку монофункціональних старопромислових міст зумовлена сучасними викликами сталого розвитку, загостренням екологічного стану довкілля, скороченням обсягів виробництва підприємств основної містоутворюючої бази, зростанням безробіття, звуженням можливостей прикладання праці через низьку диверсифікованість як економіки міста, так і прилеглих територій, високою мобільністю людського капіталу тощо. Увага державної регіональної політики протягом стратегічного періоду 2014-2020 рр. фокусувалася на проблематиці розвитку міст як центрів економічного зростання. У цей час розпочата реформа децентралізації державної влади змінила не лише міжбюджетні відносини між громадою, районом, регіоном та центром, а й сприяла формуванню нових територіальних громад, які повинні самостійно забезпечувати низку розвиткових проєктів, базованих на стратегічному та просторовому плануванні.

Затверджена у серпні 2020 р. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки³⁷ (ДСРР на 2021-2027 рр.) вперше здійснюватиметься за новими об'єктами: функціональними територіями (у цьому полягає новизна відходу розробників від традиційної прив'язки до меж певних адміністративно-територіальних одиниць (області, райони, села, міста)³⁸. Виділені серед таких територій монофункціональні старопромислові міста є різними за розмірами, географічним розташуванням, об'єднані спільними проблемами розвитку та необхідністю державного регулювання для вирішення системних завдань³⁹.

Визначення монофункціональних міст як самостійних об'єктів державної регіональної політики не перший погляд дещо суперечать положенням ст. 4 Закону України «Про засади державної регіональної політики»⁴⁰: «1. Об'єктами державної регіональної політики є територія регіонів, макрорегіонів, мікрорегіонів. 2. Об'єктами державної регіональної політики можуть бути групи регіонів (або їх частин), міст, сіл, селищ, об'єднані за критеріями та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України». Однак з огляду на їх зміст монофункціональні старопромислові міста можна трактувати як групи монофункціональних міст за певною функцією. З іншого боку, Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) на підставі появи нових потреб та проблем може розширювати перелік об'єктів державної регіональної політики, які саме зараз потребують заходів впливу⁴¹.

Так, серед функціональних територій особливе місце у ДСРР на 2021-2027 рр. відведено містам: міським агломераціям, середнім і малим містам-центрам економічного

³⁷ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 5 серпня 2020 року. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>.

³⁸ Кабмін затвердив стратегію регіонального розвитку до 2027 року 05.08.2020. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3076205-kabmin-zatverdiv-strategiu-regionalnogo-rozvitku.html>

³⁹ ДСРР на 2021-2027 рр. виконувалася згідно Указу Президента України від 20 вересня 2019 р. № 713 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції».

⁴⁰ Про засади державної регіональної політики : Закон України №156-VIII від 05.02.2015 р. Відомості Верховної Ради. 2015, № 13, ст.90. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

⁴¹ Тertiшна Л. С. Об'єкти державної регіональної політики: господарсько-правовий аспект. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11). С.1-15, С.2.

зростання та монофункціональним старопромисловим містам. Такі види міських територій теж слід трактувати як групи міст за певною ознакою (чисельністю населення, функціями та просторовою конфігурацією).

Виділені у ДСРР на 2021-2027 рр. 25 монофункціональних старопромислових міст зосереджені на заході, центрі та сході країни характеризуються зниженням дотримання принципу континуальності, як для інших регіонів, їх розгляд здійснюється в межах населеного пункту, що за сучасних умов функціонування об'єднаних територіальних громад дещо обмежує дослідження як через статистичне забезпечення, так і організаційне. Об'єднавчою ознакою у групи монофункціональних міст є економічна спеціалізація на старопромислових видах діяльності.

Функціональна типологія міст базується на актуальних функціях, які є причиною і наслідком соціально-економічного рівня розвитку міста. Однак окрім окреслення підходів до визначення критеріїв делімітації монофункціональних старопромислових міст за домінуючими функціями, вважаємо за доцільне розглядати їх у ширшому контексті з врахуванням: ролі у просторовій організації економіки – як центрів міських територіальних громад; центральності чи периферійності розміщення відносно зон впливу великих міст та міських агломерацій, близькості до місць проведення бойових дій на сході України, розташування поблизу державних кордонів та логістичних транспортних маршрутів⁴², історичного періоду розвитку промислового виробництва, геополітичних стратегій тощо.

Для означення критеріїв виділення монофункціональних старопромислових міст застосуємо ретроспективний аналіз та теоретичний дискурс щодо базових термінів і категорій.

Функціональна типологія міст виконує завдання кращого розуміння стану розвитку міст, трансформації їх економічної та просторової структур, економічного результату діяльності та мобільності трудових ресурсів. Сучасна типологія міст базується на попередніх наукових класифікаціях, які в основному виділяли міста за географічною, демографічною, економічною ознаками та міською формою чи просторовою конфігурацією⁴³.

Однією з перших типологій міст за розвиненістю міського господарства є емпіричний підхід Ч. Гарріса який виділяв економічні функції американських міст: виробництво, диверсифікацію, транспорт, туризм, гуртову та роздрібну торгівлю, освіту та видобування корисних копалин.

Монофункціональність економічної структури економіки міста передбачає її спеціалізацію на одному-двох видах економічної діяльності, які сумарно перевищують внесок всіх інших видів діяльності у виробництві. Таке явище монофункціональності міської економіки притаманне не лише пострадянським промисловим містам, які були засновані у часи форсованої індустріалізації для обслуговування промислових гігантів важкої індустрії, а є поширеною практикою у різний період розвитку міст розвинених зарубіжних економік (м. Детройт, США; м. Пітсбург, США; м. Емшер Парк, Німеччина тощо).

Існує низка споріднених визначень, які стосуються монофункціонального економічного профілю міста: мономісто, місто-фабрика, ресурсне місто, монопрофільне місто, університетське місто тощо⁴⁴. Зміст наведених визначень майже однаковий,

⁴² Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. Львів, 2011. С.31.

⁴³ Oke J. B., Aboutaleb Y. M., Akkinipally A., Lima Azevedo C. M., Han Y., Zegras P. C., Ferreira J., Ben-Akiva M. E. (2019). A novel global urban typology framework for sustainable mobility futures. *Environmental Research Letters*, 14(9), [095006]. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab22c7>. URL: <https://orbit.dtu.dk/en/publications/a-novel-global-urban-typology-framework-for-sustainable-mobility>.

⁴⁴ Треллер Т., Кокоть В. Трансформація економіки монопрофільних міст: міжнародний і український досвід Посібник для фахівців з МЕР. 2014, С. 7.

відмінним є формування критеріїв віднесення міста до тих, чи інших категорій. Серед поширених наукових підходів до монофункціонального міста відносять населений пункт, де один вид економічної діяльності є основним джерелом доходів його мешканців; або ж такий населений пункт, в якому не менш як 50% валової продукції створює один вид економічної діяльності (переважаючий); до монофункціонального міста належить також населений пункт, у якому понад 30% місцевої робочої сили безпосередньо залучено до роботи в одному секторі промисловості або в одній місцевій компанії⁴⁵.

Тобто за наведеним означенням, домінуючими **критеріями монофункціональності міст** є:

обсяги виробництва економіки міста у одному виді діяльності (переважання, понад 50%) виробництва товарів чи послуг у одному виді економічної діяльності: промисловості або сфері послуг);

єдине джерело доходів мешканців;

частка зайнятості у промисловому або сервісному виробництві (понад 30%).

Проблемність розвитку таких міст полягає у надмірній залежності від діяльності одного-двох провідних видів економічної діяльності, високій вразливості перед економічними кризами, які призводять до депресивності таких міст.

Зазначимо, що відсутність єдиних підходів до тлумачення монофункціональності міст дає змогу розробити універсальні критерії її визначення: переважання одної-двох видів діяльності над іншими. Однак, міста динамічно розвиваються, а тому таке переважання змінюється як стихійно, так і цілеспрямовано, керовано. Існування у вітчизняній та зарубіжній науці різних підходів до визначення зводяться до спільного висновку про значну вразливість та економічну залежність економіки таких міст, незважаючи та чинники її формування, а тому запропоновані інструменти стимулювання та диверсифікації є більш універсальними, хоча містять специфіку впровадження відносно переважаючого виду промислової чи сервісної діяльності. На нашу думку, іноземний досвід слід максимально адаптувати до вітчизняних реалій та чинників розвитку міст на сучасному етапі, коли маємо одночасне панування концепцій постіндустріального розвитку (розвиток сервісної та креативної економік) та неоіндустріалізації (Індустрії 4.0), які є різновекторними та описуються різними показниками⁴⁶.

Для монофункціональних міст України на сучасному етапі притаманні такі проблеми розвитку:

приналежність містоутворюючих підприємств великим вертикально-інтегрованим компаніям, для яких територія населеного пункту виступає виключно виробничою базою заради досягнення корпоративних цілей; відсутній пріоритет соціального розвитку території;

висока ступінь залежності доходної частини бюджету від результатів фінансово-економічної діяльності містоутворюючих підприємств;

низька мобільність робочої сили і відсутність альтернативних сфер прикладання праці;

високий ступінь кадрової залежності від містоутворюючого підприємства;

однорідна професійна спеціалізація населення і, як наслідок, відсутність навичок роботи в інших сферах діяльності;

залежність стратегії розвитку мономіст від стратегії провідної корпорації;

⁴⁵ Там само, С. 7.

⁴⁶ Структурна трансформація економіки міст Західного регіону України: передумови, чинники та особливості: наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред.: М.І. Мельник. Львів. 2020. 163 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20200033.pdf>. С.7-23, С.14.

залежність розвитку економіки мономіст від життєвого циклу основного продукту провідної корпорації та від змін довкілля;
відсутність диверсифікації економіки;
відсутність кореляції між реальними показниками економічного розвитку і якістю життя населення⁴⁷.

Щоб вирішувати проблеми монофункціональності у контексті регіональної політики необхідна типологія, яка містить актуальні підходи та статистичні дані для оцінювання ефективності розвитку міст. Зазначимо, що у вітчизняній законодавчій базі монофункціональність закріплена за малими містами. Функціональний профіль може бути правильно визначений тільки на підставі аналізу повної економічної структури міст, який повинен спиратися на систему кількісних показників. На підтримку розвитку малих монофункціональних міст за період 2000-2020 рр. були розроблені відповідні документи, які містили офіційні чіткі критерії, ознаки визначення монофункціональних міст та інструменти державної політики, адже більшість монофункціональних міст характеризувалася проблемністю та депресивністю функціонування:

І. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» №521 від 17 березня 2000 р. (втратила чинність у 2012 р.). Положення цієї постанови визначало **мале монофункціональне місто як «місто, спеціалізацію праці економічно активного населення в якому визначають підприємства здебільшого однієї-двох профільюючих галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення»**⁴⁸. У 2000 р. малими монофункціональними містами вважалися 122 з 345 малих міст України.

Існування таких міст обумовлене історичними, геополітичними, економічними чинниками. Така модель на початку індустріалізації України була успішною і популярною, сталість їй забезпечували постійні державні замовлення на продукцію за командно-адміністративної економіки.

Критеріями віднесення малих міст до **монофункціональних** визнано **питому вагу зайнятого населення** (без фіксованого показника) у одній зі сфер економічної діяльності, за якою місто характеризується виробничою спеціалізацією: «міста з переважно промисловими функціями, транспортні вузли, рекреаційні центри, районні адміністративні центри, історико-архітектурні, культурні, туристичні, санаторно-курортні центри, господарські центри місцевого значення, центри низових локальних систем розселення, які здійснюють функції з надання соціально-культурних та комунально-побутових послуг населенню»⁴⁹. Всього визначено 10 видів економічної спеціалізації малих монофункціональних міст за функціональною або за структурно-діяльнісною ознакою.

Головним критерієм віднесення малого міста до групи міст з переважно промисловими функціями було **перевищення зайнятості над середнім рівнем зайнятості населення у промисловості України**. Як правило, це такі монофункціональні міста, галузями спеціалізації яких були гірничодобувна промисловість, енергетика,

⁴⁷ Радіонова Л. О. Мале місто України : імплементація європейського креативного досвіду. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 листопада 2018 року). Х.: ХНАДУ, 2018. С.260-262.

⁴⁸ Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : Постанова Кабміну від 17.03.2000 р. №521-VI. (Постанова втратила чинність 18.07.2012 р.). Веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://www.uazakon.com/- document/spart46/inx46296.htm>

⁴⁹ Там само.

переробка сільськогосподарської сировини. До монофункціональних міст з переважно промисловими функціями віднесено 9 груп: індустріальні центри (вугледобування, видобутку рудної і нерудної сировини, енергетичні, обробної промисловості, хімічної і нафтопереробної промисловості); аграрно-індустріальні, транспортні, санаторно-курортні центри, центри художніх промислів⁵⁰. Не вважаємо віднесення всіх малих монофункціональних міст до міст з переважанням промислових функцій правильним, адже міста з цієї групи з транспортними, санаторно-курортними, культурними функціями належать до сфери послуг.

Через нечіткість критеріїв визначення монофункціональності малих міст у наведеній Постанові і фокусуванні на: зайнятості у одному-двох видах економічної діяльності, формуванні ними дохідної частини бюджету й підтримки функціонування соціальної інфраструктури без зазначення порогових (граничних відхилень) показників та динаміки їх розвитку за певний період радше характеризує структуру економіки за видами економічної спеціалізації міста, яка може змінитися протягом певного часу, аніж описує їх розвиток.

Встановлення критерію для віднесення малого міста до певної групи монофункціональних міст з промисловими функціями – перевищення середнього рівня зайнятості у промисловості України, а не серед зайнятості у малих містах, вважаємо таким, що не відповідає масштабності оцінювання. Отже, критерій віднесення до групи монофункціональних міст – переважання частки зайнятого населення у певному виді економічної діяльності над середнім рівнем зайнятості по країні вважаємо недостатнім та таким, що потребує доповнення динамічними даними за певний період розвитку.

2. Генеральна схема планування території України (затверджена у 2002 р., діяла до кінця 2020 р.) визначала завдання перспективного розвитку населених пунктів різного типу, зокрема й малих монофункціональних міст, для яких передбачалася стабілізація соціально-економічного розвитку з урізноманітненням виробничої бази, створення умов для самостійної зайнятості населення⁵¹. Критерії віднесення міста до монофункціональності економіки не уточнено, очевидно до уваги бралася вищенаведена Постанова кабміну та її термінологія.

На даний час (2020 р.) розробляється нова Генеральна схема планування території України на довгостроковий період. Вважаємо за доцільне на етапі розробки нової редакції Генсхеми до ст. 4 «Вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів» та ст. 5 «Визначення територій, розвиток яких потребує державної підтримки» Розділу III «Основні напрями використання території України» додати категорію «монофункціональні старопромислові міські території»⁵², які до того ж відповідають критеріям монофункціональності: переважна чисельність зайнятих у промисловому виробництві, внесок у валову додану вартість міста переважаючого виду промислової діяльності.

Незважаючи на те, що у ДСРР на 2021-2027 рр. пріоритетними для державної підтримки визнано старопромислові монофункціональні міста, то у Генеральній схемі планування території України на період до 2038 р. не слід обмежуватися лише цією групою монофункціональних міст (міських територіальних громад), а включити весь перелік видів

⁵⁰ Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : Постанова Кабміну від 17.03.2000 р. №521-VI. (Постанова втратила чинність 18.07.2012 р.). Веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2000-%D0%BF#Text>.

⁵¹ Про Генеральну схему планування території України : Закон України. Відомості Верховної Ради України, № 3059-III від 18.11.2012 р. 2002, N 30, ст.204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

⁵² Про Генеральну схему планування території України : Закон України. Відомості Верховної Ради України, № 3059-III від 18.11.2012 р. 2002, N 30, ст.204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

монофункціональних міст («монофункціональні міські території інших типів»), визначених у Законі України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст»⁵³, **які є центрами територіальних громад**, адже сама категорія монофункціональності є ризиковою для економіки міста. Таке комплексне представлення монофункціональних міст за групами (типами) забезпечить диференційний підхід їх стратегічного розвитку, сприятиме охопленню всіх видів проблемності функціонування різних монофункціональних міст, розробці механізмів з державної підтримки на довготривалий період.

3. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» (2004 р.)⁵⁴ (далі Програма) закріпив пріоритети розвитку малих міст до 2010 р. У другому розділі Програми «Сучасний стан соціально-економічного розвитку малих міст» наведено характеристики категорій малих міст за економічною спеціалізацією або домінуючою функцією (міста з переважно промисловими функціями; транспортні вузли; санаторно-курортні та рекреаційні центри; історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри; адміністративні центри районів; господарські центри місцевого значення; центри низових локальних систем розселення, що виконують функції з надання соціально-культурних, комунально-побутових та інших послуг населенню), які містилися у постанові кабміну «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» (2000 р.) та класифікації типів малих міст за Генеральною схемою планування території України (2002 р.) за роллю у міській системі розселення та функціями розвитку: міста, що прилягають до центрів систем розселення; міста, що мають значні рекреаційний та оздоровчий потенціали; міста, що мають значні природний та історико-культурний потенціали; міста-центри сільськогосподарських районів; монофункціональні міста. Такі класифікації міст дещо повторюються, оскільки є спільна класифікаційна ознака – функції міста.

Ознаками виділення монофункціональності міста визнано перевищення середнього по Україні рівня зайнятості населення в галузях матеріального виробництва (галузями спеціалізації визначено гірничодобувну промисловість, енергетику, перероблення сільськогосподарської сировини тощо). Надано перелік та кількість малих монофункціональних міст за функціями (категоріями) та динаміку демографічних показників та частки матеріального виробництва у економіці міст, які коливаються від 50 до 96,6%.

Тож критерієм визначення **групи монофункціональності** за результатами статистичних даних, наведених у Додатку 4 цієї Програми є переважання питомої ваги матеріального виробництва понад 50% у економічній структурі певного міста, а не лише переважання середнього рівня зайнятості населення.

Серед монофункціональних міст станом на 2003 р. значну частину становили міста з переважно промисловими функціями – ІІІ міст. Серед монофункціональних міст було виділено такі групи (або типи):

індустріальні центри: вугледобування – 32 міста, видобутку рудної і нерудної сировини – 7, енергетики – 9, обробної промисловості – 27, хімічної і нафтопереробної промисловості – 6 міст;

аграрно-індустріальні центри – 8 міст;

транспортні центри – 9 міст;

⁵³ Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України № 1580-IV від 10.06.2012 р. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 24, ст.332, 2012 р. – зміни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1580-15#Text/>

⁵⁴ Там само.

лікувально-оздоровчі центри – 2 міста;
центр художніх промислів – 1 місто⁵⁵.

Як бачимо, у тексті закону № 1580-IV крім уточнення кількості міст, які належать до певної групи економічної спеціалізації не виправили помилку віднесення сервісних функцій міст до категорії «міст з переважно промисловими функціями», для яких характерне домінування матеріального виробництва, натомість додали у Додатку 4 до цієї Програми показники часток такого виробництва у структурі міста.

Для кожного типу малих монофункціональних міст було розроблено пріоритети розвитку. Пріоритетними напрямками перспективного розвитку монофункціональних міст для індустріальних центрів було визначено: стабілізацію соціально-економічного розвитку, структурну перебудову виробничої бази, пошук альтернативних виробництв, вирішення екологічних проблем, пов'язаних з нераціональною господарською діяльністю, покращення виробничої і соціальної інфраструктури міст для забезпечення їх інвестиційної привабливості та розміщення високотехнологічних виробництв, кооперування з підприємствами великих міст, використання місцевих природних і матеріальних ресурсів, розвиток малого підприємництва, створення умов для самостійної зайнятості населення.

Особливу увагу було приділено соціально-економічному розвитку малих монофункціональних міст, які найбільше потерпіли від кризових явищ в економіці держави та поставили під загрозу можливість подальшого їх існування.

Державне стимулювання розвитку малих монофункціональних міст передбачало застосування диференційованого підходу до міст різного типу (за домінуючим видом діяльності): для малих міст-центрів вугледобування та енергетики – визначення загальної стратегії розвитку; розроблення механізмів подолання кризової ситуації у вугільній промисловості, зокрема в малих містах-центрах вугледобування, виходячи з альтернативних можливостей вугледобування та напрямів розвитку економіки малих міст; для міст гірничо-хімічного профілю досягнення сталого розвитку планувалося шляхом реалізації альтернативних напрямів розв'язання екологічних проблем, що виникли внаслідок нераціональної господарської діяльності⁵⁶. Також забезпечення розвитку житлово-комунального комплексу та соціальна сфера монофункціональних міст передбачалося реалізовувати у розрізі конкретного типу економічної спеціалізації (за функціональною типологією).

Суттєвою перевагою положень аналізованої Програми була селективна підтримка, а відповідно й заходів регіональної політики та формування пріоритетних напрямів перспективного розвитку міст різного типу.

Державна підтримка полягала також у впровадженні програм із залучення інвестицій для відродження або переорієнтації виробництва профільних підприємств малих монофункціональних міст, а також визначалася секторальна підтримка таким економічним видам як видобування вугілля, виробництво електроенергетики, зв'язку тощо. В цій програмі було визначено пріоритети цільового фінансування та пільг на основі стану соціально-економічного розвитку або **депресивності** як його ознаки, що оцінювався за такими **14 показниками**: частка зайнятості населення; середня заробітна плата на одного мешканця; забезпеченість житлом (у м² на одного мешканця); роздрібний товарооборот на одну особу; чисельність лікарів на 10 тис. мешканців; чисельність середнього медичного персоналу на 10 тис. мешканців; кількість лікарняних ліжок на 10 тис. мешканців; кількість відвідувань поліклінік за зміну на 10 тис. осіб; забезпеченість населення телефонами на

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Там само.

100 сімей; виробництво промислової продукції; продуктивність праці (у тис. гривень на одну особу); інвестиції в основний капітал (у тис. гривень); бюджетна забезпеченість (у тис. гривень на одну особу); відрахування до держбюджету (у відсотках)⁵⁷. Недоліком наведених показників була відсутність їх порогових меж (граничних відхилень) та часового горизонту аналізування. Водночас така деталізація критеріїв передбачалася у розробці та затвердженні їх у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Наведені у Програмі критерії не відповідають сучасним умовам як визначення монофункціональності міст, так і їх особливостей розвитку (так, неактуальними є показники щодо забезпечення населення телефонами у період цифрової трансформації, домінування смартфонів, ноутбуків, планшетів тощо).

Окрім того, Програмою було передбачено запровадження організаційно-правових і економічних форм державного регулювання розвитку малих міст, включення заходів з розвитку малих міст до Основних напрямів державної стратегії регіонального розвитку до 2010 року (чого не було виконано у такому контексті, як передбачала Програма).

На жаль, більшість показників та результатів наведеної Програми, прогнозованих на кінець 2010 р., так і не було досягнуто⁵⁸, а низька її ефективність не сприяла вирішенню головних проблем монофункціональних міст. Тому було прийнято рішення про удосконалення критеріїв оцінки депресивності й запровадження Постановою Кабінету Міністрів України № 235 від 2 березня 2010 р. «Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними»⁵⁹ (далі Моніторинг), розроблений на виконання ст.9-10 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2012 р.) №5463-VI, де власне й містилися критерії визначення депресивності міст обласного значення, промислових районів, на території яких перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства, населених пунктів, на території яких з 1996 року були ліквідовані вугледобувні та вуглепереробні підприємства, але не були здійснені в повному обсязі заходи щодо вирішення соціально-економічних та екологічних питань, передбачені проектами ліквідації зазначених підприємств (рівень безробіття, частка зайнятих у промисловості, обсяги реалізованої продукції на особу, середньомісячна заробітна плата у динаміці за три роки), а термін «монофункціональності економіки міст» перестали вживати у наступних документах, фокусуючись лише на характеристиці депресивності розвитку міст.

Результативність Моніторингу була також вкрай низькою через низку об'єктивних причин, а також через саботаж органів місцевого самоврядування тих міст, яким за результатами моніторингу було визначено статус «депресивності».

Водночас окремі міста такі як м. Токмак підтримували визнання «штучної депресивності» з 2011 р. і до сьогодні, про що засвідчує відповідна Постанова кабміну 2017 р.⁶⁰. Сподівання мешканців Токмака на державні дотації не виправдались, навпаки депресивність стала ще одним бар'єром для залучення інвесторів. Зазначимо, що протягом 2017-2020 рр. можливості фінансування заходів регіонального розвитку розширились за

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Малі міста. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 5. Малі міста / відп. ред. Л.Т. Шевчук. 2013. 284 с., с.112. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20130005.pdf>

⁵⁹ Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними: Постанова Кабінету Міністрів України № 235 від 2 березня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-%D0%BF>.

⁶⁰ Про надання статусу депресивної території м. Токмаку Запорізької області у 2017 році : Постанова кабінету міністрів України №732 від 27 вересня 2017 р. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250311022>

рахунок коштів ДФРР, коштів ЄС, виділених в межах Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, використовувалися на різні програми, окрім програми регіонального розвитку «Підтримка розвитку депресивних територій», за якою у 2017-2018 рр. відбір проектів не здійснювався⁶¹. Зазначимо, що у вимогах до проектів подання на другий конкурс за цією програмою не було чітких критеріїв визначення депресивної території та наявності офіційного статусу депресивної території, затвердженого рішенням Уряду. Тож до депресивних територій могли належати: гірські території, вугільні регіони, прикордонні райони, сільські території, малі та середні містечка, які перебувають у несприятливих географічних умовах⁶². А до критеріїв обґрунтування депресивної території відносили міграцію населення, дотаційність місцевого бюджету, безробіття, зменшення народжуваності тощо. У 2020 р. було зареєстровано 106 проектів регіонального розвитку за напрямом «Підтримка розвитку депресивних територій», з яких обрано 7 проектів на суму 77,47 млн грн (64 млн грн за кошти державного бюджету)⁶³ для фінансування у 2021 р.

Вважаємо, що до нової редакції Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» слід додати критерії, які обґрунтовують необхідність й доцільність державної підтримки монофункціональних старопромислових міст, особливо тих, які визнано проблемними (чи депресивними): скорочення населення, погіршення екологічного стану міста, зниження доходів від основного виду економічної діяльності, зростання рівня безробіття, скорочення податкової бази міста, зростання міських боргів, зниження рівня економічної спроможності міської територіальної громади, центром якої є монофункціональне місто.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки»⁶⁴ (втратила чинність 25.07.2015 р.). Для підтримки малих міст було розроблено Концепцію Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки⁶⁵ (далі ДЦП), зі змісту якої вилучили поняття «монофункціональні малі міста» та «депресивність міст обласного значення та промислових і сільських районів, населених пунктів, на території яких з 1996 р. ліквідовані вугледобувні та вуглепереробні підприємства, але не були здійснені в повному обсязі заходи щодо вирішення соціально-економічних та екологічних питань, передбачені проектами ліквідації зазначених

⁶¹ Звіт про результати моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики у 2019 році. Міністерство розвитку громад та територій. 2020. 63 с., С. 16. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/zvit-za-rezultatamy-realizaciyi-derzhavnoyi-regionalnoyi-polityky-v-ukrayini-u-2019.pdf>

⁶² Підтримка розвитку депресивних територій. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/sektoralna-byudzhetha-pidtrimka-yes/rejtyngovi-spysky-proektiv-yaki-projshly-oczhynuvannya-u-ramkah-konkursnogo-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvytku-yaki-mozhut-realizovuvatsya-za-rahunok-koshtiv-derzhavnogo-byudzhetu-otrymanyh-vi/attachment/6-pidtrymka-rozvytku-depresyynyh-terytorij/>

⁶³ Перелік проектів-переможців конкурсного відбору проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від ЄС. 31.12.2020. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/sektoralna-byudzhetha-pidtrimka-yes/perelik-proektiv-peremozhciv-konkursnogo-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvytku-yaki-mozhut-realizovuvatsya-za-rahunok-koshtiv-derzhavnogo-byudzhetu-otrymanyh-vid-yes>

⁶⁴ Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 1090 від 29 листопада 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

⁶⁵ Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 р. N 1695-р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1695-2010-%D1%80#Text>

підприємств⁶⁶» (депресивність визначалася за показниками рівня зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття та рівня середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника, які дорівнюють або є нижчими встановленого граничного рівня відповідного показника протягом трьох останніх років⁶⁷). Натомість увага була звернена на розвиток всіх малих міст. Критерії депресивності територій були уточнені із введенням граничного рівня показника рівня середньомісячної плати на одного найманого працівника⁶⁸.

Проблеми соціально-економічного розвитку малих міст у наведеній ДЦП було передбачено розв'язати шляхом: удосконалення нормативно-правової бази з питань стимулювання соціально-економічного розвитку; запровадження ефективного механізму надання державної фінансової підтримки соціально-економічного розвитку малих міст за такими напрямками: розроблення містобудівної та землепорядної документації; реалізації інвестиційних проектів у сфері житлово-комунального господарства, зокрема впровадження енергозберігаючих технологій у сфері тепло- та водопостачання; забезпечення сучасною технікою для вивозу твердих побутових відходів; будівництва та реконструкції автомобільних доріг; впровадження енергозберігаючих технологій вуличного освітлення тощо. Тобто, у фокусі державної підтримки були фінансова, інфраструктурна та благоустроєва складові. Однак неточність критеріїв визначення депресивності міст, у тому числі й монофункціональних (які не були визначені прямо), використання нечітких характеристик «значно нижче», «значно вище» призводило до корупційної складової використання державної підтримки та формування можливостей до маніпулювання фактами при віднесенні міст до категорій депресивних.

Продовження ДЦП державної підтримки розвитку малих міст на наступний період не відбулося через об'єктивні кризові події 2013-2014 рр.

5. Державна стратегія регіонального розвитку (періоди стратегічного планування: 2006-2015; 2014-2020; 2021-2027 рр.)

Монофункціональні міста не знайшли свого прямого відображення у пріоритетах Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. (стратегічний період 2006-2015 рр.), вони враховувалися лише опосередковано через «монофункціональні регіони», для яких було передбачено реструктуризацію вугільної промисловості, диверсифікацію ринків та збільшення експорту продукції металургійної та хімічної галузей тощо⁶⁹. Однак через появу зовнішніх та внутрішніх умов для розвитку регіонів зумовлених світовою економічною кризою, а також через нові виклики з боку окупаційних та військових дій Російської Федерації стосовно Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та східних регіонів України, було розроблено та затверджено нову редакцію Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., де з метою запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів, було передбачено виконання завдань, які

⁶⁶ Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51, ст.548. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>.

⁶⁷ Порядок здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2010 р. № 235. Сайт Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/243301776>.

⁶⁸ Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними: Постанова Кабінету Міністрів України № 235 від 2 березня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-%D0%BF>

⁶⁹ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. №1001. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF#Text>.

спрямовані на узгодження політики стимулювання розвитку «точок зростання» та підтримки економічно менш розвинутих і депресивних територій: забезпечення здійснення заходів щодо соціальної підтримки населення гірської місцевості та малонаселених територій, працівників підприємств вугільної галузі та населення територій, на яких розміщуються вугледобувні та вуглепереробні підприємства, що перебувають у стадії ліквідації (консервації)⁷⁰.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. (далі ДСРР на 2021-2027 рр.) обрала об'єктом державної регіональної політики групу монофункціональних старопромислових міст. Саме поняття монофункціональних міст визначено як «міста, розвиток яких пов'язаний з реалізацією однієї виробничої функції, та які віднесені до центрів вугледобування, видобування рудної і нерудної сировини, хімічної і нафтопереробної промисловості. Внаслідок занепаду профільних галузей спеціалізації в цих містах спостерігаються активні депопуляційні процеси, погіршуються умови навколишнього природного середовища, зростає безробіття»⁷¹. Водночас ці міста віднесено до категорії «територій з особливими проблемами розвитку» (Додаток 2 ДСРР на 2021-2027 рр.) без зазначення чітких показників соціально-економічного розвитку; а також визнано як «слаборозвинені території», яким властиво нерівномірність доступу до якісних послуг, суттєве відставання рівня життя більшої частини населення від рівня життя міського населення аналогічно без чіткого переліку показників.

У Додатку 2 ДСРР на 2021-2027 рр. передбачено внесення змін до законодавства у сфері стимулювання розвитку регіонів у частині визначення типів проблемних територій, порядку та критеріїв визначення таких територій, розширення переліку інструментів та механізмів стимулювання їх розвитку. Тож затвердження критеріїв визначення характеристик монофункціональних міст потребує наукового обґрунтування й залучення до їх визначення як науковців так і управлінців-практиків.

Узагальнюючи підходи до визначення критеріїв у вищенаведених документах, надамо власну оцінку щодо їх достатності та обґрунтованості (табл. І.5)

Таблиця І.5

Критерії виділення монофункціональних міст*

Документ	Критерії	Примітка, пропозиції
Постанова Кабінету Міністрів України «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст», 2000 р. (втратила чинність 2012 р.)	1. Спеціалізація за зайнятістю населення у одній зі сфер економічної діяльності профільюючих галузей економіки (без фіксованого показника). 2. Доходи бюджету від однієї з профільюючих галузей економіки. 3. Утримання функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення за кошти бюджетних надходжень від однієї з профільюючих галузей.	Одного критерію – частки зайнятого населення у певному виді економічної діяльності навіть у динаміці для виділення монофункціональності економіки є недостатньо. Слід доповнити питомою вагою власних доходів до місцевого бюджету від профільного підприємства; питомою вагою реалізованих товарів та послуг профільним видом діяльності.
Закон України «Про генеральну схему планування території	Критеріїв не наведено. Застосовується термінологія монофункціональних міст з вищенаведеної	Слід включити до нової редакції Генеральної схеми планування території України категорію «монофункціональні

⁷⁰Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>

⁷¹ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 5 серпня 2020 року. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>.

Документ	Критерії	Примітка, пропозиції
України» (2002 р.)	Постанови.	старопромислові міські території» та «монофункціональні міські території інших типів» до ст. 4 «Вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів» та ст. 5 «Визначення територій, розвиток яких потребує державної підтримки» Розділу III «Основні напрями використання території України».
Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» (2004 р.)	<p>Монофункціональні малі міста з переважно промисловими функціями:</p> <p>1. Частка зайнятого населення в галузях матеріального виробництва > за середню частку зайнятості в галузях матеріального виробництва України (галузями спеціалізації яких є гірничодобувна промисловість, енергетика, перероблення сільськогосподарської сировини тощо).</p> <p>Монофункціональні міста за переважною економічною спеціалізацією:</p> <p>міста з переважно промисловими функціями: центри вугледобування, центри видобутку рудної і нерудної сировини, центри енергетики, центри обробної промисловості; хімічної і нафтопереробної промисловості; транспортні вузли; аграрно-індустріальні центри; санаторно-курортні та рекреаційні центри; історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри, центри художніх промислів.</p> <p>Ознаки депресивності розвитку малого міста: частка зайнятості населення; середня заробітна плата на одну особу; забезпеченість житлом (у м² на одну особу); роздрібний товарооборот на одну особу; чисельність лікарів на 10 тис. осіб; чисельність середнього медичного персоналу на 10 тис. осіб; кількість лікарняних ліжок на 10 тис. осіб; кількість відвідувань поліклінік за зміну на 10 тис. осіб; забезпеченість населення телефонами на 100 сімей; виробництво промислової продукції; продуктивність праці (у тис. гривень на одну особу); інвестиції в основний капітал (у тис. грн); бюджетна забезпеченість (у тис. грн на одну особу); відрахування до держбюджету (у відсотках).</p>	<p>Віднесення малого міста до певної групи монофункціональних міст за перевищенням середнього рівня зайнятості у промисловості України, а не серед відповідної зайнятості у малих містах не відповідає масштабності оцінювання, а також потребує доповнення динамічними даними за певний період розвитку.</p> <p>Виділений перелік монофункціональних міст окрім міст з промисловими функціями не містить критеріїв щодо їх визначення, тому історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри окрім частки зайнятих за профільним видом економічної діяльності слід доповнити показниками: часткою рекреантів та туристів (екскурсантів) у місті; часткою туристичного збору у доходах місцевого бюджету тощо. Доцільним є об'єднання їх у групу туристичних міст</p> <p>Наведені критерії депресивності не відповідають сучасним умовам як визначення монофункціональності міст, так і особливостей їх розвитку, не містять граничних відхилень та часового періоду їх оцінювання.</p> <p>Показники депресивності були уточнені відповідно до Порядку здійснення Моніторингу розвитку малих міст та відповідно узгоджені із критеріями депресивності для міст Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів».</p>
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на	<p>Немає критеріїв монофункціональності міст. Передбачалася підтримка всіх малих міст у частині: забезпечення стимулювання соціально-економічного розвитку депресивних малих міст; сприяння соціально-економічному розвитку малих міст як центрів економічної активності.</p> <p>Критерії визначення депресивності на рівні регіону, промислового району, сільського району та міста обласного значення визначалися динамічністю показників</p>	<p>Критерії не мають кількісного вираження, носять описовий характер.</p> <p>Зазначений термін у три роки є недостатньо обґрунтованим, оскільки щоб виявити трансформацію структури потрібна оцінка показників за період 7 або 10 років. А період у три роки може характеризуватися випадковими ситуативними чинниками.</p> <p>Перевагою є порівняння в межах однакових за характеристикою груп (промислові райони, міста обласного значення тощо).</p>

Документ	Критерії	Примітка, пропозиції
2011-2015 роки» ⁷² (втратила чинність 25.07.2015 р.)	протягом останніх трьох років у межах групи регіонів: 1.Рівень зареєстрованого, безробіття є значно вищим за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи. 2.Рівень середньомісячної заробітної плати є значно нижчим за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи	
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» (2020 р.)	Монофункціональні старопромислові міста: 1.Єдина функціональна ознака, виробнича функція – промисловість давнього етапу освоєння – три групи міст: центри вугледобування, центри видобування рудної і нерудної сировини, центри хімічної і нафтопереробної промисловості. 2.Занепад профільних галузей описується: - активними депопуляційними процесами, - погіршенням стану довкілля, - зростанням безробіття. Переліку критеріїв проблемності не наведено.	Ігнорується значення питомої ваги зайнятості населення, обсягів доходів населення та бюджету міста, часток вироблених товарів та послуг за профільним видом діяльності. Згідно з означення монофункціональних міст слід доповнити демографічними та екологічними показниками протягом останніх 7 років: темпи депопуляції – понад 2 %, скорочення чисельності населення, або коефіцієнт природного приросту (убутку) понад 5‰ щороку); рівень безробіття (за методологією МОП) понад 9 % або зі стійною негативною тенденцією протягом визначеного періоду. Показники, які характеризують погіршення стану довкілля: Темпи росту обсягів утворених відходів від профільної економічної діяльності на одиницю ВВП у постійних цінах 2011 року за ПКС; Темпи росту обсягів викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря міст.

*Джерело: складено автором за даними⁷³.

Можна зробити висновки, що офіційні критерії визначення монофункціональних міст, які були задекларовані у вітчизняних законодавчих та нормативно-правових актах документах протягом 20 років зазнали суттєвих кількісних та якісних змін. По-перше, якщо у 2000 р. домінуючим мірилом була переважна частка зайнятого населення у одній-двох галузях (видах) діяльності, то у 2020 р. фокус уваги державної регіональної політики зсувається до старопромислових видів економічної діяльності, міст-індустріальних центрів, виділяючи лише три групи монофункціональних міст, ігноруючи існування інших типів міст, які були визначені як міста з переважно промисловими функціями, до яких належали і міста із сервісними функціями.

⁷² Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України. № 1090 від 29 листопада 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

⁷³ Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : Постанова Кабміну від 17.03.2000 р. №521-VI. (Постанова втратила чинність 18.07.2012 р.). Веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://www.uazakon.com/-document/spart46/inx46296.htm>; Про Генеральну схему планування території України : Закон України. Відомості Верховної Ради України, № 3059-III від 18.11.2012 р. 2012, N 30, ст.204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>; Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України № 1580-IV від 10.06.2012 р. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 24, ст.332, 2012 р. – зміни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1580-15#Text>; Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 1090 від 29 листопада 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>; Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 5 серпня 2020 року. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>.

По-друге, окрім критерію переважної частки зайнятого населення у певній сфері економічної діяльності (зазвичай у промисловості, без числового значення) застосовувалися оцінки джерела наповнюваності місцевого бюджету за видом діяльності, утримання соціальної інфраструктури на балансі профільних підприємств, які перестали використовувати під час визначення монофункціональності міста у ДСРР на 2021-2027 рр. Натомість критерії були доповнені демографічними, економічними та екологічними показниками описового характеру без числового значення.

Більш детальні критерії були розроблені для визначення депресивності розвитку малих міст, із залученням динаміки розгляду оцінювання їх діяльності, здійснення моніторингу для статистичного забезпечення процесу визначення депресивності міст.

Отже, критерії визначення монофункціональності міста за офіційними документами за 20 років звузилися з кількох домінуючих видів економічної діяльності до старопромислових видів, переважна частка зайнятості населення у промисловості міста змінилася на показники депопуляції, зростання рівня безробіття, погіршення стану довкілля, як комплексних ознак проблемності розвитку.

Реалізуючи реформи Уряду, в Розпорядженні від 1 квітня 2014 р. №333-р схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що призвело до втрати чинності окремих вищезазначених законодавчих актів. З огляду на зміни територіальної організації влади, реалізацію медичної та освітньої реформ, переформатування адміністративно-територіального устрою, модернізацію та цифровізацію економіки вищенаведені показники, які стосуються монофункціональності та депресивності міського розвитку потребують суттєвого коригування та уточнення.

Нової уваги набувають монофункціональні міста в контексті розвитку європейського підходу до регіональної політики у визначенні функціональних територій, а також у імплементації монофункціональності у ДСРР на 2021-2027 рр.⁷⁴ Виділення у ній монофункціональних старопромислових міських поселень, до яких віднесено «міста, які зародились та (або) отримали інтенсивний розвиток в епоху першої промислової революції на основі пріоритетних та доповнюючих виробництв цього періоду: видобуток вугілля, чорну металургію, текстильну промисловість є дещо обмеженим підходом, який виправдовується лише гостротою проблемності їх розвитку. Під впливом технологічно-організаційних інновацій та структурно-галузових пріоритетів наступних періодів старопромислові міста зазнавали змін. Однак, багато із цих міст, особливо малих та середніх, що зберегли монофункціональну спеціалізацію не зазнали істотної реструктуризації та модернізації. Значною мірою це і зумовило їх сучасний депресивний стан»⁷⁵.

На нашу думку, обмеження у реалізації державної регіональної політики лише підтримкою монофункціональних старопромислових міст трьох груп дещо суперечить принципу повсюдності реалізації регіональної політики та місцевого самоврядування, у той час, коли інші монофункціональні міста перебувають теж у стані економічного занепаду та депопуляції.

Вважаємо також, що ДСРР на 2021-2027 рр. повинна містити чіткий перелік показників визначення всіх монофункціональних міст, а не лише групи старопромислових, адже

⁷⁴ Структурна трансформація економіки міст Західного регіону України: передумови, чинники та особливості: наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред.: М.І. Мельник. Львів. 2020. 163 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20200033.pdf>, С.7-23, С.17.

⁷⁵ Розвиток та єдність, орієнтовані на людину. Стратегія розвитку. *Регіонет. Часопис Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку*. 2019. №14. С.7-14. С. 12. URL: <https://drive.google.com/file/d/1c28FOQsCgwwAHeejtTsMpvxSDgthV9zy/view>

спільні ризики залежності від єдиного джерела доходів та зайнятості показало згубність такої моделі навіть для монофункціональних міст із сервісною спеціалізацією (курорти, туризм, оздоровлення тощо) у кризовий період пандемії 2020 р. Критерії депресивності монофункціональних міст повинні бути узгоджені із особливостями розвитку міських територіальних громад та лягти в основу нової редакції закону України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Пріоритетної державної підтримки потребують передусім ті монофункціональні міста, у яких негативні процеси особливо гострі й становлять загрозу для територіальної єдності та соціального, економічного, екологічного, безпекового рівнів розвитку держави.

У ДСРР на 2021-2027 рр. обрано 25 монофункціональних старопромислових міст, перелік показників розвитку яких наведено у табл. 1.6.

Серед 25 монофункціональних міст 17 належать до міст-центрів вугледобування, визначених у ДСРР на 2021-2027 рр. (68 % монофункціональних міст з переліку ДСРР), 4 міста – до центрів видобування рудної і нерудної сировини, також 4 міста – центрів хімічної та нафтохімічної промисловості. З 25 монофункціональних міст 9 були містами обласного значення⁷⁶, які у 2015 р. перейшли на прямі взаємовідносини з державним бюджетом; 14 міст є центрами міських територіальних громад, причому до чотирьох міських територіальних громад (МТГ), дві з яких у Луганській, а інші дві у Донецькій областях, входять по двоє монофункціональних міст (Добропільська МТГ: Добропілля, Білицьке; Торецька МТГ: Торецьк, Залізне; Лисичанська МТГ: Привілля, Новодружеськ; Гірська МТГ: Гірське, Золоте). Передача повноважень на рівень територіальних громад та номінальне функціонування міста як населеного пункту, концентрація монофункціональних міст у одній МТГ переконують у доцільності розгляду їх діяльності у контексті цілісної МТГ. Незважаючи на те, що частка населення монофункціональних міст у МТГ коливається від 8 до 100%, значення монофункціонального міста для розвитку всієї територіальної громади є вагомим. Окрім того, різне економіко-географічне положення зазначених монофункціональних міст є вагомим чинником, що визначає перспективи їх розвитку та можливості щодо диверсифікації економіки, є додатковим аргументом щодо селективного підходу до розробки механізмів його трансформації.

Доцільним є залучення додаткових соціально-економічних показників для комплексного оцінювання стану розвитку монофункціональних старопромислових міст, для визначення серед них міст-лідерів, помірно-розвинених та міст з ознаками депресивності⁷⁷.

⁷⁶ Інформація за містами обласного значення та районами наведена відповідно до адміністративно-територіального устрою, який діяв до набрання чинності постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів».

⁷⁷ Треллер Т., Кокоть В. Трансформація економіки монопрофільних міст: між-народний і український досвід» Посібник для фахівців з МЕР. Проект міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України». Київ 2014. 42 с, С.17.

Таблиця І.6

**Основні соціально-економічні показники розвитку монофункціональних старопромислових міст,
визначених у ДСРР на 2021-2027 рр.***

Функціональний тип	№	Назва міста	Територіальна міська громада (ТМГ)	Область	Чисельність населення міста, станом на 1.01.2019 р., осіб	Частка населення міста у міській громаді, %	Площа міста, км², 2019 р.	Місто обласного значення, станом на 2020 р.	Чисельність населення ТМГ станом на 06.2020 р., осіб	Місто центр ТМГ, 2020 р.	Місто центр адмін. району, 2020 р.	Щільність населення міста, осіб на 1 км²	ЕГП, близькість до великого або середнього міста, км
1. Міста-центри вуглевидобування	1	Соснівка	Червоноградська	Львівська	11 588	13	1,98	Ні	90 243	Ні	Ні	5853	Червоноград 15 км
	2	Тернівка	Тернівська	Дніпропетровська	27 635	99,9	18	Так	27 650	Так	Ні	1535	Павлоград 23 км
	3	Першотравенськ	Першотравенська	Дніпропетровська	27 892	100	3,9	Так	27 892	Так	Ні	7152	Павлоград 51 км
	4	Білозерське	Білозерська	Донецька	15 220	96	2,48	Ні	15 919	Так	Ні	6137	Покровськ 39 км
	5	Добропілля	Добропільська	Донецька	29 384	66	20	Так	44 499	Так	Ні	1469	Покровськ 29 км
	6	Білицьке	Добропільська	Донецька	8 125	18	2,7	Ні	44 499	Ні	Ні	3009	Покровськ 18 км
	7	Родинське	Покровська	Донецька	10 114	12	3,19	Ні	83 314	Ні	Ні	3171	Покровськ 10 км
	8	Торецьк	Торецька	Донецька	32 373	48	62,0	Так	67 394	Так	Ні	522	Бахмут, 34 км
	9	Залізне	Торецька	Донецька	5 174	8	11,8	Ні	67 394	Ні	Ні	438	Торецьк, 7 км
	10	Новгородівка	Новгородівська	Донецька	14 600	74	5,0	Так	19 674	Так	Ні	2920	Покровськ 14 км, Селидово 14 км
	11	Українськ	Селидівська	Донецька	11 209	32	4,2	Ні	35 348	Ні	Ні	2669	Селидово 10 км
	12	Гірник	Курахівська	Донецька	10 866	28	5,1	Ні	39 362	Ні	Ні	2131	Курахове 16 км, Покровськ, 33 км
	13	Вугледар	Вугледарська	Донецька	14 822	56	5,0	Так	26 338	Так	Ні	2964	Волноваха 40 км, Курахове 44 км
	14	Привілля	Лисичанська	Луганська	6 970	6	6,05	Ні	115 273	Ні	Ні	1152	Лисичанськ 19 км, Северодонецьк 22 км

Функціональний тип	№	Назва міста	Територіальна міська громада (ТМГ)	Область	Чисельність населення міста, станом на 1.01.2019 р., осіб	Частка населення міста у міській громаді, %	Площа міста, км², 2019 р.	Місто обласного значення, станом на 2020 р.	Чисельність населення ТМГ станом на 06.2020 р., осіб	Місто центр ТМГ, 2020 р.	Місто центр адмін. району, 2020 р.	Щільність населення міста, осіб на 1 км²	ЕГП, близькість до великого або середнього міста, км
	15	Новодружеськ	Лисичанська	Луганська	7 049	6	13,56	Ні	115 273	Ні	Ні	520	Лисичанськ 12 км, Северодонецьк 16 км
	16	Гірське	Гірська	Луганська	9 550	29	13,24	Ні	32 842	Так	Ні	721	Северодонецьк 38 км
	17	Золоте	Гірська	Луганська	13 549	41	24,91	Ні	32 842	Ні	Ні	544	Северодонецьк 41 км
2. Міста видобування рудної і нерудної сировини	18	Дніпрорудне	Дніпрорудненська	Запорізька	18 468	99	7,78	Ні	18 671	Так	Ні	2374	Запоріжжя 82 км
	19	Покров	Покровська	Дніпропетровська	40 700	94	26	Так	43 402	Так	Ні	1565	Нікополь 29 км
	20	Вільногірськ	Вільногірська	Дніпропетровська	23 000	96	10	Так	24 008	Так	Ні	2300	Кам'янське 67 км
	21	Соледар	Бахмутська	Донецька	11 898	59	12,31	Ні	20 091	Так	Ні	967	Бахмут 15 км
3. Міста-центри хімічної та нафтохімічної промисловості	22	Стебник	Дрогобицька	Львівська	20 645	17	8,9	Ні	122 905	Ні	Ні	2320	Дрогобич 8 км
	23	Новий Розділ	Новороздільська	Львівська	28 500	77	23,6	Так	37 215	Так	Ні	1208	Стрий 42 км
	24	Сокаль	Сокальська	Львівська	20 986	40	8,47	Ні	52 574	Так	Ні	2478	Червоноград 15 км
	25	Новояворівськ	Новояворівськ	Львівська	31 110	60	2,03	Ні	51605	Так	Ні	15325	Львів 39 км
Всього:					435 387 (35% від населення ТМГ)		302	9 МОЗ (36% від 25 міст)	1 256 227	15 міст	-	-	

*Джерело: складено автором за даними⁷⁸

⁷⁸ Державна служба статистики України. Веб-сайт <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Нові райони. Веб-сайт. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/>; Відстані між містами. URL: <https://www.google.com/maps/>; Геопортал Діппомісто. Веб-сайт. URL: <https://mrbu.maps.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=1979f9941b26405db672aac94e03a1a2>.

Представлені у листопаді 2020 р. Міністерством розвитку громад та територій України пріоритетні напрями проєктів на 2021 рік⁷⁹ містять заходи із реалізації заходів Концепції Державної програми трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року, вони прямо стосуються 17 монофункціональних міст-центрів вугледобування, визначених у ДСРР на 2021-2027 рр., а це 68 % міст з переліку ДСРР (або 53% з 32 малих міст-центрів вугледобування⁸⁰). Водночас інші старопромислові монофункціональні міста, не кажучи про ті монофункціональні міста, які не потрапили до уваги розробників ДСРР на 2021-2027 рр., не матимуть належної державної уваги, а тому за відсутності відповідних механізмів реструктуризації економіки та її диверсифікації, ризикують набути статусу депресивності, а тому теж потребують дієвих заходів з підтримки розвитку міських територій з монофункціональним центром. Вважаємо за доцільне додати до програми трансформації вугільних регіонів також і монофункціональні міста, які безпосередньо стосуються металургійного комплексу, виробництво яких залежне від постачання вугільної сировини з міст-центрів вугледобування. А для інших монофункціональних міст доцільно розробити селективну державну підтримку, спрямовану на активізацію внутрішнього потенціалу розвитку, активізацію людського креативного капіталу, залучення інвестицій, диверсифікацію економіки та створення нових робочих місць.

Монофункціональність економічного розвитку переважно малих міст призвела до економічної кризи, відтоку населення та культурного занепаду, подолання якої можливе лише при структурній трансформації та дотримання пріоритетів Нового урбанізму (2016 р.), які спрямовані на підвищення якості життя мешканців, створення комфортних і людиноцентрованих міст.

Позитивно оцінюючи увагу до монофункціональних старопромислових міст, які потребують державної підтримки у стратегічному періоді 2021-2027 рр. та за відсутності затвердженого плану заходів з реалізації ДСРР на період 2021-2023 рр. слід зазначити, що підходи до визначення критеріїв виділення й оцінювання подальшої динаміки протягом семи років потребують уніфікації, уточнення й актуалізації, оскільки на сьогодні вони не є достатніми.

З метою досягнення стратегічних та оперативних цілей ДСРР на 2021-2027 рр. слід розробити відповідні механізми реалізації низки заходів:

законодавчо затвердити поняття «монофункціональне місто», його види й групи за домінуючою спеціалізацією (з огляду на те, що у ДСРР на 2021-2027 рр. передбачена підтримка лише монофункціональних старопромислових міст),

встановити чіткі критерії щодо визначення монофункціональності міста та ознаки його проблемності розвитку, яку ми розуміємо як низькі соціально-економічні показники функціонування економіки міста та низький трансформаційний потенціал для диверсифікації діяльності (частка зайнятості населення становить понад 50% у одному-двох видах економічної спеціалізації міста, має тенденцію до зростання протягом семи років (на час дії ДСРР); частка реалізованих товарів та послуг профільних видів діяльності перевищує 50% всього обсягу виробництва в міській громаді, має тенденцію до зростання протягом семи років; частка доходів населення від профільних підприємств складають понад 50 %

⁷⁹ Іван Лукеря: Україна зможе імплементувати успішний досвід Німеччини та трансформувати вугільні території. Міністерство розвитку громад та територій України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ivan-lukerya-ukrayina-zmozhe-implementuvati-uspishnij-dosvid-nimechchini-ta-transformuvati-vugilni-teritoriyi>. (дата звернення 16 жовтня 2020 р.).

⁸⁰ Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України № 1580-IV від 10.06.2012 р. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 24, ст.332, 2012 р. – зміни. Розділ II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1580-15#Text/>

загальних доходів населення, має негативну тенденцію до скорочення протягом семи років).

Цей перелік можна доповнити іншими економічними та соціальними показниками розвитку міської громади (частка власних доходів місцевих бюджетів, частка рекреантів та туристів (екскурсантів) у місті, частка туристичного збору у доходах місцевого бюджету, динаміка безробіття, міграційних процесів, вікової структури населення тощо). Або ж замість переважання понад 50% запропонованих показників доцільно обрати перевищення середнього значення показників серед аналогічних монофункціональних міст (міських територіальних громад) за певною групою.

Окрім того, слід визначити законодавчо термін «проблемні території» як особливий вид депресивності території з їх чітким переліком. Необхідно оперативно внести зміни до закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» щодо розширення груп територій, яким властива ознака проблемності (депресивності); актуалізувати положення Закону України «Про засади державної регіональної політики», внести відповідні зміни до статті 24-І Бюджетного кодексу України (щодо підвищення ефективності використання коштів Державного фонду регіонального розвитку); також до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України⁸¹.

Необхідно для проведення моніторингу та оцінювання реалізації заходів стратегії забезпечити належною статистичною інформацією за міськими територіальними громадами на період дії ДСРР на 2021-2027 рр., а також зробити доступною можливість статистичного порівняння з 2019-2020 рр. протягом перехідного періоду на нові статистичні одиниці.

Лише комплексний підхід дасть можливість реалізувати заходи ДСРР на 2021-2027 рр., наблизити рівень розвитку монофункціональних міст до середніх показників серед їхніх груп, а ефективна державна підтримка і новітні інвестиційні проекти із залученням креативних індустрій та Індустрії 4.0. забезпечать перспективи розвитку таких міст.

Отже, можемо зробити такі висновки щодо критеріїв виділення монофункціональних міст, а серед них групи монофункціональних старопромислових міст:

- 1) виявлено термінологічну редукцію (спрощення) тлумачення монофункціональних міст від «малих монофункціональних міст» (2004 р.) до «монофункціональних старопромислових міст», яке є видовим поняттям відносно малих монофункціональних міст. Хоча за чисельністю населення всі монофункціональні старопромислові міста, визначені у ДСРР на 2021-2027 рр. є малими (до 50 тис. осіб), у змісті ДСРР цього не відображено. А тому слід законодавчо затвердити поняття «монофункціональне місто», «монофункціональне старопромислове місто»;
- 2) встановлено, що якісним критерієм віднесення монофункціональних старопромислових міст за означенням, яке наведено у ДСРР на 2021-2027 рр. є профільний вид економічної діяльності з ознаками занепаду його діяльності (депопуляція, безробіття, погіршення стану довкілля) без наведення числового значення та граничних відхилень, а також періоду, за який оцінюється розвиток міста;
- 3) виявлено ігнорування попередньо застосовуваних кількісних критеріїв визначення монофункціональності економічної структури міст за показниками переважної частки зайнятого населення у профільному виді діяльності, забезпечення підприємствами цієї сфери доходів місцевого бюджету тощо у критеріях визначення

---

⁸¹ Звіт про результати моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики у 2019 році. Міністерство розвитку громад та територій. 2020. 63 с., С. 14. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/zvit-za-rezultatamy-realizacziyi-derzhavnoyi-regionalnoyi-polityky-v-ukrayini-u-2019.pdf>.

монофункціональних старопромислових міст у ДСРР на 2021-2027 рр.

- 4) встановлено на основі вивчення змісту низки законодавчих та підзаконних актів збільшення переліку критеріїв для уточнення депресивності розвитку монофункціональних міст, забезпечення діяльності моніторингу соціально-економічного розвитку малих міст для отримання статистичних даних, який припинив свою роботу у 2015 р.;
- 5) доведено необхідність доповнення критеріїв монофункціональних старопромислових міст кількісними економіко-демографічними, екологічними та часовими параметрами з пороговими значеннями, а також обов'язковим забезпеченням статистичного супроводу, бо для міст, які не належали до міст обласного значення у 2020 р., а таких у переліку є 16 статистичні дані не оприлюднювалися, агрегувалися на районному рівні до 2020 р., а після затвердження нових адміністративних районів у 2021 р. суттєвою проблемою буде забезпечення релевантними статистичними даними на рівні районів, міських територіальних громад та міст, а також здійснення порівняння та збереження рядів динаміки;
- 6) обґрунтовано доцільність під час розробки затвердження Плану заходів з реалізації ДСРР на 2021-2023 рр. внести затвердження переліку критеріїв проблемності розвитку монофункціональних старопромислових міст до заходів, які передбачають розроблення нової редакції Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» та нової Генеральної схеми планування території України із внесенням у ст.4-5 Закону України «Про Генеральну схему планування території України» переліку всіх монофункціональних міських територій з огляду на довгостроковість планування Генеральної схеми.

2. СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ

2.1. МЕТОДОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Сталий розвиток сільських територій значною мірою визначає сталість соціально-економічного розвитку України в цілому, сільське населення якої становить майже 31 % наявного населення, а сільськогосподарські угіддя – 70 % земельного фонду держави. Реалізація концептуальних положень сталого розвитку, збалансованого за соціальним, економічним та екологічним векторами, передбачає обґрунтування стратегічних напрямів розвитку і формування відповідного інституційного середовища.

Наявні зрушення в сільськогосподарському виробництві не змогли розв'язати проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій України. Перманентне поглиблення в сільській місцевості кризових явищ та занепад в економічній, демографічній, екологічній та духовній сферах є очевидною загрозою державним інтересам з огляду на незамінність визначальної ролі сільських територій щодо повноцінного забезпечення продовольчої безпеки народу України. Низка проблемних питань щодо забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні протягом десятиліть не зменшується, а лише структурується і захоплює все більше сфер суспільного життя, вельми значимих для комплексного формування реальної державної політики у сфері розвитку сільських територій.

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів відповідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII і фактично є частиною національного законодавства⁸², посилюється необхідність модернізації державної політики розвитку сільських територій, її наближення до регіональної політики ЄС та САП. Актуалізується потреба адекватного комплексного підходу до розвитку сільських територій на сталій основі, зважаючи на сучасні суспільно-політичні виклики та такі сфери європейської співпраці, як сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій; посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики тощо.

В сучасних умовах децентралізації влади та удосконалення державної регіональної політики від глибини і масштабності інформаційної бази щодо соціально-економічних явищ та трансформаційних змін в процесі формування інституційної самодостатності територіальних громад, як основних суб'єктів збалансованого розвитку сільських територій, залежать обґрунтованість та ефективність адміністративно-територіальної реформи загалом.

---

⁸² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

На думку Мармуль Л., за умови дотримання євроінтеграційного вектора розвитку економіки України підходи до управління, способи їх фактичного здійснення, громадський контроль за процесами розвитку сільських територій необхідно реформувати відповідно до європейських вимог. Це дасть можливість використовувати наявні конкурентні переваги України повною мірою, реструктуризувати економіку села та поліпшити соціальні умови життєдіяльності сільського населення. Науковець стверджує, що незважаючи на існуючу низку державних заходів і програм, функціонуюча система цілей та інструментів сучасної аграрної політики України, узгодження загальнодержавних і регіональних інтересів при формуванні й реалізації заходів розвитку сільських територій є недостатньо дієвими і потребують удосконалення⁸³.

Семенишин Х. відзначає, що останнім часом більшість науковців, що займаються проблемами сільського розвитку, використовують категорію "сільські території", причому часто інтерпретація цього терміна в їхніх працях суттєво відрізняється: починаючи від суто географічного аспекту до виробничо-господарського, соціально-економічного, самоврядного і навіть екологічного трактування, зауважуючи: "Визначення сільських територій подано в документах Організації по економічному співробітництву і розвитку (ОЕСР). Воно звучить так: сільські території або сільський регіон (район) охоплює людей, територію та інші ресурси суспільного ландшафту і маленьких населених пунктів за межами безпосередньої сфери економічної активності великих міських центрів. А критерієм віднесення поселення до міста чи села є густота населення понад 150 людей на 1 км²"⁸⁴. На погляд дослідника, можна обґрунтовано констатувати, що сільські території – це обжита місцевість поза територією міст з її природними ресурсами, основними засобами, соціально-культурно-побутовими умовами та населенням, що здійснює соціальні, виробничі та екологічні функції. З цього визначення випливає, що сільські території характеризуються економічною ефективністю, екологічною безпекою і соціальною справедливістю. При цьому саме соціальна сфера села виступає пріоритетним критерієм розвитку сільських територій, адже саме задоволення різноманітних потреб людини (селянина), на нашу думку, є основною метою такого розвитку⁸⁵.

Науковцями державної установи "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України" класифіковано, як сільські території в Україні, понад 90% її загальної площі, де проживають 52% жителів⁸⁶. За критерієм віддаленості сільських територій від великих міст вирізняють економічно інтегровані, помірні (перехідні) і периферійні; за величиною рекреаційно-туристичного потенціалу та ефективністю його використання рекреаційно-туристичною сферою – перспективні, помірно перспективні й малоперспективні тощо⁸⁷.

Так, Хвесик М. А. та Ільїна М. В., з позиції обґрунтування методологічного підходу до комплексної класифікації сільських територій стверджують, що під сільськими територіями слід розуміти фізико-географічний та економічний простір, що виник унаслідок зміни людиною природного ландшафту на комплексне багатофункціональне утворення, головними складовими якого є просторово-ресурсний базис виробництва, природне

⁸³ Мармуль Л. О. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації / Л. О. Мармуль // Економіка АПК. - 2016. - № 7. - С. 80-86. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_7_13

⁸⁴ Семенишин Х.М. Визначення поняття "сільські території": соціально-економічний аспект / Х.М. Семенишин // Наук. вісн. Нац. ун-ту державної податкової служби України (економіка, право). - 2012. - № 4. - С. 28-32.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Соціоекологічні пріоритети сталого розвитку сільських територій : [монографія] / [В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук, М. В. Ільїна та ін.]. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 351 с.

⁸⁷ Хвесик М. А. Методологічні засади диференціації сільських територій / М. А. Хвесик, М. В. Ільїна // Економіка АПК. - 2018. - № 4. - С. 12-18.

середовище для рекреаційної діяльності й місце життєдіяльності людських спільнот як інфраструктурна основа для надання відпочинку населенню⁸⁸.

На переконання Прушківського В. та Колесникова В. найбільш конструктивними підходами до трактування сільських територій є системний та просторовий, згідно з якими сільська територія – це просторова біоеколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природноекологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищами і населенням, які на ній функціонують та проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб⁸⁹.

Однак, доводиться констатувати, що незважаючи на широту та різноаспектність наукових варіантів терміну "сільська територія", жодний з них не імплементовано в законодавстві України в якості правової норми.

Необхідно зазначити, що у вітчизняній нормотворчій практиці поняття "сільські території" вперше застосовано, як компонент терміну "комплексний розвиток сільських територій", що одночасно розглядається в якості складової державної аграрної політики та напряму державної соціальної політики, у схвалених Указом Президента України 29 квітня 1998 року "Основних напрямках розвитку агропромислового комплексу України на 1998 - 2000 роки"⁹⁰.

Відтак, забезпечення комплексного розвитку сільських територій традиційно входило до переліку пріоритетних напрямів періодично оновлюваної аграрної політики держави на різних етапах її розвитку.

У вітчизняній практиці законотворення єдиною спробою правового врегулювання змісту поняття "сільська територія" був проект Закону "Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості", внесений народними депутатами України Сокирко М.В., Одайником М.М., відповідно до якого сільська територія – це територія, на якій частка сільського населення у його загальній чисельності перевищує 15-50 відсотків. Поділ сільської території пропонувався саме за ознакою заселеності на чітко виражену сільську місцевість – частка сільського населення у його загальній чисельності перевищує 50 відсотків; сільську місцевість – частка сільського населення складає 15-50 відсотків чисельності усіх жителів⁹¹. В рамках реалізації Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" за напрямом "Розвиток сільського господарства та земельна реформа"⁹² було задекларовано прийняття окремого законопроекту "Про засади сталого розвитку сільських територій".

Однак, сільські території, що еволюційно формувались як складні цілісні системи внаслідок природних, політичних, економічних, соціальних змін, дотепер в сучасній науці та управлінській практиці розглядаються переважно як абстрактний об'єкт різнорівневого державно-управлінського та самоврядного впливу; елемент територіальної організації

---

⁸⁸ Там само

⁸⁹ Прушківський В. Г. Теоретичні підходи до визначення сільських територій / В. Г. Прушківський, В. І. Колесников // Проблеми економіки. - 2014. - № 4. - С. 127-132.

⁹⁰ Про основні напрями розвитку агропромислового комплексу України на 1998 - 2000 роки: указ Президента України 29 квітня 1998 року № 389/98 // . Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/98?find=1&text=%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82#w1_1

⁹¹ Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості: проект Закону України (реєстраційний номер 7334 від 07 квітня 2005 року). Верховна Рада України: сайт. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=24247

⁹² Програма економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Комітет з економічних реформ при Президенті України, 2 червня 2010 року. Верховна Рада України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>

національного господарства; об'єкт навколишнього природного середовища; компонент системи розселення; складова соціальної організації суспільства; і меншою мірою як елемент існуючої системи адміністративно-територіального устрою України, що слугує територіально-правовою основою визначення та реалізації пріоритетів розвитку соціально-економічного сільських територій.

Підкреслимо, що з позиції принципу юридичної визначеності, який є невід'ємною складовою принципу верховенства права, закріпленого статтею 8 Конституції України⁹³ та згідно з яким юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки інше не може забезпечити їх однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і на необхідності забезпечення якого неодноразово звертав увагу Конституційний Суд України.

Так, згідно з статтею 19 Конституції України⁹⁴ органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Рішенням Конституційного Суду від 13 липня 2001 року визначено, що просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування є адміністративно-територіальна одиниця, як компактна частина єдиної території України (область, район, місто, район у місті, селище, село), яку вони складають включно з містами Києвом та Севастополем⁹⁵.

Відтак, в законодавстві України досі не сформовано цілісного масиву правових норм, які б виокремлювали сільські території, як унікальний об'єкт владного впливу на державному, регіональному та місцевому рівнях; визначали конкретність, послідовність, передбачуваність і дієвість державної політики у цій сфері. Також не визначено методологічно-правових критеріїв щодо ідентифікації сільських територій на жодному з ієрархічних рівнів системи адміністративно-територіального устрою України.

2.2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

З огляду на наявну зростаючу значимість проблем розвитку сільських територій, особливий науково-прикладний інтерес викликає специфіка регламентації європейських механізмів ідентифікації сільських територій та перспектива їх адаптації в Україні щодо виокремлення сільських територій на регіональному та місцевому рівнях на засадах гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами.

Реальною правовою основою формування національних інституційних рамок для виокремлення та ідентифікації сільських територій в Україні необхідно розглядати ратифіковану Законом України від 16 вересня 2014 року №1678 Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, яка дійсно є невід'ємною частиною національного законодавства України

⁹³ Конституція України (Прийнята 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР). Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

⁹⁴ Конституція України (Прийнята 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР). Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

⁹⁵ Рішення Конституційного Суду України N 11-рп/2001 (v011p710-01) від 13 липня 2001 року: (справа про адміністративно-територіальний устрій) . Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01#Text>

⁹⁶. Главою 5 розділу V цієї Угоди визначено, що національна статистична система має ґрунтуватися на фундаментальних принципах ООН щодо офіційної статистики з урахуванням *acquis* ЄС у сфері статистики, зокрема Кодексу норм європейської статистики з метою гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами.

В цьому контексті важливого значення набуває парламентська підтримка програмних напрямків діяльності Кабінету Міністрів України щодо визначення:

- засад адміністративно-територіального устрою України, порядку створення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів відповідно до європейських стандартів;
- адміністративно-територіального устрою базового рівня для формування на новій територіальній основі спроможних територіальних громад;
- адміністративно-територіального устрою субрегіонального (районного) рівня як територіальної основи для діяльності органів державної влади.

Очікується, що внаслідок реалізації цих завдань 90 відсотків території України буде охоплено районами, які відповідають стандартам територіального поділу країн Європейського Союзу для статистичних цілей рівня NUTS-3 ⁹⁷.

Зауважимо, що відповідно до європейських інституційних традицій, які станом на даний час мають чітке правове регламентування, для забезпечення можливості збирання, складання та поширення європейської статистики на різних територіальних рівнях ЄС у кожній країні-члені створені територіальні одиниці, що відповідають загальній класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS – Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes), затвердженій Регламентом Європейського Парламенту і Ради № 1059/2003 від 26 травня 2003 року (із змінами) ⁹⁸.

Класифікація NUTS ієрархічно підрозділяє економічну територію кожної держави-члена ЄС, на територіальні одиниці рівня NUTS I, кожна з яких поділяється на територіальні одиниці рівня NUTS 2, які, у свою чергу, поділяються на територіальні одиниці рівня NUTS 3 з присвоєнням кожній такій одиниці певного коду та назви. Існуючі адміністративні одиниці в межах держав-членів становлять перший критерій, що використовується для визначення територіальних одиниць. З цією метою "адміністративна одиниця" означає географічну область з адміністративним органом, який має повноваження приймати адміністративні чи політичні рішення для цієї області в межах законодавчих та інституційних рамок в державі-члені. Розмір адміністративних одиниць для конкретного рівня NUTS у державі-члені повинен знаходитись в межах порогів чисельності населення, зазначених у таблиці 2.1.

Регламентом визначено, що якщо кількість населення всієї держави-члена нижче мінімальної межі для даного рівня NUTS, ціла держава-член є однією територіальною одиницею NUTS для цього рівня. Якщо для даного рівня NUTS в державі-члені не існує адміністративних одиниць відповідного масштабу, відповідно до критеріїв, зазначених у

⁹⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

⁹⁷ Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>

⁹⁸ Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). Access current version (13/11/2019) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02003R1059-20180118>

таблиці І, цей рівень NUTS складається шляхом об'єднання відповідної кількості існуючих менших суміжних адміністративних одиниць.

Таблиця 2.І

Відповідність рівню NUTS у державі-члені ЄС порогових значень середнього розміру адміністративних одиниць за чисельністю населення

№ п/п	Рівень	Порогові значення чисельності населення		Співвідношення, Макс./мін.
		Мінімум	Максимум	
1.	NUTS 1	3 мільйони	7 мільйони	2,33/1
2.	NUTS 2	800 000	3 мільйони	3,75/1
3.	NUTS 3	150 000	800 000	5,33/1

Складено за даними ⁹⁹

Регламентом визначено, що якщо кількість населення всієї держави-члена нижче мінімальної межі для даного рівня NUTS, ціла держава-член є однією територіальною одиницею NUTS для цього рівня. Якщо для даного рівня NUTS в державі-члені не існує адміністративних одиниць відповідного масштабу, відповідно до критеріїв, зазначених у таблиці І, цей рівень NUTS складається шляхом об'єднання відповідної кількості існуючих менших суміжних адміністративних одиниць. Ця агрегація враховує такі відповідні критерії, як географічні, соціально-економічні, історичні, культурні чи екологічні обставини. Отримані узагальнені одиниці далі називатимуться "не адміністративними одиницями". Розмір адміністративних одиниць у державі-члені для даного рівня NUTS також повинен лежати в межах порогів чисельності населення, зазначених у таблиці І. У кожній державі-члені місцеві адміністративні одиниці (LAU) поділяють рівень NUTS 3 на один або два наступні рівні територіальних одиниць. Принаймні один з рівнів LAU є адміністративною одиницею. Якщо в державі-члені існує більше одного адміністративного рівня LAU, Комісія (Євростат) консультується з цією державою-членом для визначення адміністративного рівня LAU, який використовується для формування типологій та публікує список LAU у спеціальному розділі свого веб-сайту до 31 грудня кожного року ¹⁰⁰.

Акцентуємо, що Європейська Комісія у співпраці з Організацією економічного співробітництва та розвитку визначила низку основних та найбільш відповідних територіальних типологій для класифікації статистичних одиниць, створених Регламентом (ЄС) № 1059/2003. За останні кілька років Євростат розширив спектр статистичних даних, опублікованих щодо ряду територіальних типологій, щоб вирішити зростаючу потребу в таких даних у контексті політики згуртованості та територіального розвитку. Щоб забезпечити гармонізоване застосування типологій та дозволити перехресне посилання з інших актів та програм, Євростат послідовно реалізовує законодавчу ініціативу під назвою "Tercet", яка спрямована на інтеграцію територіальних типологій до Регламенту (ЄС) № 1059/2003.

Так, згідно Регламенту (ЄС) 2017/2391 Європейського Парламенту та Ради "Про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1059/2003 щодо територіальних типологій (Tercet)" від 12 грудня 2017 року ¹⁰¹, Регламент (ЄС) № 1059/2003 істотно оновлено в контексті однозначності визначень та узгодженого, прозорого застосування територіальних типів, забезпечуючи стабільність типологій для складання та поширення європейської статистики

⁹⁹ Там само.

¹⁰⁰ Там само.

¹⁰¹ Regulation (EU) 2017/2391 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2017 amending Regulation (EC) No 1059/2003 as regards the territorial typologies (Tercet) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32017R2391>

на засадах застосування та підтримки системи статистичних сіток на рівні Європейського Союзу роздільною здатністю 1 км². Нововведеною статтею 4b Регламенту (ЄС) № 1059/2003¹⁰² обумовлено, що Комісія (Євростат) на своєму веб-сайті у спеціальному розділі публікує та підтримує типологію Союзу, що складається з територіальних одиниць на рівнях NUTS, LAU та осередків статистичної сітки, акцентуючи на наступному.

1. Типологія на основі сітки встановлюється на рівні роздільної здатності сітки 1 км² таким чином: - "міські центри"; "міські кластери"; "сільські осередки сітки".

2. На рівні LAU встановлюються такі типології:

а) ступінь урбанізації (DEGURBA):

- "міські райони":
  - "міста" або "густонаселені райони",
  - "міста та передмістя" або "зони середньої щільності",
- "сільські райони" або "слабонаселені райони (території)";

б) функціональні міські райони:

- "міста" плюс їхні "зони сполучення (впливу)";

в) прибережні райони:

- "прибережні райони",
- "неприбережні райони".

3. На рівні NUTS 3 встановлюються наступні типології:

а) міська-сільська типологія:

- "переважно міські регіони",
- "проміжні регіони",
- "переважно сільські регіони";

б) метрополійна типологія:

- "метрополійні регіони",
- "неметрополійні регіони";

в) прибережна типологія:

- "прибережні регіони",
- "неприбережні регіони".

Таким чином, законодавство ЄС не містить конкретного тлумачення категорій "сільські території", а їх виокремлення та ідентифікацію передбачено в рамках декількох типологій, що на даний час систематично підтримуються Євростатом, зокрема, як:

- "сільські осередки сітки" ("rural grid cells") в рамках типології статистичних сіток;
- "сільські райони" або "слабонаселені райони (території)" ("rural areas" or "thinly populated areas") на рівні LAU відповідно типології за ступенем урбанізації (DEGURBA);
- "переважно сільські регіони" ("predominantly rural regions") на рівні NUTS 3 відповідно міської-сільської типології.

Як зазначено в пункті 5 статті 4b Регламенту (ЄС) № 1059/2003, єдині умови для гармонізованого застосування типологій на рівні Союзу встановлює Комісія, за допомогою актів виконання. В сучасних умовах таким офіційним актом виконання є оприлюднений в 2019 році Управлінням публікацій Європейського Союзу Методичний посібник з

---

¹⁰² Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). Access current version (13/11/2019) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02003R1059-20180118>

територіальних типологій 2018 року видання¹⁰³ (надалі - Методика), що методологічно акумулює та консолідує європейський інструментарій типологізації територій на основі регламентованих критеріїв поетапної ідентифікації конкретних територіальних кластерів.

Відтак, специфіка виокремлення та ідентифікації сільських територій за цією Методикою, на наш погляд, полягає в наступному.

І. Відповідно типології на основі сітки (сіткової типології) сільські території виокремлюються, як територіальні кластери "сільські осередки сітки", що не ідентифіковані за критерієм щільності населення як:

- "міський центр" – територіальний кластер з високою щільністю населення не менше 1 500 жителів на км² та щонайменше 50 000 жителів поселення в загальних межах сітки (з урахуванням проміжків);
- "міські кластери" або кластери з середньою щільністю населення не менше 300 мешканців на км² та мінімальною кількістю 5 000 жителів.

Методикою відзначено, що густота популяції менше 300 жителів на км² мають мати більшість сільських сітчастих клітинок, хоча деякі клітини сільської сітки можуть мати більшу кількість жителів, якщо вони не входять до складу кластера, що відповідає критеріям для "міського центру" або "міського кластеру"¹⁰⁴.

Таким чином, основою алгоритму повноцінної ідентифікації сільських територій на основі сіткової типології є превентивне здійснення ідентифікації "міських центрів" або "міських кластерів".

2. Алгоритм типології ступеня урбанізації методологічно базується на сітковій типології, забезпечуючи можливість подальшої класифікації місцевих адміністративних одиниць (LAU) за ступенем урбанізації, в результаті чого кожен LAU повинен бути віднесений до одного із зазначених класу / категорії:

- "міста" (густонаселені райони) - де принаймні 50% населення проживає в одному або декількох міських центрах;
- "міста та передмістя" (райони середньої щільності) - де менше 50% населення проживає в міському центрі, але принаймні 50% населення проживає у міському кластері;
- "сільські райони" (слабонаселені райони) - де більше понад 50% населення проживає в сільських осередках сітки.

Однак, необхідно враховувати, що всі місцеві адміністративні одиниці (LAU), щонайменше 15% мешканців яких працевлаштовані у місті (або двох і більше містах), класифікуються відповідно максимального порогового відсотка цієї категорії зайнятих у конкретному місті, як зона сполучення (впливу) цього міста. Згідно з гармонізованим Європейською Комісією та ОЕСР визначенням: "місто - це місцева адміністративна одиниця (LAU), де більшість населення проживає в міському центрі не менше 50 000 жителів"¹⁰⁵. Тобто, в рамках типологізації на рівні LAU, означені місцеві адміністративні одиниці (LAU) є елементом "міських районів", "функціональних міських районів", а тому не можуть бути ідентифіковані як сільські території ("сільські райони") навіть у випадку наявності більше 50% сільського населення.

¹⁰³ Methodological manual on territorial typologies 2018 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-.pdf/a275fd66-b56b-4ace-8666-f39754ede66b>

¹⁰⁴ Там само

¹⁰⁵ Methodological manual on territorial typologies 2018 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-.pdf/a275fd66-b56b-4ace-8666-f39754ede66b>

3. В рамках імплементації типології за поняттям "міської-сільський" ідентифікація сільських територій ("переважно сільські регіони" - "predominantly rural regions") ґрунтується на таких методологічних засадах:

- застосування типології до регіонів 3 рівня NUTS, включно малих регіонів 3 рівня NUTS – площею менше 500 км²;
- оцінка території за квадратами сітки 1×1 км для визначенням сільських кластерів клітин цієї сітки з щільністю населення, яка (зазвичай) менша ніж 300 мешканців на 1 км² і/або населенням до 5 000 осіб, а також часткою сільського населення в такому кластері щонайменше 50%;
- будь-який регіон рівня NUTS, який класифікується за описаними вище критеріями як переважно сільський є "проміжним регіоном" ("intermediate regions"), якщо містить місто понад 200 000 жителів, що становлять щонайменше 25% від загального населення регіону.

Зазначимо, що згідно міської-сільської типології регіони 3 рівня NUTS, де понад 50% і до 80% населення проживають у міських кластерах є проміжними, а переважно міськими ("переважно міські регіони" - "predominantly urban regions") є регіони 3 рівня NUTS, де проживає понад 80% населення у міських кластерах. Очевидно, що з позиції європейської методології будь-яка інтерпретація "проміжних регіонів" ("intermediate regions") як складової сільських територій апіорі не є коректною.

2.3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

В Україні доцільно гармонізувати імплементацію сучасного європейського інструментарію виокремлення сільських територій на рівні регіону 3го рівня NUTS та місцевої адміністративної одиниці (LAU) за методологічними критеріями, які необхідно зафіксувати нормами закону України в такій редакції терміну "сільська територія – це адміністративно-територіальне утворення на базовому/субрегіональному (районному) рівні з унікальним алфавітно-цифровим кодом об'єкта державної регіональної політики, що ідентифікується за такими критеріями:

- на рівні місцевої адміністративної одиниці (LAU):
  - густота населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
  - частка міського населення місцевої адміністративної одиниці не більше 50% (сільського населення понад 50%), за винятком місцевої адміністративної одиниці, що є зоною сполучення (впливу) міста з населенням не менше 50 000 жителів, в якому працевлаштовані щонайменше 15% жителів місцевої адміністративної одиниці;
- на субрегіональному (районному) рівні (NUTS 3):
  - густота населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
  - частка міського населення району менше 50% (щонайменше 50% сільського населення), якщо до складу району не входить місто з понад 200 000 жителями, що становлять щонайменше 25% від загальної чисельності населення району".

Доводиться констатувати, що на сучасному етапі істотними перешкодами методологічного застосування цього проєвропейського інструментарію є такі:

- станом на 1 січня 2020 року адміністративно-територіальний устрій України в якості підґрунтя системи державної та регіонально-територіальної статистики жодним чином не відповідає стандартам територіального поділу країн Європейського Союзу для статистичних цілей, зокрема рівня NUTS 3. Разом з тим, недосконалий адміністративно-територіальний устрій є територіальною основою новітніх регіональних стратегій розвитку на період до 2027 року;
- в новостворюваних об'єднаних районах параметри чисельності населення не повністю гармонізовано до порогових значень середнього розміру адміністративних одиниць за чисельністю населення рівня NUTS 3. Наприклад: чисельність населення в Львівському районі становитиме 1124,3 тис. осіб, що на 40,5% перевищує максимальний пороговий показник (800.0 тис. осіб) для рівня NUTS 3; у Донецькому районі – 1503,4 тис. осіб, що перевищує пороговий показник на 87,9%; в Одеському районі – 1413,0 тис. осіб, з перевищенням порогового показника на 76,6%; у Харківському районі – 1712,8 тис. осіб, що у 2.1 рази вище порогового значення для рівня NUTS 3. Водночас, найменшими визначено Щастинський та Сватівський райони Луганської області з чисельність населення в них відповідно 81,2 тис. осіб та 82,5 тис. осіб, тобто майже вдвоє менше мінімального порогового значення для рівня NUTS 3¹⁰⁶;
- об'єднані територіальні громади, як прототип місцевих адміністративних одиниць (LAU) досі залишаються за межами конституційного поля системи адміністративно-територіального устрою України, а конституційні зміни 1996 року унеможливили статус адміністративно-територіальних одиниць територій сільських, селищних, міських рад, які дотепер значаться в Класифікаторі об'єктів адміністративно-територіального устрою України ДК 014-97 (КОАТУУ). З часу першочергових заходів здійснення земельної реформи, первинною ланкою національної системи обліку земельних ресурсів є базовий рівень адміністративно-територіального устрою України згідно затверджених проєктів формування територій і встановлення меж сільських і селищних рад (по суті сільських територій), а відомості про межі адміністративно-територіальних одиниць, які були встановлені в період земреформи, досі можуть вноситися до Державного земельного кадастру на підставі цих проєктів, як офіційно легітимних¹⁰⁷;
- відсутність адекватного національного-інформаційного і регіонально-статистичного забезпечення класифікації територій України за єдиною європейською кілометровою сіткою загалом, та щодо місцевих адміністративних одиниць України, включаючи тимчасово окуповані та анексовані території, зокрема.

Як стартовий етап ідентифікації сільських територій до усунення наявних перешкод, на наш погляд, коректним є їх виокремлення за регіонами України на рівні адміністративних районів, використовуючи означені вище критерії для субрегіонального (районного) рівня (NUTS 3), виходячи з таких міркувань:

- станом на 1 січня 2020 року адміністративні райони та міста обласного значення є по суті місцевими адміністративними одиницями, які разом з містами із спеціальним статусом реально формують цілісність території держави в її межах. З іншого боку, враховуючи географічні, соціально-економічні, історичні, культурні та екологічні

¹⁰⁶ Мінрегіон оприлюднив проєкти майбутніх районів в Україні. Ще можливі зміни: Міністерство розвитку громад та територій: сайт. 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12513>

¹⁰⁷ Про Державний земельний кадастр: закон України "від 7 липня 2011 року №3613–VI // . Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

обставини, європейською методологією обумовлюється наявність малих регіонів 3го рівня NUTS, навіть з площею менше 500 км², якими власне є низка адміністративних районів України, а також можливість наскрізної кодифікації окремої територіальної одиниці на ієрархічних рівнях NUTS, так і на рівні LAU одночасно. Примітно, що в процесі децентралізації в деяких адміністративних районах України утворено лише одну об'єднану територіальну громаду, що також підтверджує можливість ідентифікації адміністративного району як регіону 3 рівня NUTS та місцевої адміністративної одиниці LAU водночас;

- правовими нормами та статистичними даними конкретно не засвідчено статус наявних в Україні міст обласного значення, як офіційних суб'єктів розвитку сільської території, що апіорі можливо лише з часу затвердження у визначеному законом порядку проєктів землеустрою про встановлення меж територій створюваних в Україні об'єднаних територіальних громад та районів, як новітніх адміністративно-територіальних одиниць з включеними до їх складу територіями міст обласного значення;
- згідно аналізу статистичних даних в межах адміністративних районів України немає жодного міста районного значення з чисельністю наявного населення більше 50 000 жителів, а відтак і міста з чисельністю наявного населення понад 200 000 жителів, що вказує на можливість тимчасової уніфікації означених вище європейських критеріїв ідентифікації сільських територій на субрегіональному та місцевому рівнях до часу завершення в Україні адміністративно-територіальної реформи.

З огляду на означені аргументи, нами здійснено класифікацію територій адміністративних районів України, як малих регіонів 3 рівня NUTS та аналогів місцевих адміністративних одиниць LAU за наявними статданими^{108, 109, 110}; виокремлено переважно міські (ПМТ), проміжні (ПТ) та переважно сільські території (ПСТ), зокрема, переважно сільські території (надалі - ПСТ) за такими проєвропейськими критеріями:

- густота населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
- частка міського населення адміністративного району менше 50% (щонайменше 50% сільського населення), а також узагальнено результати на рівні областей та держави, за винятком АР Крим (див. табл. 2.2 – 2.3; рис. 2.1, додаток А).

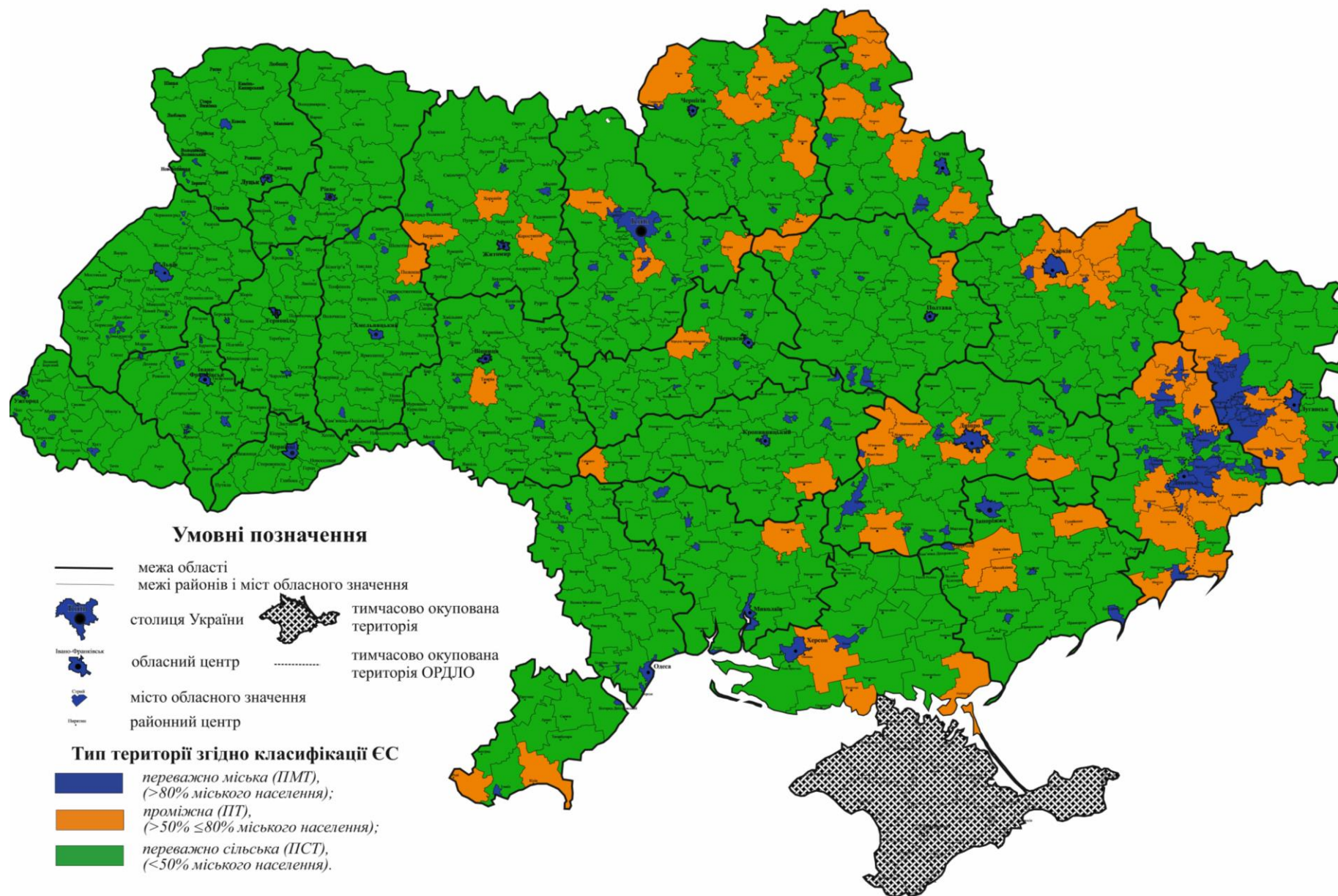
Таким чином, відповідно отриманих станом на 1 січня 2020 року результатів ідентифікації сільських територій є підстави констатувати наступне:

- площа сільських територій, які класифіковано на рівні адміністративних районів як переважно сільські території (ПСТ), становить в межах областей України 489 274,7 км², що складає 85,0 відсотки їх сумарної площі. Найбільші площі ПСТ зосереджені в Одеській області (30 773,4 км²) та Житомирській області (26 792,4 км²), а найменшою є площа ПСТ Чернівецької області – 7 943,1 км²;
- частка ПСТ у загальній площі регіону є найбільшою в західних областях: Закарпатській та Рівненській – 99,5 %, Волинській – 99,4 %, а найменшою в східних – Донецькій та Луганській областях відповідно 39,2 % та 60,9 %;

¹⁰⁸ Форми 6-зем станом на 1 січня 2010-2016 рр. Інформація територіальних органів Державної служби України з питань геодезії, картографії і кадастру: сайт. 2019. URL: <https://land.gov.ua/info/terytorialni-organy-derzhheokadastru/>

¹⁰⁹ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році: статистична інформація. Державна служба статистики України: сайт. 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹¹⁰ Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року: Статистичний збірник. Державна служба статистики України: сайт. 2019. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf

Рис. 2.1. Ідентифікація переважно міських, проміжних та переважно сільських територій (на рівні адміністративних районів)
Розроблено на основі розрахунків, представлених у додатку А.

Таблиця 2.2

Характеристики територій адміністративних районів за регіонами України та їх класифікація

№ п/п	Назва регіону	Кількість та площа адміністр. районів в регіоні, одиниць/км ²	Середня густота наявного населення в адміністр. районах на 1.01.20 р., осіб/ км ²	Частка наявного міського населення, станом на 1.01.19 р., %	Тип території згідно класифікації ЄС та її характеристики						Середня густота наявного населення в межах ПСТ регіону на 1.01.20 р., осіб/км ²
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		Проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)		
					райони/ площа, од./км ²	райони/ населення станом 1.01.20 р., од./осіб	райони/ площа, од./км ²	райони/ населення станом 1.01.20 р., од./осіб	райони/ площа, од./км ²	райони/ населення станом 1.01.20 р., од./осіб	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	АР Крим	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
2	Вінницька	27/26217,6	39,5	27,84	-	-	1/881,6	1/40873	26/25336,0	26/993835	39,2
3	Волинська	16/20021,7	32,6	24,48	-	-	-	-	16/20021,7	16/651850	32,6
4	Дніпропетровська	22/30703,1	26,0	36,76	-	-	5/7090,0	5/262419	17/23613,1	17/536313	22,7
5	Донецька	18/22996,8	31,1	42,80	-	-	9/12610,9	9/513147	9/10385,9	9/202206	19,4
6	Житомирська	23/29636,4	24,4	32,05	-	-	3/2844,0	3/111770	20/26792,4	20/612831	22,9
7	Закарпатська	13/12688,9	77,9	20,60	-	-	-	-	13/12688,9	13/988184	77,9
8	Запорізька	20/26684,0	22,8	37,72	-	-	3/3988,6	3/114161	17/22695,4	17/493259	21,7
9	Івано-Франківська	14/12781,7	71,8	22,11	-	-	-	-	14/12781,7	14/917637	71,8
10	Київська	25/27781,0	38,6	37,14	-	-	3/2487,0	3/123869	22/25294,0	22/947642	37,5
11	Кіровоградська	21/24350,8	21,9	36,14	-	-	2/1970,9	2/68681	19/22379,9	19/463704	20,7
12	Луганська	18/25346,8	25,4	58,88	2/2189,6	2/137082	5/6915,3	5/214235	11/16241,9	11/292047	18,0
13	Львівська	20/21526,0	65,0	30,04	-	-	-	-	20/21526,0	20/1398859	65,0
14	Миколаївська	19/24253,6	20,1	27,80	-	-	1/1242,8	1/29851	18/23010,8	18/457984	19,9
15	Одеська	26/32993,5	31,3	26,34	-	-	2/2220,1	2/86503	24/30773,4	24/946289	30,8
16	Полтавська	25/28312,2	25,4	28,10	-	-	2/1663,5	2/49145	23/26648,7	23/671492	25,2
17	Рівненська	16/19943,2	40,7	25,47	-	-	-	-	16/19943,2	16/811791	40,7
18	Сумська	18/23224,8	21,3	35,35	-	-	6/6943,8	6/182234	12/16281,0	12/312074	19,2
19	Тернопільська	17/13687,3	54,6	24,41	-	-	-	-	17/13687,3	17/746779	54,6
20	Харківська	27/30 901,5	31,2	48,60	-	-	6/5764,2	6/368442	21/25137,3	21/596730	23,7
21	Херсонська	18/27784,0	21,1	35,39	-	-	3/5683,0	3/149491	15/22101,0	15/438060	19,8
22	Хмельницька	20/20346,0	36,1	27,2	-	-	1/866,0	1/42648	19/19480,0	19/691751	35,5
23	Черкаська	20/20685,0	33,7	26,6	-	-	1/896,0	1/40625	19/19789,0	19/657230	33,2
24	Чернівецька	11/7943,1	78,5	18,1	-	-	-	-	11/7943,1	11/623950	78,5
25	Чернігівська	22/31686,0	18,0	39,76	-	-	5/6963,0	5/142365	17/24723,0	17/427766	17,3
	Всього по Україні	476/562495,0	33,0	30,46	2/2189,6	2/137082	58/71030,7	58/2540459	416/489274,7	416/15880263	32,4

Таблиця 2.3

Характеристики переважно сільських територій (ПСТ) за регіонами України станом на 1 січня 2020 року

№ п/п	Назва області	Частка площі ПСТ регіону в загальній площі регіону, %	Частка наявного населення ПСТ регіону до його загальної чисельності, %	Фактичні порогові значення показників переважно сільських територій (ПСТ)							
				Мінімальні				Максимальні			
				Площа ПСТ		наявне населення ПСТ		Площа ПСТ		наявне населення ПСТ	
				км ²	назва району	осіб	назва району	км ²	назва району	осіб	назва району
1	АР Крим	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
2	Вінницька	95,6	64,3	591,6	Чернівецький	20021	Піщанський	1292,0	Немирівський	81278	Вінницький
3	Волинська	99,4	63,2	645,2	Іваничівський	16585	Шацький	2264,5	Маневийський	66875	Луцький
4	Дніпропетровська	74,0	16,9	902,0	Юр'ївський	12643	Юр'ївський	1991,0	Новомосковський	71613	Новомосковський
5	Донецька	39,2	4,9	809,0	Ясинуватський	13773	Бойківський	1901,0	Великоновосілівський	37145	Великоновосілівський
6	Житомирська	89,8	50,7	626,0	Брусилівський	9458	Народицький	3221,0	Овруцький	72213	Житомирський
7	Закарпатська	99,5	78,8	543,9	Воловецький	23709	Воловецький	1817,5	Тячівський	175048	Тячівський
8	Запорізька	83,5	29,2	469,3	Велико-білозерський	7644	Велико-білозерський	1947,2	Приазовський	56364	Запорізький
9	Івано-Франківська	91,8	67,1	602,0	Снятинський	30479	Верховинський	1302,8	Рожнятівський	114625	Надвірнянський
10	Київська	89,9	53,2	646,0	Володарський	5456	Поліський	3616,0	Іванківський	210123	Києво-Святошинський
11	Кіровоградська	91,0	49,7	645,1	Вільшанський	11397	Світловодський	1842,0	Олександрійський	41251	Маловисківський
12	Луганська	60,9	13,7	971,0	Міловський	11644	Довжанський	1900,0	Станично-Луганський	46672	Станично-Луганський
13	Львівська	98,6	55,7	698,4	Миколаївський	37740	Перемишлянський	1575,0	Сокальський	126115	Яворівський
14	Миколаївська	93,4	40,9	801,0	Врадіївський	14832	Очаківський	1706,2	Баштанський	49432	Вітовський
15	Одеська	92,4	39,8	617,5	Савранський	8164	Балтський	1873,6	Тарутинський	87551	Овідіопольський
16	Полтавська	92,7	48,4	595,0	Гребінківський	10568	Чорнухинський	2470,0	Глобинський	68174	Полтавський
17	Рівненська	99,5	70,4	377,4	Демидівський	14057	Демидівський	2350,3	Рокитнівський	104037	Сарненський
18	Сумська	68,3	29,2	830,6	Велико-писарівський	17482	Велико-писарівський	1858,6	Роменський	61836	Сумський
19	Тернопільська	99,0	71,9	496,4	Підгасцький	17534	Підгаєцький	1130,0	Теребовлянський	67199	Тернопільський
20	Харківська	80,0	22,4	329,5	Коломацький	6677	Коломацький	1553,5	Ізюмський	69135	Зміївський
21	Херсонська	77,6	42,6	701,0	Високопільський	11217	Верхньо-рогачицький	2298,0	Новотроїцький	64790	Білозерський
22	Хмельницька	94,4	55,1	653,0	Вінковоцький	19093	Старосинявський	1537,0	Кам'янець-Подільський	63302	Кам'янець-Подільський
23	Черкаська	94,6	55,1	632,0	Христинівський	18587	Канівський	1609,0	Черкаський	73883	Черкаський
24	Чернівецька	98,1	69,2	308,7	Герцаївський	26304	Путильський	1159,9	Сторожинецький	100918	Сторожинецький
25	Чернігівська	77,5	43,2	579,0	Срібнянський	10691	Срібнянський	2548,0	Чернігівський	51152	Чернігівський
	Всього по регіонах	85,0	40,8	308,7	Герцаївський	5456	Поліський	3616,0	Іванківський (Київська)	210123	Києво-Святошинський

Рис. 2.1. Ідентифікація міських, сільських та проміжних територій України на рівні адміністративних районів

Розроблено на основі розрахунків, представлених у додатку А.

- частка наявного населення, що проживає в межах ПСТ становить 40,8 % (15 880 263 осіб) його сумарнообласної чисельності, або 37,9 % наявного населення України. Серед областей України виділяються часткою наявного населення в межах ПСТ: найвищою – Закарпатська область (78,8 %), найнижчою – Донецька область (4,9 %). Максимальну кількість осіб, що проживає в межах ПСТ регіону зафіксовано у Львівській області – 398 859 осіб, Вінницькій області – 993 835 осіб, Закарпатській області – 988 184 осіб;
- фактичні порогові значення показників ПСТ на рівні адміністративних районів України є такими:
  - за площею ПСТ: найменший – 308,7 км² у Герцаївському районі Чернівецької області, найбільший – 3 616,0 км² у Іванківському районі Київської області;
  - за чисельністю населення ПСТ: найменший – 5 436 осіб у Поліському районі Київської області, найбільший – 210 123 осіб у Києво-Святошинському районі Київської області;
- співвідношення між максимальним і мінімальним значенням показника чисельності ПСТ адміністративного району складає практично 39:1, що істотно перевищує аналогічне співвідношення для європейського регіону 3 рівня NUTS – 5:1 та засвідчує необхідність радикального скорочення в Україні кількості адміністративних районів шляхом їх об'єднання;
- середня густота населення в межах ПСТ України становить 32 осіб на 1 км², що у 9 раз менше порогового значення для сільських клітинок європейської статистичної сітки;
- у 42 адміністративних районах України з територією ПСТ 61084,7 км² (12,5 % загальної площі ПСТ України), густота населення не перевищує 15 осіб на 1 км², що може бути ознакою деградації цих ПСТ та потребує подальших досліджень.

Отже, зважаючи на те, що Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021- 2027 роки передбачає застосування диференційованого інструментарію вирішення проблем у межах різних типів функціональних територій, їх чітка ідентифікація є необхідною передумовою реалізації зазначеної стратегії. До завершення в Україні адміністративно-територіальної реформи можливим компромісом є виокремлення сільських територій субрегіонального та місцевого рівнів на базі адміністративного району на засадах уніфікованого застосування європейського інструментарію типології територій за критеріями:

- густота населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
- частка міського населення адміністративного району менше 50% (щонайменше 50% сільського населення).

Для повноцінної ідентифікації сільських територій в Україні за європейською методологією необхідно здійснити превентивну трансформацію чинного адміністративно-територіального устрою держави згідно стандартів територіального поділу країн Європейського Союзу для статистичних цілей рівня NUTS; імплементувати у законодавство України пропонувану дефініцію: "сільська територія – це адміністративно-територіальне утворення на базовому/субрегіональному (районному) рівні з унікальним алфавітно-цифровим кодом об'єкта державної регіональної політики, що ідентифікується за такими критеріями:

- на рівні місцевої адміністративної одиниці (LAU):
  - щільність населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
  - частка міського населення місцевої адміністративної одиниці не більше 50% (сільського населення понад 50%), за винятком місцевої адміністративної

одиниці, що є зоною сполучення (впливу) міста з населенням не менше 50 000 жителів, в якому працевлаштовані щонайменше 15% жителів місцевої адміністративної одиниці;

– на субрегіональному (районному) рівні (NUTS-3):

- щільність населення, як правило, менше 300 жителів на 1 км²;
- частка міського населення району менше 50% (щонайменше 50% сільського населення), якщо до складу району не входить місто з понад 200 000 жителями, що становлять щонайменше 25% від загальної чисельності населення району".

Це сприятиме поетапному виділенню та ідентифікації сільської території, як реального об'єкту владного регулювання та моніторингу; формуванню та здійсненню конструктивної політики розвитку сільських територій на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях відповідно до європейської практики підтримки соціально-економічного розвитку територій.

3. ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

В Україні протягом останніх років зроблено певні кроки в напрямку розвитку інституційних засад й програмних інструментів підтримки гірських територій. Підготовлено й схвалено урядом Концепцію розвитку гірських територій Українських Карпат (розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 232-р), на основі якої Постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2019 р. № 880 затверджено Державну програму розвитку регіону Українських Карпат на 2020-2022 роки. Прикладом регіонального підходу до розв'язання проблем розвитку гірських територій стала Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 роки, затверджена ухвалою Львівської обласної ради від 5 грудня 2017 року. Разом з тим, у прийнятих документах не чітко визначено територіальні об'єкти, яких вони стосуються. Таким чином, поняття гірських територій як об'єкта державної регіональної політики потребує конкретизації, а їх визначення (ідентифікація) має здійснюватися за чіткими критеріями. При вирішенні цього завдання важливо враховувати зарубіжний, насамперед європейський, досвід виділення гірських територій, оскільки Україна є стороною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

З введенням у лютому 1995 р. в дію Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" низка територій та їх мешканців отримали окремий інституційно-правовий статус, який визначив основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються¹¹¹. За 25-річний період отримано певний досвід реалізації закону та його впливу на соціально-економічний розвиток й екологічний стан гірських територій України, який став предметом досліджень низки вітчизняних науковців, серед них М. Голубець¹¹², В. Кравців¹¹³, В. Мікловда¹¹⁴, М. Пітюлич¹¹⁵ та інші. Результати досліджень свідчать, що основні проблеми розвитку гірських територій не подолані й вони потребують підтримки. Водночас питання ідентифікації гірських територій лишалися недостатньо розв'язаними в науковому, інституціональному й практичному аспектах.

Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» є фактично єдиним законодавчим актом, який визначає основні засади державної політики щодо підтримки розвитку гірських територій та соціального захисту їх мешканців і його дія поширюється на території у межах населених пунктів, яким надано статус гірських. Однак, виходячи зі змісту

¹¹¹ Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80#Text>

¹¹² Голубець М.А., Гнатів П.С., Козловський М.П. та ін. *Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону*. Львів: Поллі, 2007. 288 с.

¹¹³ Кравців В.С., Жук П.В., Колодійчук І.А. та ін. *Наукові основи формування та шляхи реалізації гірської політики в Україні*: наукове видання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» / наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2018. 121 с.

¹¹⁴ *Гірські території Закарпаття: соціально-економічні трансформації*: монографія / за заг. ред. В.П.Мікловди. Ужгород: ПП «Бреза», 2012. 262 с.

¹¹⁵ Пітюлич М.М. *Гірські території Українських Карпат: сучасний стан та перспективи розвитку*: монографія. Ужгород: Гражда, 2015. 320 с.

статті 3 цього Закону щодо державних гарантій соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, інституціоналізовано ще один територіальний об'єкт гірської політики – місцевості, що віднесені до гірських (див. підпункт 3 ст. 3 Закону). Але жоден нормативно-правовий акт не визначає умов, критеріїв віднесення в Україні місцевостей до гірських, на відміну від критеріїв віднесення до категорії гірських власне населених пунктів, які визначені ст. 1 Закону. У чинній редакції Закону критеріями віднесення населених пунктів до гірських є:

розташування населеного пункту або частини його, на якій проживає більш як третина мешканців цього населеного пункту, на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря на території, рельєф якої дуже розчленований байраками, водотоками тощо, та розміщення 50 і більше відсотків сільськогосподарських угідь у межах цього пункту на схилах крутизною 12 градусів і більше;

якщо на одного жителя припадає менш як 0,25 гектара ріллі, або при її відсутності - менш як 0,60 гектара сільськогосподарських угідь;

суворі кліматичні умови: холодна і довга зима (середня тривалість - не менше 115 днів, середньодобова температура повітря у січні не перевищує мінус 4 градуси за Цельсієм), прохолодне коротке літо (середня тривалість - не більше двох місяців, середньодобова температура у липні не перевищує 20 градусів за Цельсієм), велика кількість опадів (середньорічна сума опадів у рідкому і твердому стані - не менше 600 міліметрів), мають місце селі, повені, вітровали, снігові намети, сейсмічність¹¹⁶.

Встановлено також умову, що статусу гірських набувають населені пункти, які розташовані на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря й відповідають двом критеріям та не менш як двом показникам третього критерію - "суворі кліматичні умови".

Відповідно, Постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 року № 647 «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських» (зі змінами) до категорії гірських віднесено 715 населених пунктів України (табл. 3.1). Усі населені пункти, яким надано статус гірських, розташовані у Карпатському регіоні України – Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях (рис. 3.1). У семи адміністративно-територіальних одиницях субрегіонального рівня усі населені пункти мають статус гірських (Воловецький та Міжгірський райони Закарпатської області, Болахівська та Яремчанська міськради й Верховинський район Івано-Франківської області, Сколівський та Турківський райони Львівської області й Путильський район Чернівецької області). Ще у 9 районах та містах обласного значення такі населені пункти складають більше половини. Всього гірські населені пункти нараховуються у межах 25 адміністративних районів та 3 міст обласного значення.

Таким чином, запровадження в Україні діючих інструментів соціально-економічної підтримки гірських територій було сфокусоване на гірські населені пункти, що потребувало вироблення критеріїв їх визначення, які, у кінцевому підсумку, набули правової основи із включенням у положення зазначеного вище закону.

В контексті обслуговування діючих на сьогодні в Україні інструментів гірської політики, спрямованої насамперед на соціальний захист громадян, що проживають у населених пунктах, яким надається статус гірських, такий підхід до територіальної типології можна вважати виправданим. Однак прийнята Урядом у 2020 р. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021—2027 роки передбачає перехід до територіально спрямованої політики розвитку, а до типу територій, що потребують особливої уваги з боку держави та

---

¹¹⁶ Там само

застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку, зокрема, віднесено гірські території Українських Карпат.

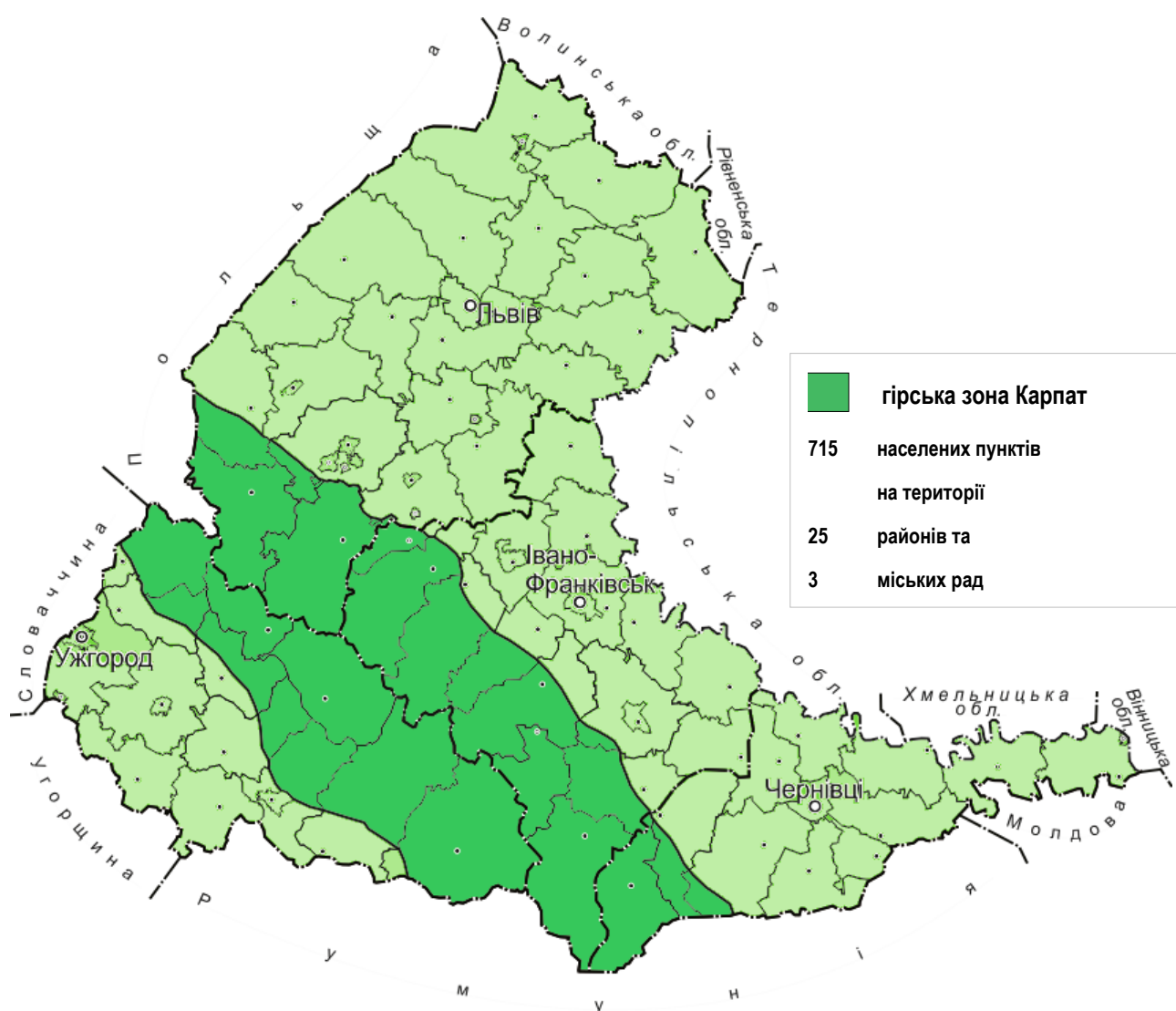
Таблиця 3.1

Кількість населених пунктів у регіонах України, яким надано статус гірських

Регіони та райони	Кількість населених пунктів, яким надано статус гірських	Всього населених пунктів	Відсоток населених пунктів, яким надано статус гірських, %
<u>Закарпатська обл.</u>			
Великобerezнянський р-н	27	32	84,4
Воловецький р-н	26	26	100,0
Іршавський р-н	14	47	29,8
Міжгірський р-н	44	44	100,0
Мукачівський р-н	12	88	13,6
Перечинський р-н	8	25	32,0
Рахівський р-н	28	32	87,5
Свалявський р-н	5	29	17,2
Тячівський р-н	29	61	47,5
Хустський р-н	22	57	38,6
<i>Всього по області</i>	215	441	48,8
<u>Івано-Франківська обл.</u>			
Болехівська м.р.	8	12	66,7
Яремчанська м.р.	7	7	100,0
Богородчанський р-н	27	41	65,9
Верховинський р-н	43	43	100,0
Долинський р-н	39	44	88,6
Коломийський р-н	10	83	12,0
Косівський р-н	31	45	68,9
Надвірнянський р-н	32	47	68,1
Рожнятівський р-н	43	51	84,3
<i>Всього по області</i>	240	804	29,9
<u>Львівська обл.</u>			
Бориславська м.р.	1	2	50,0
Дрогобицький р-н	15	76	19,7
Сколівський р-н	55	55	100,0
Старосамбірський р-н	57	115	49,6
Стрийський р-н	1	71	1,4
Турківський р-н	67	67	100,0
<i>Всього по області</i>	196	1928	10,2
<u>Чернівецька обл.</u>			
Вижницький р-н	11	34	32,4
Путильський р-н	51	51	100,0
Сторожинецький р-н	2	39	5,1
<i>Всього по області</i>	64	417	15,3

Джерело: складено за джерелом¹¹⁷ та даними Головних управлінь статистики областей Карпатського регіону України

¹¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-95-%D0%BF#Text>

Рис. 3.1. Зона розташування гірських населених пунктів у Карпатському регіоні України

Підготовлено автором спільно з Тесликом Р.Т.

У Стратегії дається визначення гірських територій - територіальні громади, які розташовані у гірській місцевості і до складу яких входить щонайменше один населений пункт, якому надано статус гірського відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»¹¹⁸. Таке трактування гірської території має вади, оскільки містить дефініцію «гірська місцевість», яка може трактуватися по-різному, оскільки не визначено її статус у нормативно-правовому аспекті. Також сумнівним є критерій віднесення до гірських територіальних громад, у складі яких є хоча б один населений пункт зі статусом гірського. Наприклад, у складі Грабовецько-Дулібівської об'єднаної територіальної громади Львівської області є один населений пункт (с. Нижня Стинава) зі статусом гірського з 12. Його населення становить менше 10% мешканців громади. При цьому інші 11 населених пунктів розташовані у місцевості, яка за фізико-географічними ознаками не відноситься до гірської!?

¹¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

З таким підходом важко погодитися. Варіантом вирішення питання могло б стати застосування методології визначення (типології) гірських територій, використовуваної у ЄС. У європейських країнах ще з кінця 50-х років минулого століття запроваджувалися механізми секторальної підтримки гірського сільського господарства, що потребувало виділення гірських територій як інституційної категорії – об'єкта підтримки. Країнами застосовувалися різні критеріальні ознаки при виділенні гірських територій, але переважно до уваги бралася висота місцевості над рівнем моря та крутизна схилів. Мінімальний діапазон висот над рівнем моря при цьому коливався від 350 м у Польщі до 1000 м в Іспанії, а крутизна схилів, як правило, мала становити 15 % і більше (табл. 3.2). При цьому до гірських відносили субрегіони, адміністративно-територіальні одиниці чи окремі господарства, територія яких відповідала визначеним критеріям, а не населені пункти. На такі території чи господарства поширюється дія відповідних нормативних документів, директив щодо підтримки сільськогосподарських виробників тощо.

Таблиця 3.2

Критерії віднесення територій до гірських, які застосовувалися у країнах Європи

Країна	Критерії			Примітки
	Мінімальна висота, м н.р.м.	Крутизна схилів	Висота та крутизна схилів сукупно	
Австрія	700	20 і більше	500 м і 15%	600 м н.р.м. у Штирії та Зальцбургу
Бельгія	400	-	-	-
Фінляндія і Швеція	-	-	-	Території на північ від 62 паралелі
Франція	Від 600, в середньому - 700	20 і більше	500 м і 15%	1200 м н.р.м. – високогірні території
Греція	800	20 і більше	600 м і 16%	-
Іспанія	1000	20 і більше	600 м і 15%	У передгір'ях - 12%
Німеччина	800	-	600 м і 18%	-
Португалія	700-800	20 і більше	600 м і 15%	-
Італія	700-800	20 і більше	-	600 м н.р.м. у центральній та північній частині
Болгарія	600	-	-	Вище 200 м н.р.м. з крутизною > 12%
Кіпр	800	-	-	Вище 500 м н.р.м. при крутизні > 15%
Чехія	700	-	-	-
Угорщина	600	20 і більше	-	Вище 400 м н.р.м. при крутизні > 10%;
Польща	350	-	-	Або якщо 50% площі ріллі гміни на схилах крутизною > 12%
Румунія	600	20 і більше	-	-
Словаччина	600	-	-	500 м н.р.м. при середній крутизні > 12%
Словенія	700	20 і більше	-	Понад 500 м н.р.м. якщо більше половини господарства розташована на схилах крутизною понад 15%

*складено за джерелом¹¹⁹

За діючою на даний час у ЄС територіальною типологією ідентифікації регіонів як гірських здійснюється відносно територіальних одиниць рівня NUTS-3 – тобто субрегіональних адміністративно-територіальних утворень, до яких можна віднести вітчизняні адміністративні райони.

Виділяється 3 категорії гірських субрегіонів:

¹¹⁹ Musiał W. *Ekonomiczne i społeczne problemy rozwoju obszarów wiejskich Karpat Polskich*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. 2008. s. 184-187.

- де більше 50 % поверхні займають топографічні (фізико-географічні) гірські території;
- де більше 50 % населення проживає на гірських територіях;
- де більше 50 % поверхні займають гірські території і де більше 50 % населення проживає на гірських територіях.

Алгоритм їх виділення на першому етапі передбачає розмежування гірських територій. Таке розмежування здійснюється на основі цифрової моделі рельєфу (англійською digital elevation model (DEM)) з 3-D апроксимацією поверхні місцевості на основі даних про висоти. Модель пропонує сітку даних з інформацією, що фіксується кожні 30 арксекунд (що відповідає 1 кв. км поверхні).

Топографічні гірські території визначаються на основі таких критеріїв:

- території з висотами $\geq 2\,500$ м - всі вони відносяться до гірських;
- території з висотами $1\,500$ м - $< 2\,500$ м - ареали в радіусі 3 км від точки відліку DEM моделі, з поверхнею, що має кут нахилу > 2 градусів, вважаються гірськими;
- території з висотами $1\,000$ м - $< 1\,500$ м - відносяться до гірських у разі, якщо відповідають принаймні одному з двох критеріїв:
  - ареали в межах радіусу 3 км від точки відліку DEM моделі, що мають кут нахилу поверхні > 5 градусів;
  - ареали з меншим нахилом можуть вважатись гірськими, якщо в межах радіусу 7 км від точки відліку DEM моделі є перепад висот принаймні на 300 м;
- території з висотами 300 м - $< 1\,000$ м - вважаються гірськими, якщо в межах радіусу 7 км від точки відліку DEM моделі є перепад висот принаймні на 300 м;
- території з висотами менше 300 м - для кожної точки відліку DEM моделі розраховується стандартне відхилення для висот щодо восьми кардинальних точок, що її оточують (північ, північний схід, схід, південний схід, південь, південний захід, захід і північний захід); якщо стандартне відхилення перевищує 50 м, то місцевість відповідає критеріям гірської (критерій стосується регіонів з великими топографічними контрастами, наприклад, шотландські чи норвезькі фіорди чи Середземноморські прибережні гірські райони Греції, незважаючи на низькі висоти).

Виходячи з цих критеріїв визначаються субрегіони (рівень NUTS 3), де більше 50 % поверхні займають гірські території.

Другий етап передбачає оцінку даних про чисельність населення на 1 км² за квадратами сітки DEM моделі. При цьому виявляються субрегіони рівня NUTS 3, де більше 50 % населення проживає на гірських територіях. Варто зазначити, що статистичні дані по населенню за квадратами сітки фіксуються відносно кожного квадратного кілометра. Таке поєднання інформації за двома показниками дозволяє виділяти субрегіони з переважно гірською поверхнею та субрегіони з переважанням населення, що проживає на гірських територіях¹²⁰.

В результаті 323 з 1 348 наявних в EU-28 регіонів рівня NUTS 3 у 2016 році було віднесено до гірських. У 170 з них більше половини населення проживає в гірській місцевості і більше половини поверхні займають гори; у 149 регіонах більше половини території займають гори (з часткою населення менше 50%); у 4 регіонах більше половини населення проживає на територіях, віднесених до гірських, при їх частці у площі регіону менше половини¹²¹.

¹²⁰ Methodological manual on territorial typologies. 2018 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf/a275fd66-b56b-4ace-8666-f39754ede66b>. P.109.

¹²¹ Там же. Р. 110.

Однак без необхідного картографічно-цифрового забезпечення це здійснити неможливо. Вважаємо, що до вирішення такого завдання недоцільно відходити від усталеної вітчизняної практики щодо віднесення населених пунктів до гірських, а до категорії гірських територій крім територій окремих населених пунктів, яким надано статус гірських, відносити також території адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (об'єднаних територіальних громад), у яких половина і більше населених пунктів отримало статус гірських.

В регіоні Українських Карпат у 81 об'єднаній територіальній громаді з 250 включених до затверджених Кабінетом Міністрів України перспективних планів формування територій громад Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, налічуються населені пункти, яким надано статус гірських. В 61 ОТГ таких населених пунктів не менше половини (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Об'єднані територіальні громади України з населеними пунктами, яким надано статус гірських

Назва ОТГ	Район/місто обласного значення	Кількість населених пунктів, яким надано статус гірських	Всього населених пунктів	Відсоток населених пунктів, яким надано статус гірських, %
Закарпатська область				
Великобerezнянська	Великобerezнянський р-н	6	8	75
Костринська	Великобerezнянський р-н	6	6	100
Ставненська	Великобerezнянський р-н	12	12	100
Воловецька	Воловецький р-н	4	4	100
Жденіївська	Воловецький р-н	11	11	100
Нижньоворітська	Воловецький р-н	11	11	100
Білківська	Іршавський р-н	2	6	33
Довжанська	Іршавський р-н	2	8	25
Іршавська	Іршавський р-н	9	20	45
Колочавська	Міжгірський р-н	5	5	100
Міжгірська	Міжгірський р-н	22	22	100
Пилипецька	Міжгірський р-н	11	11	100
Синевирська	Міжгірський р-н	6	6	100
Кольчинська	Мукачівський р-н	5	12	42
Чинадіївська	Мукачівський р-н	7	14	50
Дубриницько-Малобerezнянська	Перечинський р-н	4	9	44
Тур'є-Реметівська	Перечинський р-н	7	17	41
Богданська	Рахівський р-н	6	6	100
Великобичківська	Рахівський р-н	8	9	89
Рахівська	Рахівський р-н	7	7	100
Ясінянська	Рахівський р-н	7	7	100
Керецьківська	Свалявський р-н	1	4	25
Неліпінська	Свалявський р-н	3	4	75
Полянська	Свалявський р-н	1	13	8
Свалявська	Свалявський р-н	1	1	10
Буштинська	Тячівський р-н	1	9	11
Вільховецька	Тячівський р-н	3	6	50
Дубівська	Тячівський р-н	5	5	100
Нересницька	Тячівський р-н	11	12	92
Солотвинська	Тячівський р-н	1	9	11
Углянська	Тячівський р-н	4	6	75
Усть-Чорнянська	Тячівський р-н	4	4	100
Горинчівська	Хустський р-н	10	16	63

Назва ОТГ	Район/місто обласного значення	Кількість населених пунктів, яким надано статус гірських	Всього населених пунктів	Відсоток населених пунктів, яким надано статус гірських, %
Драгівська	Хустський р-н	5	7	71
Хустська	Хустський р-н	4	28	14
Івано-Франківська область				
Богородчанська	Богородчанський р-н	6	17	35
Дзвинячська	Богородчанський р-н	5	5	100
Солотвинська	Богородчанський р-н	14	15	93
Старобогородчанська	Богородчанський р-н	2	5	40
Білоберізька	Верховинський р-н	17	17	100
Верховинська	Верховинський р-н	20	20	100
Зеленська	Верховинський р-н	6	6	100
Вигодська	Долинський р-н	17	17	100
Витвицька	Долинський р-н	9	9	100
Долинська	Долинський р-н	16	22	73
Матівецька	Коломийський р-н	1	17	6
Нижньовербізька	Коломийський р-н	1	6	17
Печеніжинська	Коломийський р-н	8	11	73
Косівська	Косівський р-н	12	15	80
Космацька	Косівський р-н	3	3	100
Кутська	Косівський р-н	5	7	71
Яблунівська	Косівський р-н	10	11	91
Делятинська	Надвірнянський р-н	5	5	100
Ланчинська	Надвірнянський р-н	3	5	60
Надвірнянська	Надвірнянський р-н	9	10	90
Пасічнянська	Надвірнянський р-н	11	11	100
Брошнів-Осадська	Рожнятівський р-н	2	5	40
Дубівська	Рожнятівський р-н	9	11	82
Перегінська	Рожнятівський р-н	15	16	94
Рожнятівська	Рожнятівський р-н	7	10	70
Спаська	Рожнятівський р-н	6	6	100
Болехівська	м. Болехів	8	11	73
Ворохтянська	м. Яремче	2	2	100
Поляниця	м. Яремче	7	7	100
Яремчанська	м. Яремче	2	2	100
Львівська область				
Козівська	Сколівський р-н	24	24	100
Сколівська	Сколівський р-н	17	17	100
Славська	Сколівський р-н	16	16	100
Добромильська	Старосамбірський р-н	7	37	19
Старосамбірська	Старосамбірський р-н	19	26	73
Стріківська	Старосамбірський р-н	21	21	100
Хирівська	Старосамбірський р-н	11	28	39
Грабовецько-Дулібівська	Стрийський р-н	1	12	8
Боринська	Турківський р-н	33	33	100
Турківська	Турківський р-н	25	25	100
Східницька	м. Борислав	20	22	91
Чернівецька область				
Берегометська	Вижницький р-н	8	13	62
Вижницька	Вижницький р-н	3	10	30
Конятинська	Путильський р-н	10	10	100
Путильська	Путильський р-н	18	18	100
Селятинська	Путильський р-н	10	10	100
Усть-Путильська	Путильський р-н	13	13	100

В умовах, коли інструменти соціально-економічної підтримки гірських територій насамперед полягали у забезпеченні гарантій соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються, територіальним об'єктом відповідної державної політики були населені пункти, яким надано статус гірських. При цьому у більшості випадків населені пункти можна було ототожнювати з відповідними одиницями адміністративно-територіального устрою, якими фактично розглядалися сільські, селищні, міські ради. Із запровадженням нової системи адміністративно-територіального поділу, базовим рівнем у якій стали об'єднані територіальні громади, її відповідність об'єктам гірської політики втрачається. Ускладненням стає і перехід до передбаченого Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки переходу до територіально спрямованої політики розвитку територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів й інструментів стимулювання, серед яких гірські території Українських Карпат. В управлінському контексті доречно типологію гірських територій узгодити з системою адміністративно-територіального поділу. На жаль, при формуванні й затвердженні адміністративного поділу на субрегіональному рівні гірські умови не розглядалися як чинник виділення районів. Відповідно, наша пропозиція щодо створення на Львівщині району, який охоплював би її гірські території¹²², не реалізувалася. Виділення ж гірських територій на рівні адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня (NUTS 3) вирішувало б питання статистичного забезпечення процесів аналізу й прийняття рішень стосовно гірської політики (на нижчих рівнях це є проблемним), значно посилювало управлінські можливості її реалізації.

За умов, що склалися, доцільно територіальними об'єктами гірської політики розглядати насамперед відповідні адміністративно-територіальні одиниці базового рівня – об'єднані територіальні громади, які стають низовою ланкою в системі організації публічної влади в Україні, зберігаючи, водночас, практику поширення інструментів гірської політики стосовно усіх населених пунктів, яким надано статус гірських. Таким чином, до категорії гірських територій як об'єкта спеціальної державної й регіональної політики пропонується відносити території ОТГ, що включають не менше половини населених пунктів, яким надано статус гірських, а також розташовані поза ними інші населені пункти зі статусом гірських.

---

¹²² Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації : наукова доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України; наук. ред. В.С.Кравців. Львів, 2017. С.28-29.

4. ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ МАКРОРЕГІОНУ «АЗОВ – ЧОРНЕ МОРЕ»

Територіям узбережжя Чорного та Азовського морів, тобто, прибережним (приморським) територіям¹²³ України, притаманні певні соціально-економічні особливості, які в комплексі формують в них конкурентні переваги, у порівнянні з іншими територіями країни. Серед них¹²⁴:

- вихід до моря, що обумовлює розвиток морегосподарського комплексу (зокрема, суб'єктів господарювання, розташованих у безпосередній близькості до моря і діяльність яких пов'язана з використання ресурсів моря), а також суміжних галузей, таких як складське господарство та транспортні перевезення (в тому числі залізничним та автомобільним транспортом);
- наявність потенціалу для розвитку сфери туризму та рекреації на морському узбережжі;
- особливі умови для розвитку агропромислового комплексу, яким сприяють кліматичні умови та ґрунти степової природної зони, в якій розташовані приморські території України;
- наявність енергетичних корисних копалин (нафти і природного газу) на шельфі Чорного моря в територіальних водах України, а також потенціалу для розвитку малої енергетики з відновлювальних джерел енергії тощо.

Характерними для прибережних територій України є й проблеми, які вимагають державного втручання та підтримки, задля їх вирішення та розвитку зазначених територій. Серед них: незадовільний екологічний стан у басейнах Чорного та Азовського морів; відсутність комплексного підходу до розвитку туристично-рекреаційної сфери; не врахування інклюзивності у функціонуванні сфери туризму та рекреації; недостатня впорядкованість забудови узбережжя та прилеглих територій; незадовільний стан розвитку марикультури на екологічно безпечних засадах тощо.

Реалізація завдань регіональної політики в частині підтримки прибережних територій в басейнах Чорного та Азовського морів обумовлює необхідність чіткого визначення, які саме території можна віднести до прибережних, тобто, тих, які будуть об'єктом реалізації державної регіональної політики.

Питання визначення дефініцій «прибережна (приморська) територія» та «приморський регіон» неодноразово піднімали у своїх працях українські науковці¹²⁵.

¹²³ Термін «приморська» є власною назвою однієї з територіальних громад Запорізької області, тому для уникнення плутанини пропонуємо використовувати термін «прибережна».

¹²⁴ Михайлюк О. Механізм активізації внутрішнього потенціалу розвитку приморських регіонів України / О. Михайлюк // Науковий вісник. - 2014. - № 2. - С. 142-155. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_2_14; Шляхи підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України: аналітична доповідь, матер. «Круглого столу» (м. Одеса, 27 червня 2013 р.) / А.О.Филипенко, О.Л. Михайлюк, Ю.В.Сербіна; за ред. А. О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. – Одеса: Фенікс, 2013. – 162 с.

¹²⁵ Волосюк М. В. Державна політика регіонального розвитку приморських територій / М. В. Волосюк, Ю. О. Жигалкін // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія : Економіка. - 2015. - Т. 265, Вип. 253. - С. 83-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdues_2015_265_253_16 Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. – К.: НІСД, 2013. – 88 с. – Режим доступу: http://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-01/reg_prioritetu.pdf

Наведемо основні з них. Так, М. Волосюк та Ю. Жигалкін стоять на позиції, що «приморська територія – це обмежена частина суші з притаманними їй природними та антропогенними ресурсами, географічним положенням та іншими економічними, політичними та військовими характеристиками, що є об'єктом конкретної діяльності та дослідження». При цьому, увага акцентується на морегосподарському комплексі, який визначає економічну особливість приморської території¹²⁶. Дане трактування має економічне забарвлення, проте для цілей державного управління є доволі розмитим (відсутня конкретизація, яка саме територія належить до приморської, яка її протяжність і т.п.).

Трактування поняття «приморські регіони» наводять науковці Національного інституту стратегічних досліджень¹²⁷. Під приморськими регіонами вони розуміють адміністративно-територіальні одиниці, які безпосередньо або опосередковано (через акваторії лиманів) прилягають до узбережжя Чорного та Азовського морів. До приморських регіонів України належать Автономна Республіка Крим та м. Севастополь, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька та Донецька області. Для цілей державного управління було запропоновано у межах приморських регіонів виділяти приморські мікрорегіони (тобто, райони, міста обласного значення (а в сучасних умовах до них належатимуть ще й територіальні громади), які розташовані від морів щонайбільше на 50-60 км), в яких проживає 38,4% населення цих регіонів та 11 % населення України¹²⁸. Даний підхід власне конкретизує межі приморських регіонів та мікрорегіонів, і частково враховує демографічні показники (в частині кількості населення). Однак реформа децентралізації, яка зумовила переформатування районів (в напрямі їх укрупнення), наштовхує на нові запитання, зокрема: чи відносити до приморських райони, які мають вихід до моря, але протяжність яких углиб країни сягає понад 50 км, чи приморськими вважати лише окремі адміністративно-територіальні одиниці в межах цих районів?

Виходячи з проєвропейського вектору України, та відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом¹²⁹ національна статистична система повинна бути гармонізована з європейськими нормами та стандартами. Це обумовлює вивчення і врахування методології ЄС при визначенні функціональних територій (в тому числі прибережних територій) в Україні як для цілей статистики, так і для вироблення державної регіональної політики.

У Європейському Союзі, для отримання співставних та порівнюваних даних, та розповсюдження гармонізованої регіональної статистики в розрізі територій ЄС, які [дані] в подальшому використовують для розробки політики розвитку регіонів ЄС, Евростатом розроблено методологічний посібник з територіальної типологізації¹³⁰ на основі

Теоретико-концептуальні положення інтегрованого розвитку прибережних територій Азово-Чорноморського регіону / В.А. Фоменко // Економічні інновації: 36. наук. пр. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. — Вип. 44. — С. 304-314. — Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/67026/34-Fomenko.pdf?sequence=1>

¹²⁶ Волосюк М. В. Державна політика регіонального розвитку приморських територій / М. В. Волосюк, Ю. О. Жигалкін // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Економіка. - 2015. - Т. 265, Вип. 253. - С. 83-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdues_2015_265_253_16

¹²⁷ Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. — К.: НІСД, 2013. — 88 с. — Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-01/reg_prioritetu.pdf

¹²⁸ Там же.

¹²⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. — Офіційний вісник України, від 26.09.2014 – 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top

¹³⁰ Methodological manual on territorial typologies. 2018 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf>

Регламенту (ЄС) №1059/2003 щодо територіальних типологій¹³¹. Відповідно до наведеної в ньому методології, типологізація території ЄС (в тому числі прибережних територій) здійснюється за двома основними підходами: локальним (для формування порівнюваних статистичних даних на місцевому рівні) та регіональним (для формування статистичної бази за рівнями територіального поділу NUTS¹³²). В основі локальної типологізації є місцеві (локальні) адміністративні одиниці (гміни у Польщі, комуни у Франції і т. д.). Регіональна типологізація ґрунтується на регіональному поділі території країн-членів ЄС за географічними районами на субнаціональному рівні на основі номенклатури територіальних одиниць для статистики третього рівня (NUTS 3).

Згідно із зазначеною методологією прибережні території в ЄС поділяються на прибережні і неприбережні райони (за локальною типологізацією) та на прибережні і неприбережні регіони (за регіональною типологізацією).

Прибережними районами є локальні адміністративні одиниці, які безпосередньо межують з узбережжям (лінією, де вода і суша зустрічаються¹³³), або наближені до узбережжя (щонайменше 50% території яких перебуває на відстані 10 км від узбережжя). Усі решта адміністративні одиниці країн-членів ЄС кваліфікуються як неприбережні райони.

До прибережних регіонів в Європейському Союзі відносять три групи регіонів: 1) ті, що межують з узбережжям; 2) ті, в яких понад 50% населення проживає в межах 50 км від узбережжя; 3) ті, які віддалені від моря, але мають сильний морський вплив (вплив морегосподарського комплексу) – регіон Гамбург, який має порт і легкий доступ для великих суден по ріці Ельба. Якщо регіони першої і третьої груп означити доволі легко, то для визначення частки населення, яке проживає на відстані 50 км від узбережжя для віднесення регіонів другої групи до приморських використовують співвідношення (визначене у відсотках) кількості мешканців, які проживають в осередках (клітинках) розміром 1 км² сітки населення¹³⁴, розташованих в межах 50 км від узбережжя, до кількості мешканців, які проживають у відповідному регіоні NUTS 3. Усі інші регіони, які не підпадають під жодну із трьох зазначених груп прибережних регіонів, кваліфікуються як неприбережні регіони.

Між локальною та регіональною типологізаціями існує тісний зв'язок: усі прибережні райони вважаються підгрупою прибережних регіонів, а будь-який регіон рівня NUTS 3, який класифікується як неприбережний регіон, не може (за визначенням) мати жодних прибережних районів¹³⁵.

Слід також відзначити, що типологізація прибережних територій ЄС за як за локальним, так і за регіональним підходами є законодавче врегульованою, на відміну, наприклад, від прикордонних чи гірських територій в Європейському Союзі.

¹³¹ Regulation (EU) 2017/2391 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2017 amending Regulation (EC) No 1059/2003 as regards the territorial typologies (Tercet). OJ L 350, 29.12.2017, p. 1–6 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, GA, HR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/2391/oj>

¹³² Номенклатура територіальних одиниць для статистики (NUTS) – це географічна класифікація, що поділяє територію ЄС на регіони на трьох різних рівнях – NUTS рівень 1, рівень 2 і рівень 3 (від більших (рівень 1), таких як країни, до менших територіальних одиниць (рівень 3), якими здебільшого є базові адміністративно-територіальні одиниці або їх частини).

¹³³ Встановлено на основі прийнятого Європейською Комісією в 1999 році гармонізованого визначення середнього припливу.

¹³⁴ Сітка населення – це умовна решітка, яка складається з осередків (клітинок) сітки розміром 1 км², що покривають усю територію ЄС, для цілей збору інформації про кількість мешканців у кожному осередку. Сітка населення стабільна протягом часу, не залежить від змін адміністративних меж, і може використовуватися для просторового агрегування і співставлення даних різних територій.

¹³⁵ Methodological manual on territorial typologies. 2018 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf>

В українському законодавстві, на відміну від законодавства ЄС, відсутнє трактування поняття «прибережні (приморські) території», що спричиняє перешкоди для розробки ефективної державної політики їх розвитку. Однак, кілька дефініцій, напряду пов'язаних із прибережними територіями, у вітчизняній нормативно-правовій базі все ж присутні. Зокрема: прибережна смуга морів, прибережна захисна смуга, приморський регіон, макрорегіон «Азов-Чорне море».

Поняття «прибережна смуга морів» трактує Концепція охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів¹³⁶ та Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів¹³⁷. Відповідно до зазначених документів, прибережна смуга морів (смуга прибережна) – це зона контакту суші з морем, включаючи природні комплекси як берега, так і прилеглої морської акваторії. Дане трактування запозичене із визначення Світового банку за редакцією проекту Європейського кодексу поводження щодо прибережних смуг морів від 14 жовтня 1997 року¹³⁸. У Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів також зазначено, що межі прибережної смуги морів встановлюються країнами по-різному, виходячи із адміністративних міркувань та управлінських цілей. При цьому вони можуть не збігатися з межами адміністративно-територіальних одиниць. Однак у жодному із двох вищевказаних документів межі чи ширина прибережної смуги морів в Україні – чітко не визначені.

У Водному кодексі України закріплено поняття «прибережна захисна смуга», якою є частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони (природоохоронної території господарської діяльності)¹³⁹. Для цілей управління розвитком територій Земельним кодексом України¹⁴⁰ встановлено мінімальну ширину прибережної захисної смуги уздовж морів та навколо морських заток і лиманів. Вона не може бути меншою 2 кілометрів від урізу води (берегової лінії). Конкретні ж межі прибережної захисної смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою і зазначаються в документації з землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації¹⁴¹. Таким чином, вказані документи регламентують прибережну територію для цілей захисту довкілля та управління природоохоронною діяльністю. Проте мова йде лише про незначну частину прибережної території, яка максимально наближена до моря. Решта ж прибережних територій, які відчують суттєвий вплив моря (в першу чергу, економічний), – не регламентовані.

У Морській доктрині України на період до 2035 року¹⁴² зазначено, що метою державної морської політики з-поміж іншого є сталий розвиток приморських регіонів.

---

¹³⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 р., №1057 «Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-98-%D0%BF/conv#Text>

¹³⁷ Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», від 22 березня 2001 року, №2333-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2333-14/conv#Text>

¹³⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 р., №1057 «Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-98-%D0%BF/conv#Text>

¹³⁹ Водний кодекс України, від 6 червня 1995 року, №213/95-ВР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

¹⁴⁰ Земельний кодекс України, від 25 жовтня 2001 року, №2768-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top>

¹⁴¹ Там само.

¹⁴² Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>

Однак самої дефініції приморського чи прибережного регіону – не подано. Найімовірніше, говорячи про приморські регіони, урядовці мають на увазі територію областей, які безпосередньо дотичні до берегової лінії. Але доволі нелогічно вважати територію всієї області прибережною (приморською) територією, оскільки вони надто далеко простягаються від морського узбережжя вглиб країни і вплив морегосподарського комплексу, який здебільшого домінує на прибережних територіях, може бути знівельований, скажімо, агропромисловим комплексом.

Ще одним документом, в якому згадано «приморські регіони», «прибережні райони» та «приморські території» є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки¹⁴³. Однак визначення цих дефініцій у ньому не наведено. Натомість серед типів територій, які потребують державної підтримки їхнього розвитку, виокремлено макрорегіон «Азов-Чорне море». До макрорегіону «Азов-Чорне море» віднесено частину території України, яка прилягає до морського узбережжя або узбережжя морських заток і лиманів у межах 30-кілометрової доступності¹⁴⁴. Тобто, Кабінет Міністрів України до макрорегіону «Азов-Чорне море» (де-факто до прибережних територій) відносить лише територію адміністративно-територіальних одиниць (районів та міст обласного значення), які безпосередньо прилягають до морського узбережжя, або узбережжя морських заток і лиманів¹⁴⁵, на відміну від методології визначення прибережних територій, яку застосовують в Європейському Союзі, де прибережними вважають також і територію регіонів, які віддалені від морського узбережжя на певну відстань і не мають виходу до моря, але більшість мешканців в яких проживають в частині регіону, наближеній до морського узбережжя. Виокремлення прибережних територій, які віднесені до макрорегіону «Азов-Чорне море» відбувалось на основі матеріалів Схеми планування території узбережжя Чорного та Азовського морів, проекту виконаного ДП «ДІПРОМІСТО» у 2004-2006 рр. відповідно до угоди з Мінрегіоном¹⁴⁶. У результаті, 30-ти кілометрова зона макрорегіону «Азов-Чорне море» співпадала зі старими районами, які існували до реформи децентралізації, і були значно менші, ніж нові, утворені в результаті проведення реформи. Останнє, у свою чергу, актуалізує проблему визначення поняття «прибережна територія», вимагає чіткої конкретизації, які саме території входять до макрорегіону «Азов-Чорне море» (тобто, є прибережними) і можуть у майбутньому розраховувати на державну підтримку свого розвитку за відповідною функціональною ознакою [прибережного регіону].

Таким чином, можна констатувати, що для визначення прибережних територій для цілей державної політики, скерованої на стимулювання їхнього розвитку, закладено критерії дотичності до берегової лінії та протяжності углиб країни на 30 км. При цьому, цілковито проігноровано критерії, пов'язані із розселенням населення, які використовують в ЄС. Серед ймовірних причин можна назвати дві: 1) відсутність в Україні розробленої і впровадженої сітки населення, яку застосовують в ЄС для визначення заселення території площею один квадратний кілометр; і 2) дані наукових досліджень¹⁴⁷, які вказують на те, що

¹⁴³ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ Проект Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskistyuu/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення: 05.03.2020)

¹⁴⁶ Там само.

¹⁴⁷ Карамушка В.І. Просторове планування розвитку прибережної смуги морів України / УкрНЦЕМ. – Одеса: Типографія «Принт Бистро», 2009. С. 38. Режим доступу:

прибережним районам характерна підвищена густота населення особливо із наближенням до узбережжя (наприклад, в Одеській області понад 70% населення проживає в прибережній смузі). Саме останнє могло стати підґрунтям до закріплення урядовцями протяжності території макрорегіону «Азов-Чорне море» на 30 км углиб країни.

З огляду на викладене вище, вважаємо за доцільне конкретизувати і затвердити на офіційному рівні поняття «прибережна територія» та «прибережна територіальна громада».

Визначення дефініції «прибережна територія» для цілей державної регіональної політики, закладеної в затвердженій Кабінетом Міністрів України Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки¹⁴⁸ (далі – Стратегія), потребує розуміння кількох важливих моментів:

1) регіонами в Україні прийнято вважати територію Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя¹⁴⁹. А макрорегіоном – частину території України у складі декількох регіонів чи їх частин, об'єднаних за спільними ознаками, яким притаманні спільні проблеми розвитку, в межах якої реалізуються спеціальні для цієї території програми регіонального розвитку¹⁵⁰. Виходячи з цього, до макрорегіону «Азов-Чорне море» входять території прибережних районів, як частини приморських (прибережних) регіонів України (Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та АР Крим). Необхідно відзначити, що більшість території прибережних районів до 2020 року перебувала в межах 30-ти кілометрової доступності від морського узбережжя (узбережжя морських заток і лиманів), навіть незважаючи на протяжність території цих районів углиб країни на відстань понад 30 км. Тобто, територію прибережних районів та міст обласного значення для цілей державної політики регіонального розвитку можна було б визначати як прибережну територію. Однак,

2) в результаті реформи децентралізації райони було переформатовано, збільшилась їх територія та протяжність углиб країни (рис. 4.1). Ми проаналізували нові прибережні райони (райони, які межують з морським узбережжям чи узбережжям морських заток та лиманів), які б мали увійти до макрорегіону «Азов-Чорне море» на предмет їхньої протяжності вглиб країни (таблиця 4.1) і побачили, що протяжність більшості з них перевищує не лише 30 км від морського узбережжя (як закладено в Стратегії), але й 50 км (як прийнято в ЄС). Виходячи з цього, ототожнювати територію прибережного району, яка простягається на 70 чи 100 км від узбережжя углиб країни, із прибереженою територією – не логічно (особливо, зважаючи на 30-ти кілометрову зону доступності до морського узбережжя, закладену у Стратегії);

3) оскільки всю територію нових прибережних районів не можна вважати прибережною територією і, відповідно, не можна відносити до макрорегіону «Азов-Чорне море», доцільно окреслити її частину, яка б підпадала під визначення прибережної території. З огляду на те, що територія старих прибережних районів, на основі яких розробляли Стратегію, сьогодні практично відповідає території одного-двох прошарків

https://www.academia.edu/40825316/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%95_%D0%9F%D0%9B%D0%90%D0%9D%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF_%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3_%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%96%D0%9D%D0%9E%D0%87_%D0%A1%D0%9C%D0%A3%D0%93%D0%98_%D0%9C%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%92_%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98

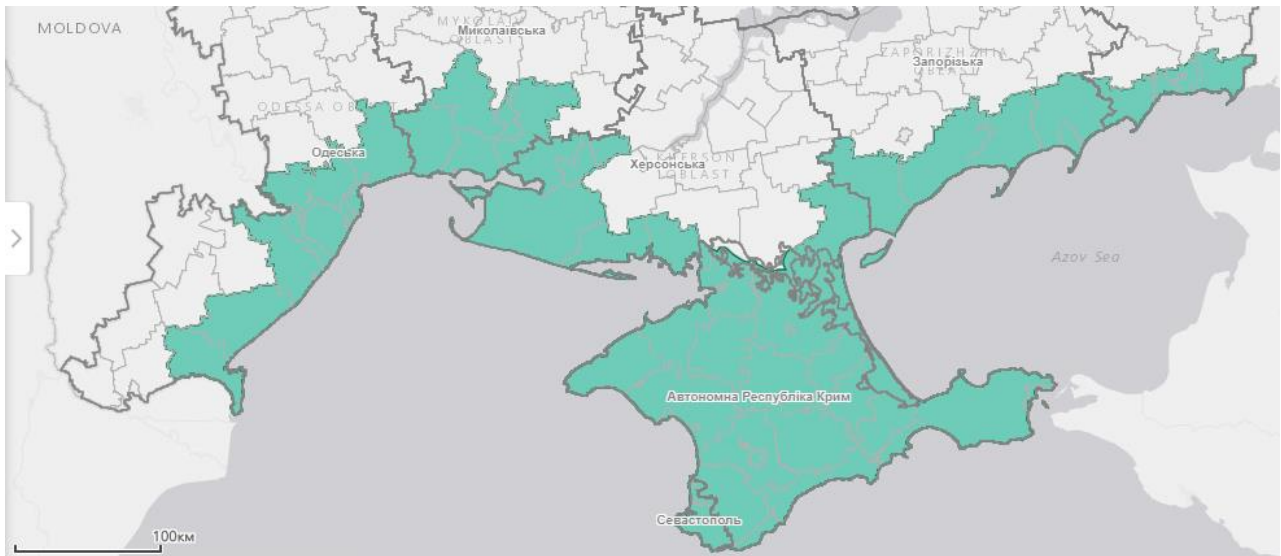
¹⁴⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

¹⁴⁹ Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року, № 156-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

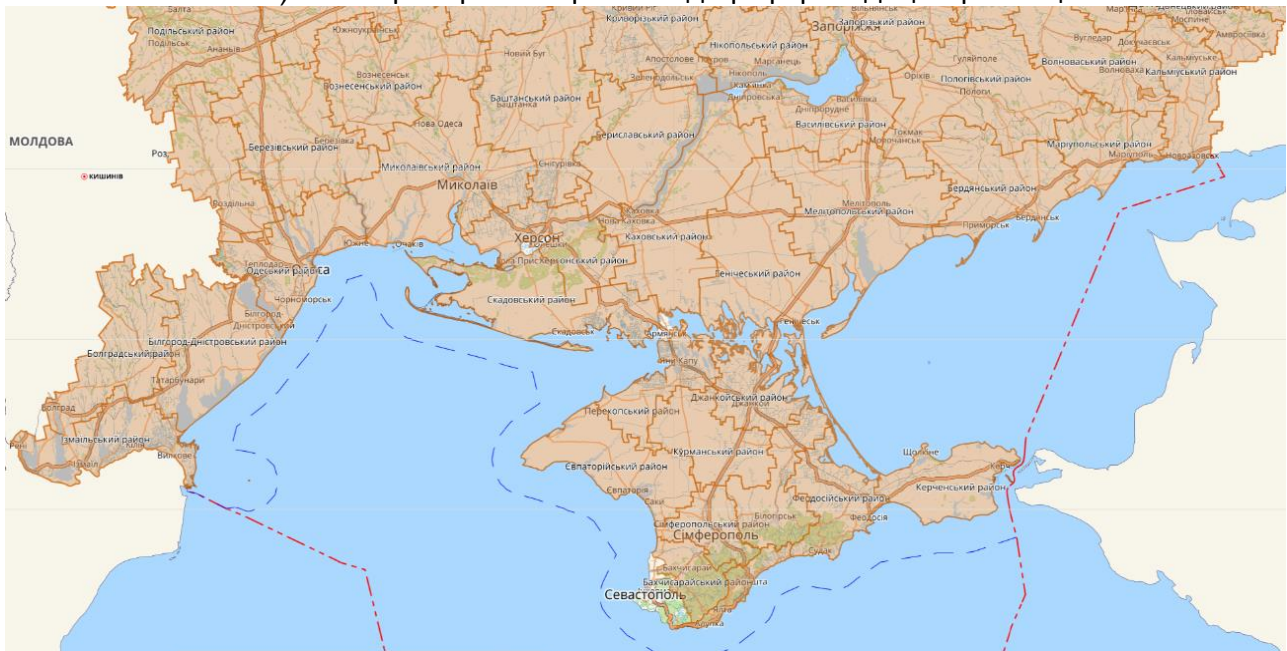
¹⁵⁰ Там само.

територіальних громад від морського узбережжя чи узбережжя морських заток і лиманів, доцільно буде саме цю територію вважати прибережною.

а) межі прибережних районів до реформи децентралізації

б) межі нових прибережних районів після проведення реформи децентралізації

Рис. 4.1. Прибережні райони до і після проведення реформи децентралізації

Джерела: Функціональні типи територій, які потребують державної підтримки. – Режим доступу:

<https://mrbu.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3cb1d5b652d24f2cb7d35cb9e5761ddd&fbclid=IwAR2-U9x93EXiCaut8nDrVHCzIP26EdEhLpvHxVqw0QCV1JLS9JA5qm1jPXU>;

Геопортал адміністративно-територіального устрою України. – Режим доступу:

<https://atu.gki.com.ua/ua/karta#map=8//46.09609080214316//33.41766357421876&layer=8906587201596708-1,100//7376316114267884-0,100//8977813008084459-0,100//2368225271569450029-1,100//8912201193221416-0,100//1663268491475552078-0,100&action=info-7376316114267884,50>

Вищевикладені міркування дозволяють окреслити прибережну територію, яка стане об'єктом реалізації державної регіональної політики та увійде до макрорегіону «Азов-Чорне море». Пропонуємо під поняттям «прибережна територія» розуміти територію першого від морського узбережжя та узбережжя морських заток і лиманів проширку

територіальних громад, а також територію другого від морського узбережжя та узбережжя морських заток і лиманів прошарку територіальних громад, якщо її частина перебуває в межах 30-ти кілометрової доступності до відповідного узбережжя. При цьому слід чітко усвідомлювати, що означена нами прибережна територія охоплює землі не лише комунальної, але й державної, та приватної власності, які фізично розміщені в межах територіальної громади.

Таблиця 4.1

Адміністративно-територіальні одиниці субрегіонального рівня України, які мають вихід до моря (відповідно до Постанови ВРУ № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 р.)

Область	Район	Кількість населення, тис. осіб (за даними Держстату, станом на 01.01.2020 р.)	Протяжність в глиб країни (найдовша точка від узбережжя), км
Одеська	Ізмаїльський	206,2	109
Одеська	Білгород-Дністровський	201,4	36
Одеська	Одеський	1375,9	32
Миколаївська	Миколаївський	656,3	80
Херсонська	Херсонський	464,4	69
Херсонська	Скадовський	127	45
Херсонська	Генічеський	122,4	103
Запорізька	Мелітопольський	286,6	80
Запорізька	Бердянський	183,9	75
Донецька	Маріупольський	521,1	48
Донецька	Кальміуський	122,6	64

Складено і розраховано автором¹⁵¹

Перший від морського узбережжя та узбережжя морських заток і лиманів прошарок територіальних громад пропонуємо означити, як прибережні територіальні громади. Тобто, прибережна територіальна громада – це територіальна громада, яка безпосередньо межує з морським узбережжям та узбережжям морських заток і лиманів. На відміну від локальної типологізації, яку використовують в Європейському Союзі для визначення прибережних місцевих адміністративних одиниць, в Україні до прибережних пропонуємо відносити лише ті територіальні громади, які межують з узбережжям, оскільки протяжність углиб країни практично усіх проєктних територіальних громад¹⁵², які межують з морським узбережжям та узбережжям морських заток та лиманів, в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій та Донецькій областях¹⁵³, перевищує 10 км. Останнє нівелює потребу відносити до прибережних територіальні громади, які не мають виходу до моря, як це прийнято в ЄС.

¹⁵¹ Функціональні типи територій, які потребують державної підтримки. – Режим доступу: <https://mrbu.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3cb1d5b652d24f2cb7d35cb9e5761ddd&fbclid=IwAR2-U9x93EXiCaut8nDrvHCzIP26EdEhLpvHxVqw0QCV1JLS9JA5qm1jPXU>; Геопортал адміністративно-територіального устрою України. Режим доступу:

<https://atu.gki.com.ua/ua/karta#map=8//46.09609080214316//33.41766357421876&layer=8906587201596708-1,100//7376316114267884-0,100//8977813008084459-0,100//2368225271569450029-1,100//8912201193221416-0,100//1663268491475552078-0,100&action=info-7376316114267884,50>

¹⁵² Геопортал адміністративно-територіального устрою України. Режим доступу: <https://atu.gki.com.ua/ua/karta#map=7//45.16267407976458//33.27758789062501&layer=8906587201596708-1,100//7376316114267884-1,100//8977813008084459-0,100//8912201193221416-0,100//1663268491475552078-1,100&action=info-7376316114267884,52>

¹⁵³ Російська окупація тимчасово унеможлиблює об'єднання територіальних громад у АР Крим.

Таким чином, враховуючи методологію територіальної типологізації Європейського Союзу, а також для вироблення політики стимулювання розвитку регіонів в Україні, зокрема тих, які розташовані у макрорегіоні «Азов-Чорне море», ми пропонуємо:

1) окреслити та конкретизувати об'єкти державної регіональної політики шляхом визначення Кабінетом Міністрів України у нормативно-правових актах щодо механізмів реалізації державної стратегії регіонального розвитку «прибережної території» як території першого від морського узбережжя та узбережжя морських заток і лиманів прошарку територіальних громад, а також території другого від морського узбережжя та узбережжя морських заток і лиманів прошарку територіальних громад, якщо частина останньої перебуває в межах 30-ти кілометрової доступності до відповідного узбережжя;

2) доповнити статтю І закону України «Про стимулювання розвитку регіонів»¹⁵⁴ визначенням дефініції «прибережна територіальна громада», як територіальна громада, яка безпосередньо межує з морським узбережжям та узбережжям морських заток і лиманів.

---

¹⁵⁴ Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року, №2850-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>

5. ЗОНИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ

Відповідно до *Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки*, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695, об'єктами державної регіональної політики стали певні типи територій, які характеризуються «специфічним набором соціальних, просторових, екологічних та економічних особливостей». Такими є регіон і функціональні території, які розвиватимуться «шляхом залучення усіх суб'єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів регіону/території як умови надання фінансової підтримки з державного бюджету». В основу реалізації Стратегії покладено комплексний територіальний підхід, який передбачає «застосування особливих механізмів та інструментів державної підтримки» залежно від типу функціональної території.

У Стратегії визначено типи територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку: агломерації; великі міста; середні міста; малі міста; монофункціональні міста; сільські території у несприятливих умовах; гірські території Українських Карпат; макрорегіон «Азов-Чорне море»; **зони впливу міжнародних транспортних коридорів**; прикордонні регіони; прикордонні території у несприятливих умовах; тимчасово окуповані території України; природоохоронні території та об'єкти.

У документі зазначено, що зони впливу міжнародних транспортних коридорів (МТК) – це частина території України **в межах 15-кілометрової доступності до міжнародних автомобільних доріг загального користування державного значення**. Відповідно одним із завдань за напрямом «Розвиток транспортної інфраструктури» є «сприяння розбудові та модернізації транспортної інфраструктури в зонах впливу міжнародних автомобільних доріг».

У Стратегії наголошено, що «потужний транзитний потенціал» є однією з конкурентних переваг України та її регіонів, оскільки «...Україна розташована на перехресті основних транспортних шляхів, майже через всі регіони проходять міжнародні транспортні коридори - території, що потрапляють в їх зони впливу, отримують додатковий імпульс економічного зростання. Інфраструктура України включає 170 тис. кілометрів автомобільних доріг, 22 тис. кілометрів залізничних шляхів, 13 морських і 16 річкових портів, спроможних забезпечувати швидке переміщення усіх видів вантажів як в межах України, так і за кордон».

З метою формування та здійснення єдиної транзитної політики як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях 7 лютого 2002 р. було прийнято Закон України «Про Комплексну програму утвердження України як транзитної держави у 2002-2010 роках»¹⁵⁵ № 3022-III, спрямований на забезпечення інтеграції України в європейську та світову економічні системи. На часі є підготовка та прийняття нового закону щодо формування та реалізації стратегії розвитку України як транзитної держави.

Основними очікуваними результатами реалізації зазначеної Програми були:

- зміцнення гео економічного потенціалу України;

¹⁵⁵ Закон України «Про Комплексну програму утвердження України як транзитної держави у 2002-2010 роках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-14#Text>

- гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами та стандартами;
- сприяння прискоренню інтеграції України у Європейське Співтовариство;
- відновлення і зміцнення потенціалу розвитку експорту послуг у зонах економічного тяжіння до міжнародних транспортних коридорів;
- сприяння ефективному використанню провізної спроможності транспортних систем, стимулювання її відтворення та вдосконалення на основі впровадження нових технологій, зв'язку та інформатизації;
- поліпшення екологічного стану завдяки розвитку контрейлерних (комбінованих) перевезень;
- стимулювання розвитку широкого спектру супутніх транзиту послуг, зокрема щодо різних видів страхування, розвитку міжнародного туризму, заправки транспортних засобів паливом, організації торгівлі та харчування, ремонту транспортних засобів та їх сервісного обслуговування, створення нових робочих місць у сфері виробництва та обслуговування.

Закладені у Програмі цільові орієнтири залишаються актуальними і на сьогодні. Зокрема, досі не прийнятий Закон України «Про мультимодальні перевезення», його законопроект перебуває на розгляді комітету Верховної Ради. Водночас його прийняття є особливо на часі з огляду на важливість розвитку контрейлерних (комбінованих) перевезень.

Одним з елементів державної регіональної політики в рамках реалізації Державної стратегії регіонального розвитку є просторове планування з обов'язковим врахуванням «вимог містобудівної документації (Генеральної схеми планування території України, схем планування території на регіональному рівні, генеральних планів населених пунктів) під час здійснення державних інвестиційних програм/заходів».

Про необхідність та важливість реалізації транзитного потенціалу України, та зокрема розвитку мережі МТК зазначено у Законі України «Про Генеральну схему планування території України»¹⁵⁶ (№3059-III від 7 лютого 2002 року). У Розділі III. Основні напрями використання території України, п. 7. Розвиток інженерно-транспортної інфраструктури зазначено «З метою задоволення потреб населення та економіки в пасажиро- і вантажоперевезеннях, у водних та енергетичних ресурсах забезпечити:

ефективне використання потужного транзитного потенціалу країни з інтеграцією її транспортного комплексу до європейської та світової транспортно-комунікаційної системи;

створення національної мережі міжнародних транспортних коридорів, що забезпечуватиме зв'язок головних науково-виробничих соціально-культурних центрів України з іншими країнами та стимулюватиме розвиток територій, прилеглих до цих транспортних коридорів;

будівництво нових та реконструкцію існуючих магістральних і регіональних транспортних комунікацій для поліпшення зв'язків центрів систем розселення з населеними пунктами в зоні їх впливу, основних промислових районів - з узбережжям Чорного та Азовського морів;

будівництво транспортних обходів міст з населенням понад 500 тис. мешканців;

продовження робіт з реконструкції та розширення Державного міжнародного аеропорту "Бориспіль", а також регіональних міжнародних аеропортів "Харків", "Дніпропетровськ", "Донецьк", "Одеса", "Львів", "Сімферополь";

¹⁵⁶ Закон України «Про Генеральну схему планування території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>

інтенсивний розвиток швидкісних видів електротранспорту, організацію швидкісного руху пасажирських поїздів з інтеграцією мережі залізниць і автомобільних доріг України до європейської системи швидкісних магістралей...».

Розвиток національного законодавства у сфері створення та функціонування МТК тісно пов'язаний із формуванням та реалізацією Пан'європейської транспортної політики.

Концепція транспортних коридорів¹⁵⁷ була сформована і закладена у 1990-их роках. Вона є частиною Пан'європейської концепції транспортної інфраструктури, започаткованої під час трьох Пан'європейських транспортних конференцій, які відбулися у 1991 р. у Празі, у 1994 р. на о.Криті та у 1997 р. у Гельсінкі.

У «Празькій декларації»¹⁵⁸, прийнятій на першій Пан'європейській транспортній конференції 29-31 жовтня 1991 р., визнано необхідність формування та розвитку Пан'європейської транспортної політики.

У 1993 р. Європейська рада прийняла рішення¹⁵⁹ про створення Транс'європейської автомобільної мережі (TEN-T), яка містила схему автошляхів дванадцятих країн-членів Європейського Союзу (ЄС).

Рішенням № 1692/96/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 1996 року «Про керівні принципи для Транс'європейської транспортної мережі» TEN-T було поширено на інші види транспорту, включаючи залізничний транспорт, внутрішні водні шляхи та порти, морські порти, аеропорти та комбінований транспорт у 15 країнах-членах ЄС¹⁶⁰. Окрім наведення загальних принципів вибору маршруту, було наголошено на важливості сумісності та доступу до інших мереж, у тому числі, країн Центральної та Східної Європи.

TEN-T – є важливою складовою політики Європейської Комісії, спрямованої на впровадження та розвиток загальноєвропейської мережі доріг, залізничних ліній, внутрішніх водних шляхів, морських судноплавних шляхів, портів, аеропортів та залізничних терміналів. Транс'європейська транспортна мережа складається з двох рівнів планування:

Комплексної мережі: охоплює всі європейські регіони; і

Основної (опорної) мережі: включає найважливіші зв'язки у комплексній мережі, які поєднують основні вузли.

Метою розвитку TEN-T було усунення прогалин, вузьких місць та технічних бар'єрів, що існують між транспортними мережами країн-членів ЄС, посилення соціальної, економічної та територіальної згуртованості та сприяння створенню єдиного європейського транспортного простору.

У 2013 році було визначено дев'ять коридорів опорної мережі для впорядкування та сприяння скоординованому розвитку TEN-T. Вони доповнюються двома Горизонтальними пріоритетами: Європейською системою управління залізничним рухом (ERTMS) та Морськими водними магістралями, діяльність яких зорієнтована на досягнення стратегічних цілей розвитку опорної мережі відповідно до програмного періоду 2014-2020.

¹⁵⁷ Status of the Pan-European Transport Corridors and Transport Areas. EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE GENERAL VII. TINA Office Vienna, December 1998 Website. URL: <http://aei.pitt.edu/39350/1/A4030.pdf>

¹⁵⁸ Resolution on the pan-European transport policy. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0334\(01\)&from=FI](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0334(01)&from=FI)

¹⁵⁹ European Council Decision No (93/629/EEC).

¹⁶⁰ Developing Coordination and Institutional Arrangements for the Management of Intermodal Transport Corridors in the ESCAP Region. United Nations. URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/Finalized%20study%20report%20on%20intermodal%20corridors%20December%202019%20%20.pdf>

За результатами Брюссельського Саміту Східного Партнерства 24 листопада 2017 року міністром закордонних справ України Павлом Клімкіном і високим представником ЄС Федерікою Могеріні було підписано Взаєморозуміння високого рівня між Україною і ЄС про поширення індикативних карт Європейської транспортної мережі TEN-T на Україну.

9 листопада 2018 р. Європейська Комісія прийняла рішення¹⁶¹ затвердити карти Транс'європейської транспортної мережі (основна мережа TEN-T) у країнах Східного партнерства, серед яких - Україна.

У «Критській декларації» наголошено на важливості подальшого розвитку Пан'європейської транспортної політики та під час другої Пан'європейської транспортної конференції (14-16 березня 1994 р. на о. Крит) Європейська комісія, Європейська конференція міністрів транспорту та Європейська комісія об'єднаних націй погодили дев'ять пріоритетних транспортних коридорів як продовження транс'європейських мереж до центрально- та східноєвропейських регіонів. Таким чином було визначено 10 Пан'європейських транспортних коридорів¹⁶², які знаходились поза межами TEN-T 15-ти країн-членів ЄС, але були пов'язані з ними. Коридори були визначені з метою стимулювання розвитку торговельних та соціальних зв'язків між ЄС та країнами Центральної та Східної Європи. Крім того, вони поширювались на Російську Федерацію (зв'язок з Москвою та Нижнім Новгородом), Білорусь, Україну та Молдову.

Чотири з десяти коридорів проходять територією України (III, V, VII та IX коридори).

Коридор III є мультимодальним транспортним сполученням Схід - Захід, що проходить від Дрездена (Німеччина) через Вроцлав та Катовіце (Польща), таким чином пов'язуючи важливі промислові райони Німеччини та Польщі, до Києва через Львів (Україна). Додаткова гілка для автомобілів починається в Берліні і з'єднується з коридором у Кшиві (Польща)¹⁶³.

Коридор V - це мультимодальне транспортне сполучення, що курсує з південного заходу в Словенії на північний схід в Україні. Головна лінія коридору V сполучає Венецію та Трієст (Італія) через Люблян (Словенія) та Будапешт (Угорщина) зі Львовом (Україна). Додатково до цієї лінії є ще три гілки до портів на Адріатичному морі, і одна гілка, що з'єднує коридор V з коридором IV у Братиславі¹⁶⁴.

Дунай є однією з найдовших річок в Європі і є основним транспортним коридором внутрішнього водного шляху, що з'єднує Західну та Східну Європу через Рейн, Головний та Головний-Дунайський канал. Він з'єднує Північне море з Чорним морем, проходить територією Німеччини, Австрії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Сербії, Румунії, Болгарії, Молдови та України. Коридор VII також суміщається з відповідною портовою інфраструктурою та Чорноморсько-Дунайським каналом.

Коридор IX - найдовший із десяти загальноєвропейських мультимодальних транспортних коридорів. Коридор починається в Гельсінкі (Фінляндія), курсує до Санкт-Петербурга (Росія), де він розділяється на дві гілки, одна веде до Москви (Росія), друга - до Пскова (Росія). Обидва розгалуження знову сходяться у Києві (Україна). У Любашівка /

¹⁶¹ New Trans-European Network maps to improve connectivity with Eastern Partnership countries. URL: https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/news/2018-11-09-ten-t-maps-eastern-partnership_en?fbclid=IwAR0QO3EGz17WpGkgpFzh4i4yLtrb3FiaipBmFpuSBA7nZ89G54yCcGpPsq8

¹⁶² Resolution on the pan-European transport policy. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0334\(01\)&from=FI](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0334(01)&from=FI)

¹⁶³ Меморандум про взаєморозуміння був підписаний міністрами транспорту цих країн 3 жовтня 1996 року.

¹⁶⁴ Меморандум про взаєморозуміння був підписаний 16 грудня 1996 р. усіма сторонами, крім Хорватії, оскільки жодної згоди щодо зв'язку Ріка - Трієст не було досягнуто. Однак Європейська Комісія підписала Меморандум про взаєморозуміння у червні 1997 року. Італійські залізниці (FS) та Словенські залізниці (SZ) підписали угоду про координацію діяльності щодо коридору V.

Роздільна (Україна) коридор знову розгалужується. Одна гілка спускається до Одеси (Україна) на Чорному морі, тоді як основна лінія прямує на південь до Кишинєва (Молдова), далі до Бухареста (Румунія), Димитровграда (Болгарія) і закінчується біля Егейського моря у грецькому порту Александруполіс.

Окрім згаданих гілок є ще два додаткових напрями. Обидва починаються від Балтійського моря: в Калінінграді (Росія) та в Клайпеді (Литва). У Каунасі (Литва) обидві гілки суміщаються та прямують через Вільнюс (Литва) до Мінська (Білорусь), де гілка поєднується з Коридором II у напрямі до Києва (Україна)¹⁶⁵.

На третій Пан'європейській транспортній конференції у Гельсінкі, 23-25 червня 1997 р., схвалено концепцію Пан'європейського партнерства щодо інвестицій у транспортну інфраструктуру. Як зазначено у Повідомленні Комісії щодо підключення TEN до своїх сусідів (COM (97) 172 заключний), TEN повинні мати можливість підключатися до мереж сусідніх країн та сприяти сумісності та доступу до цих мереж.

З часом стало очевидним, що Концепція коридорів, визначена на Критській конференції у 1994 р., не враховує потреби розвитку транспортної інфраструктури окремих географічних районів, таких як Арктика, Чорне море та Середземноморський басейн. Тому на третій Пан'європейській транспортній конференції було домовлено, що чотири морські території слід визначити як доповнення до загальноєвропейських транспортних коридорів. Ними стали: Баренцева Євро-Арктика, Чорноморський басейн, Адріатичне / Іонічне моря і Середземноморський басейн. Усі вони безпосередньо примикають до Європи.

Відповідно компонентами Пан'європейської мережі транспортної інфраструктури є:

- Транс'європейська транспортна мережа на території Союзу (TEN);
- десять Пан'європейських транспортних коридорів у Центральній та Східній Європі;
- чотири Пан'європейські транспортні зони (PETrA);
- кілька євро-азіатських напрямків, зокрема TRACECA.

Чинне національне законодавство у сфері розвитку МТК є важливою складовою реалізації ефективної державної регіональної політики в контексті виділення зони впливу МТК як об'єкту державної регіональної політики України на період до 2027 року. Основні нормативно-правові документи були прийняті після другої та третьої Пан'європейських транспортних конференцій задля імплементації основних положень декларацій, прийнятих на Пан'європейських конференціях.

У Постанові КМУ від 30 жовтня 1996 р. N 1324 «Про створення в Україні транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи» наголошено, що створення транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи є пріоритетним загальнодержавним напрямом розвитку транспортно-дорожнього комплексу та передбачено розробку першочергових заходів щодо створення транспортних коридорів із визначенням джерел фінансування, а також входження України до міжнародної транспортної системи та перелік залізничних, автомобільних, змішаних (залізнично-автомобільно-водних) транспортних коридорів України, які повинні ввійти складовою частиною до мереж міжнародних транспортних коридорів.

16 грудня 1996 р. прийнято Постанову КМУ № 1512 «Про першочергові заходи щодо створення національної мережі міжнародних транспортних коридорів». Документом затверджено перелік транспортних коридорів України, які згідно з рішенням другої Пан'європейської конференції міністрів транспорту європейських країн включено як

---

¹⁶⁵ Меморандум про взаєморозуміння та Додаток, який передбачає включення Греції до Меморандуму про взаєморозуміння, було підписано всіма сторонами коридору у березні 1995 року.

складову частину до мережі МТК. У табл. 5.1 наведено перелік транспортних коридорів України, включених як складову частину до мережі МТК.

Таблиця 5.1

Перелік транспортних коридорів України, включених як складову частину до мережі міжнародних транспортних коридорів

Назва коридору	Маршрут по Україні	
	Залізничний транспорт	Автомобільний транспорт
N 3 (Крітський) Берлін/Дрезден- Вроцлав-Львів-Київ	Державний кордон з Польщею-Мостиська II - Львів - Красне - Тернопіль -Хмельницький - Жмеринка - Козятин -Фастів - Київ	Краківець - Львів -Рівне - Житомир -Київ
N 5 (Крітський) Трієст - Любляна - Братіслава - Ужгород - Львів	Державний кордон з Угорщиною, Словаччиною - Чоп - Львів	Косини - Чоп - Стрий - Львів
Відгалуження 5а		Сторожниця - Ужгород - Мукачеве
N 9 (Крітський) Гельсінкі - Київ/Москва - Одеса/Кишинів/Бухарест - Александрополіс	Державний кордон з Білоруссю - Горностаївка - Чернігів Ніжин - Київ - Козятин - Жмеринка - Роздільна - Кучурган – державний кордон з Молдовою	Нові Яриловичі - Чернігів - Копті - Київ - Любашівка - Платонове
відгалуження 9а	Роздільна - Одеса - Ізмаїл, з перспективною лінією Ізмаїл - Рені, далі на Румунію	Любашівка - Одеса
відгалуження 9с	Ніжин - Конотоп - Хутір Михайлівський-Зернове - державний кордон з Росією, далі на Москву	Копті - Бачівськ
N 7 (Крітський) - по р. Дунай	-	-

Документ передбачав необхідність узгодження з компетентними органами сусідніх держав та внесення на розгляд третьої Пан'європейської конференції міністрів транспорту європейських країн перелік транспортних коридорів України як доповнення до мережі МТК.

Також у документі зазначалась необхідність розробки проекту концепції створення та функціонування національної мережі МТК в Україні, проекту державної програми створення та функціонування національної мережі МТК.

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 1997 р. № 821 затверджена **Концепція створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні**. Ця Концепція визначає основні принципи створення та функціонування національної мережі МТК в Україні **на період до 2015 року** і входження їх у міжнародну транспортну систему. Основними транспортними зв'язками, що проходять через Україну, визначено:

країни Центральної Європи - країни СНД;
країни Південної Європи, Близького Сходу, Африки – країни СНД;
Індія, країни Центральної Азії, Далекого Сходу – країни Балтики, Скандинавії;
Китай, країни Закавказзя, Середньої Азії, Далекого Сходу - країни Західної Європи, Балтики, Скандинавії.

Відповідно до цих напрямків створюються транспортні коридори, які визначені Європейським Співтовариством і за рішенням другої Пан'європейської конференції міністрів транспорту європейських країн включені як складові частини до мережі МТК:

-коридор N 3 - Берлін (Дрезден) - Вроцлав - Львів - Київ;

- коридор N 5 - Трієст - Любляна - Будапешт (Братіслава) - Львів;
- коридор N 7 Дунайський (водний);
- коридор N 9 - Гельсінкі - Санкт-Петербург - Мінськ (Москва) - Київ - Кишинів (Одеса) - Димитровград (ЄС дана попередня згода на продовження коридору до Александрополю).

Подальша інтеграція України у міжнародну транспортну систему передбачає:

- приєднання до існуючих міжнародних транспортних коридорів;
- доповнення нових напрямків міжнародних транспортних коридорів:
- продовження коридору N 5 Львів - Рівне - Сарни – Мінськ;
- Балтійське море - Чорне море: Гданськ - Варшава - Ковель – Одеса;
- Європа – Азія: Франкфурт - Краків - Львів - Дніпропетровськ - Алма-Ата (продовження коридорів N 3 і 5);
- ЧЕС: Анкара - Єреван - Тбілісі (Баку) - Ростов-на-Дону - Донецьк – Одеса (Кишинів) - Бухарест (Тірана) - Димитровград (Афіни) – Стамбул;
- Євразійський: Одеса - Тбілісі (Єреван) - Баку – Ашгабат Північ - Південь Харків - Полтава - Кіровоград – Одеса.

До системи транспортних коридорів в Україні належать:

автомобільні транспортні коридори, що реконструюються, з таким маршрутом проходження в Україні:

Крітський N 3 - Краківець - Львів - Рівне - Житомир - Київ;

Крітський N 5 - Косини - Чоп - Стрий - Львів - Рівне - з відгалуженням Сарни - Мінськ, Сторожниця - Ужгород - Мукачеве;

Крітський N 9 - Нові Яриловичі - Чернігів - Копті - Київ - з відгалуженнями Любашівка - Платонове, Любашівка - Одеса, Копті - Бачівськ;

ЧЕС - Рені - Ізмаїл - Одеса - Миколаїв - Херсон - Мелітополь - Бердянськ - Маріуполь - Новоазовськ;

Європа - Азія - Краківець - Львів - Рівне - Житомир - Київ - Полтава - Харків - Дебальцеве - Ізварине;

Балтійське море - Ягодин - Ковель - Луцьк - Тернопіль - Чорне море з Хмельницький - Вінниця - Умань – порти відгалуженням Чорного моря, Тернопіль - Чернівці - Порубне/Мамалига;

Євразійський - Одеса - Миколаїв - Херсон - Джанкой - Керч;

автомобільні транспортні коридори, намічені для будівництва:

Крітський N 3 - Краківець - Львів - Тернопіль – Хмельницький - Вінниця - Київ;

Крітський N 5 - Косини - Івано-Франківськ - Тернопіль - Підгайці;

Європа - Азія - Косини - Івано-Франківськ - Тернопіль - Вінниця - Кіровоград - Дніпропетровськ - Донецьк - Ізварине;

Балтійське море - Ягодин - Ковель - Луцьк - Хмельницький - Чорне море Балта - Одеса;

Європа - Азія Одеса - Миколаїв - Херсон - Джанкой - Керч;

Північ - Південь - Харків - Полтава - Кременчук - Кіровоград - Одеса;

У Концепції зазначено, що «Створення транспортних коридорів поряд з поліпшенням транспортного обслуговування відіграє значну роль у соціально-економічному розвитку прилеглих територій. **Безпосередньому впливу підлягають смуги територій завширшки 150 - 200 кілометрів**».

У **Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року**, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р зазначено, що

«Через територію України проходить ряд міжнародних транспортних коридорів: **Пан'європейські транспортні коридори № 3, 5, 7, 9; коридори Організації співробітництва залізниць (ОСЗ) № 3, 4, 5, 7, 8, 10; Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T), коридор Європа - Кавказ - Азія (ТРАСЕКА)»**. Водночас у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки відповідно до рішень Генеральної схеми планування території України виділяють наступні МТК: Крітський №3: Брюссель – Аахен – Кельн – Дрезден – Вроцлав – Катовіце – Краків – Львів – Київ; Крітський №5: Венеція – Трієст/Копер – Любляна – Будапешт – Ужгород – Львів – Київ; Крітський №9: Гельсінкі – Санкт – Петербург – Москва – Чернігів – Київ – Одеса – Кишинів – Бухарест – Димитровград – Александруполіс; Європа – Азія; Євразійський; Балтика – Чорне море (Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Одеса - Херсон; Північ-Південь (Харків – Кременчук – Одеса); ЧЕС: Ізмаїл – Одеса – Миколаїв – Херсон – Мелітополь – Бердянськ – Маріуполь. Тому при визначенні та дослідженні об'єкту державної регіональної політики «зони впливу міжнародних транспортних коридорів» **у першу чергу потрібно чітко визначити перелік МТК, інтегрованих у національну мережу транспортних коридорів, та привести у відповідність з цим всі чинні документи, які регулюють процеси формування та функціонування МТК.**

Крім того уточнення потребують і маршрути МТК. Оскільки на карті, представлений на ресурсі <http://mrbu.maps.arcgis.com>, зображено не всі маршрути, визначені на схемах просторового планування регіонів (див. табл. 5.3).

Згідно визначення, поданому у Митній енциклопедії¹⁶⁶ міжнародний транспортний коридор – комплекс наземних та водних транспортних магістралей з відповідною інфраструктурою на визначеному напрямку, включаючи допоміжні споруди, під'їзні шляхи, прикордонні переходи, сервісні пункти, вантажні та пасажирські термінали, устаткування для управління рухом, організаційно-технічних заходів, законодавчих та нормативних актів, які забезпечують перевезення вантажів та пасажирів на рівні, що відповідає вимогам Європейського Співтовариства.

У дослідженні, підготовленому за підтримки Міжнародного банку реконструкції та розвитку¹⁶⁷, зазначається, що транспортні коридори мають як фізичний, так і функціональний вимір. Що стосується фізичного виміру, транспортні коридори складаються з одного або кількох маршрутів-напрямків, що з'єднують економічні центри як в межах однієї країни, так і між країнами. Ці маршрути складаються із транспортних сполучень, якими надаються транспортні послуги та вузлів, які їх взаємопов'язують.

Що стосується функціональної складової, коридори з'єднують одну або декілька суміжних країн; з'єднують країни, розділені однією або декількома транзитними країнами, або забезпечують вихід до моря для країн, що не мають виходу до моря (наприклад, коридори, що з'єднують Болівію, що не має виходу до моря, з Тихоокеанським регіоном через Чилі та Перу та коридор, що з'єднує Непал з Бенгальською затокою та Аравійським морем). Хоча деякі коридори мають один режим або маршрут (наприклад, коридори Сан-Мех або Транскалахарі), більшість із них мають декілька режимів і маршрутів. Деякі коридори мають відносно невелику довжину і визначаються основними вузлами (наприклад, коридор Мапуто, що з'єднує порт Мапуто з промисловими районами навколо Вітбанку у Східній Південній Африці). Інші коридори визначаються регіоном, який вони

¹⁶⁶ Митна енциклопедія: У двох томах. Т.2/: Редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. – 536 с.

¹⁶⁷ John Arnold. Best Practices in Management of International Trade Corridors. *The International Bank for Reconstruction and Development* / *The World Bank*. URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/441171468315291413/pdf/384590Internat1e0corridors01PUBLIC1.pdf>

обслуговують (наприклад, коридор Західної Бенгалії, що з'єднує порти Колката та Халдія зі Східною Індією, Бангладеш, Бутаном та Непалом). Треті - частина низки коридорів, що обслуговують більший регіон (наприклад, Транс'європейські мережі (TEN) в ЄС).

Більшість коридорів призначені в першу чергу для сприяння регіональному економічному зростанню шляхом надання транспортних та логістичних послуг містам та країнам уздовж коридору. Розрізняють чотири типи коридорів: національний, двосторонній, багатосторонній, мультимодальний та інтермодальний.

Функціональний вимір транспортних коридорів визначає і формування особливих зон впливу коридорів, які необхідно враховувати при здійсненні містобудівної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI від 17 лютого 2011 року, ст. 4. Об'єкти та суб'єкти містобудування «І. Об'єктами містобудування **на державному та регіональному рівнях** є планувальна організація території, система розселення, **система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури, функціональне зонування території України, її частин (груп областей), території Автономної Республіки Крим, областей, адміністративних районів.**

Об'єктами містобудування **на місцевому рівні** є планувальна організація території населеного пункту, його частини (групи земельних ділянок) зі спільною планувальною структурою, об'ємно-просторовим рішенням, інженерно-транспортною інфраструктурою, комплексом об'єктів будівництва, що визначаються відповідно до:

у населених пунктах - меж населених пунктів, **їх функціональних зон** (сельбищної, промислової тощо), житлових районів, мікрорайонів (кварталів), приміських зон відповідно до містобудівної документації на місцевому рівні;

за межами населених пунктів - меж приміських зон, а також **функціональних зон відповідно до містобудівної документації на регіональному рівні.**

У статті 18 зазначено, що «План зонування території розробляється на основі генерального плану населеного пункту (у його складі або як окремий документ) з метою визначення умов та обмежень використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон».

2. План зонування території встановлює функціональне призначення, вимоги до забудови окремих територій (функціональних зон) населеного пункту, їх ландшафтною організації.

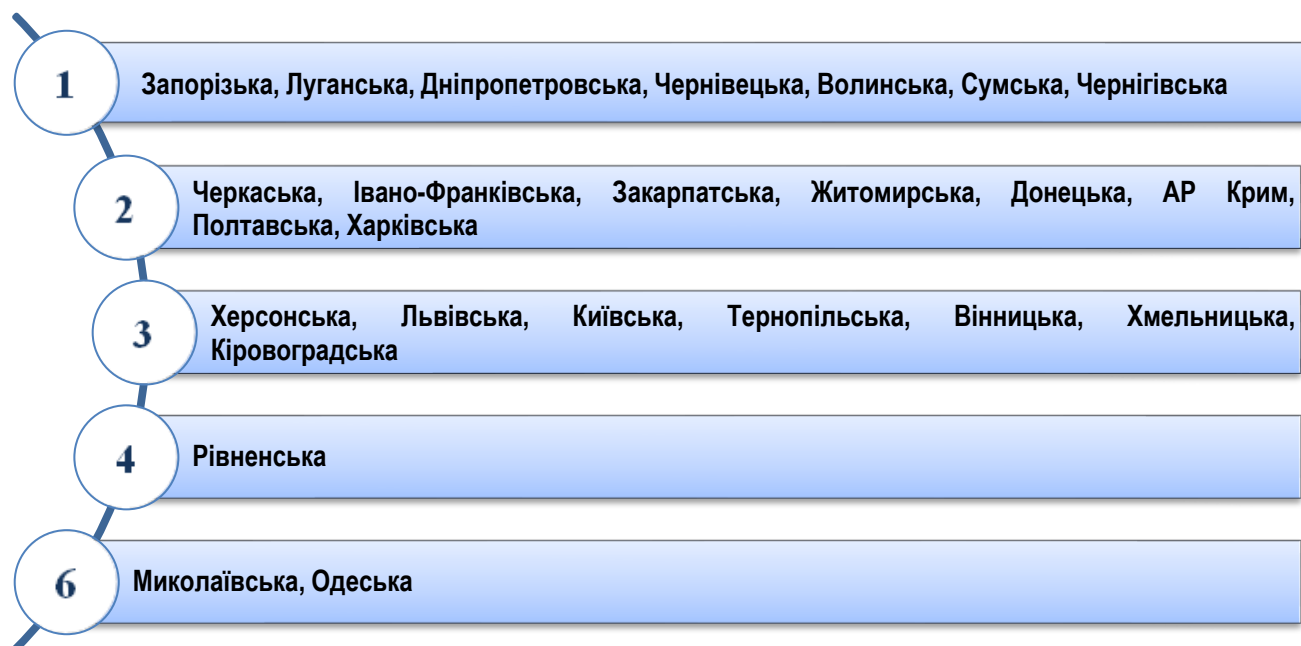
3. Зонування території здійснюється з дотриманням таких вимог:

- 1) урахування попередніх рішень щодо планування і забудови території;
- 2) виділення зон обмеженої містобудівної діяльності;
- 3) відображення існуючої забудови територій, інженерно-транспортної інфраструктури, а також основних елементів планувальної структури територій;
- 4) **урахування місцевих умов під час визначення функціональних зон;**
- 5) установа для кожної зони дозволених і допустимих видів використання територій для містобудівних потреб, умов та обмежень щодо їх забудови;
- 6) узгодження меж зон з межами територій природних комплексів, смугами санітарно-захисних, санітарних, охоронних та інших зон обмеженого використання земель, червоними лініями.

Відповідно до переліку МТК, які є частиною національної мережі транспортних коридорів, наведених у Концепції створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні, територією всіх регіонів України проходять

МТК. Водночас регіони різняться за кількістю транспортних коридорів, їх протяжністю, інтенсивністю руху по них тощо. На рис. 5.1 регіони України згруповані відповідно до кількості транспортних коридорів, які проходять їх територією.

Рис. 5.1. Групування регіонів України відповідно до кількості міжнародних автомобільних коридорів, які проходять їх територією (число позначає кількість транспортних коридорів, які проходять територією відповідних регіонів)

Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки зони впливу МТК – це частина території України в межах 15-кілометрової доступності до міжнародних автомобільних доріг загального користування державного значення. У табл. 5.2 наведено перелік ОТГ Закарпатської області, через територію яких проходить одна з гілок Пан'європейського транспортного коридору № 5, або територія яких знаходиться у зоні його впливу.

Таблиця 5.2

Характеристика об'єднаних територіальних громад у Закарпатській області, які перебувають у зоні впливу Пан'європейського транспортного коридору № 5¹⁶⁸

№ п/п	Назва ОТГ	Площа, км ²	Населення, осіб
<i>ОТГ, територією яких проходить Пан'європейський транспортний коридор № 5</i>			
1	Косоньська	98,4	7772
2	Великобигайська	98,7	7645
3	Берегівська	259	44381
4	Мукачівська	270,1	110511
5	Верхньокоропецька	83,3	7296
6	Іршавська	313,1	35997
7	Свалявська	157,9	27719
8	Керецьківська	301,5	15035
9	Міжгірська	559,6	25025

¹⁶⁸ Один з напрямів Пан'європейського транспортного коридору № 5 по території Закарпатської області - ПП Косонь-Барабаш (Угорщина) – Гать – Зубівка – Яблунів – Климівця – Керецьки –Лозянський – Сойми – Лопушне – Ілемня (Івано-Франківська область)

№ п/п	Назва ОТГ	Площа, км ²	Населення, осіб
ОТГ, територія яких знаходиться у зоні впливу Пан'європейського транспортного коридору № 5			
10	Батівська	118,6	12160
11	Горондівська	78	9364
12	Чинадіївська	171,9	14916
13	Полянська	225,5	13899
14	Неліпинська	127,9	5324
15	Пилипецька	201,6	7129
16	Синевирська	256,8	6406
17	Довжанська	260,7	16845
18	Білківська	491,4	10584
19	Кам'янська	72,5	9436
20	Великобerezнянська	111,8	9952
21	Великобerezька	128	6231

У межах Закарпатської області окрема ділянка Пан'європейського транспортного коридору № 5 довжиною ± 135 км обумовлює віднесення території 21 –ї ОТГ до зони впливу МТК.

Відповідно до ДБН Б.2.2-12: 2019 (Планування та забудова територій) головним об'єктом містобудівного проектування є території адміністративно-територіальних одиниць та їх частин. При цьому «Важливою складовою здійснення містобудівного проектування є **збалансування загальнодержавних, регіональних інтересів та інтересів територіальних громад** з врахуванням рішень Генеральної схеми планування території України, іншої містобудівної документації, програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, планів об'єднаних територіальних громад, прогнозів і програм розвитку регіону за їх адміністративно-територіальним статусом, профілем та розгалуженістю економічної бази, місцем в системі розселення та економічного районування, надання послуг населенню».

З огляду на поліфункціональність МТК та наявність значного транзитного потенціалу України державну підтримку територій, які знаходяться у зоні їх впливу, доцільно здійснювати на макрорівні (країна), мезорівні (регіон) та мікрорівні (ОТГ).

На макрорівні підтримка розвитку територій, які знаходяться у зоні впливу МТК, передбачатиме в першу чергу розбудову безпосередньо самих автошляхів та транспортної інфраструктури в зоні впливу коридору (розв'язки, під'їзні та дублюючі автошляхи, транспортно-пересадочні вузли, естакади, мости, об'єкти сервісу тощо); проведення можливих інженерно-технічних заходів з нейтралізації забруднення повітряного простору і акустичного дискомфорту. Важливою складовою розвитку інфраструктури МТК є розвиток мережі аеродромів, аеропортів, річкових та морських портів тощо.

Проходження МТК через чи повз крупні промислові та економічні центри розвитку, формування стратегічних транспортних вузлів у місцях перетину автомобільних доріг, залізничних магістралей тощо зумовлює розширення зони їх впливу. Згідно з Концепцією створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні безпосередньому впливу можуть підлягати смуги територій завширшки 150 – 200 км. Тому при реалізації державної регіональної політики **слід передбачити диференційований підхід при оцінці зони впливу МТК.**

Розвиток МТК стимулюватиме розвиток мережі **інноваційних об'єктів виробничих територій (технопарків, індустріальних парків, виробничих територій технополісів).**

Підтримка їх розвитку на макрорівні і мезорівні дозволить посилити інтенсивність руху автотранспортних засобів та підвищити ефективність реалізації потенціалу розвитку МТК¹⁶⁹.

Однією з функціональних зон є зона транспортно-складської забудови.

На рівні регіону (мезорівні) доцільно підтримувати розвиток територій з пріоритетним розвитком логістичних центрів, складування, доробки та сортування вантажів вздовж міжнародного коридору¹⁷⁰.

Розвиток МТК повинен відбуватись з врахуванням вимог забезпечення функціональної цілісності і соціально-економічних зв'язків з основними спорудами та комунікаціями внутрішнього транспорту населеного пункту між собою¹⁷¹. Такі коридори повинні проходити поза перспективними межами територій населених пунктів і з'єднуватися дорогами з розв'язками в різних рівнях з магістралями загальноміського значення. При цьому при плануванні трас нових автомобільних обходів населених пунктів для автомобільних доріг державного значення слід передбачати створення нової та модернізацію існуючої мережі місцевих автодоріг, по яких проходять маршрути з підвезення сільського населення до центрів об'єднаних територіальних громад або до зупинок і станцій приміських залізниць.

При розробленні проектів на нове будівництво автомобільних доріг державного та місцевого значення, траси доріг I категорії потрібно¹⁷², а II та III категорій доріг рекомендується прокладати в обхід населених пунктів. У разі проходження ділянок доріг у межах населених пунктів у проектах на реконструкцію потрібно, а на капітальний ремонт рекомендовано, передбачати заходи щодо забезпечення санітарних норм, безпеки для руху пішоходів, прогону тварин, руху місцевого та гужового транспорту.

Проходження маршруту МТК через територію ОТГ чи регіону в цілому не повинне впливати на функціонування адміністративно-територіальної одиниці як цілісної системи.

На рівні ОТГ необхідно враховувати необхідність застосування містобудівних та будівельно-акустичних засобів захисту від шуму (будівництва шумозахисних екранів, забезпечення необхідної звукоізоляції зовнішніх огорожувальних конструкцій будинків).

Також у складі проектної документації на будівництво і реконструкцію автомобільних доріг доцільно передбачати відведення земельних ділянок для розміщення наступних об'єктів сервісу: майданчиків для відпочинку учасників дорожнього руху, кемпінгів, туристичних баз, готелів, мотелів, автозаправних станцій (АЗС), автозаправних газових накопичувальних станцій (АГНС), станцій технічного обслуговування (СТО). Підтримка розвитку таких об'єктів сервісу на мікрорівні (рівні ОТГ) стимулюватиме економічний розвиток території.

Згідно чинних норм містобудування¹⁷³:

¹⁶⁹ Відповідно до Планування та забудова територій. ДБН Б.2.2- 12: 2019 (чинні з 2019-10-01), «Індустріальні, інноваційні парки доцільно розташовувати в зоні забезпеченості надійної транспортної доступності автомобільними і залізничними магістралями, транспортними вузлами – морськими і аеропортами, вокзалами і логістичними центрами».

¹⁷⁰ Відповідно до Планування та забудова територій. ДБН Б.2.2- 12: 2019 (чинні з 2019-10-01), «Зону транспортно-складської забудови (логістичні, складські центри) доцільно розміщувати у периферійній зоні населеного пункту або за його межами біля відповідних транспортних комунікацій. Транспортно-складські комплекси, в яких здійснюються накопичення та формування за відповідними маршрутами контейнерних та інших вантажів, слід розташовувати або передбачати до виносу за межі житлових, ландшафтних та рекреаційних територій, наближаючи до транспортних коридорів переважно в вузлах, де перетинаються декілька видів зовнішнього транспорту, морських і річкових портах, прикордонних пунктах пропуску і з'єднувалися під'їздами з найближчими населеними пунктами».

¹⁷¹ Планування та забудова територій. ДБН Б.2.2- 12: 2019 (чинні з 2019-10-01)

¹⁷² Автомобільні дороги Частина I. Проектування. Частина II. Будівництво. ДБН В.2.3-4:2015

¹⁷³ Майданчики для стоянки транспортних засобів і відпочинку учасників дорожнього руху. ГБН В.2.3-37641918-549:2018

- відстань між майданчиками рекомендується приймати : на дорогах I-II категорії від 15 км до 20 км для кожного напрямку руху, III- IV категорій – від 20 км до 30 км;
- необхідна відстань між АЗС на дорогах I категорії – від 15 км до 20 км (для кожного напрямку руху), II категорії – від 20 км до 30 км, III – IV категорій – від 30 км до 40 км;
- пункти СТО рекомендується розташовувати на відстані:
- для доріг I категорії – від 50 км до 60 км;
- для доріг II, III категорій – від 60 км до 90 км.

При цьому майданчики відпочинку рекомендується влаштовувати поряд з пунктами громадського харчування, закладами торгівлі, СТО, АЗС та АГНС.

Розбудова мережі МТК сприятиме також розвитку туристичних дестинацій.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки одним із типів функціональних територій визначено зони впливу МТК, які водночас стають об'єктами державної регіональної політики. Розробка механізмів, інструментів та заходів державної підтримки територій, які потрапляють у зону впливу МТК, повинна ґрунтуватись на особливостях розвитку цих територій залежно від рівня управлінських рішень (ОТГ, регіон, країна). Якщо на рівні країни та регіону можуть прийматися рішення щодо розбудови транспортної інфраструктури та крупних інфраструктурних та інноваційних об'єктів (транспортні розв'язки, мости, аеропорти, індустріальні парки та логістичні центри тощо), то на рівні ОТГ можуть вирішуватись проблеми впливу коридорів на забруднення навколишнього середовища територій, питання розвитку підприємницької діяльності шляхом розбудови придорожньої інфраструктури (заклади громадського харчування, готелі, мотелі, АЗС, СТО тощо), розвитку туристичних маршрутів та побудови транспортних розв'язок, які поєднуюватимуть МТК з місцевою транспортною мережею. Важливим є також чітке визначення переліку МТК, інтегрованих у національну мережу транспортних коридорів, та приведення у відповідність з цим всіх чинних документів, які регулюють процеси формування та функціонування МТК. Уточнення потребують і безпосередньо маршрути МТК.

Таблиця 5.3

Міжнародні транспортні коридори, які проходять територією України та їх маршрути

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
Крітський №3	Львівська область	ПП Краковець- Корчова (Польща) – Брожки – Калинівка – Черчик – Рулево – Добростани – Великополе – Ямельня – Львів (кільцева) - Дубляни – Запитів - Яблунівка – Соколівка - Мамчурі – Броди – Клекотів – (1)Дитиничі (Рівненська область) та (2) Левятин (Рівненська область)
	Рівненська область	(1) Клекотів (Львівська область) – Дитиничі – Рачів – Привільне – Зелений Рай – Рівне – Гоща – Корець – Повчине (Житомирська область) (2) Клекотів (Львівська область) – Левятин – Радивилів – Пустріванне – Бірок – Злинець – Рачин – Липа – Нагірне – Орестів - Рівне – Гоща – Корець – Повчине (Житомирська область)
	Житомирська область ¹⁷⁴	Корець (Рівненська область) – Повчине – Піщів – Дідовичі – Пилиповичі – Новоград-Волинський – Перемога – Нова Романівка – Романівка – Броники – Миколаївка – Улашанівка – Новини – Молодіжна – Слобідка – Бабичівка – Гута Юстинівка – Болярка – Березівка – Іванівка – Сонячне – Житомир –

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
Критський №5		Нова Вигода – Коростишів – Новогородецьке – Царівка – Кочерів – Йосипівка – Ставище – Небелиця (Київська область)
	Київська область ¹⁷⁵	Ставище (Житомирська область) - Небелиця – Завалівка – Калинівка – Березівка – Любимівка – Мрія – Капітанівка – Стоянка – Київ
	Закарпатська область ¹⁷⁶	ПП Косонь-Барабаш (Угорщина) – (1) Гать – Зубівка – Яблунів – Климівця – Керецьки – Лозянський – Соїми – Лопушне – Ілемня (Івано-Франківська область) ПП Косонь-Барабаш (Угорщина) – (2) Батьово – Бакош – Тисайфалу – Червоне – ПП Чоп-Захонь (Угорщина) – Тийглаш – Ратовці – Холмок – Ужгород – Баранинці – Великі Лази- Нижнє Сопотвино – Середнє – Зняцьово – Руське – Іванівці – Мукачеве – Чинадієво – Пасіка – Свалява – Абранка – Тишів – Біласовиця – Латірка – Івашківці (Львівська область)
	Івано-Франківська область	(1) Лопушне (Закарпатська область) - Ілемня – Луги – Князівське – Вербівка – Старий Угринів – Бережниця – Вістова – Боднарів – Поплавники – Більшівці – Дитятин – Боків (Тернопільська область)
	Тернопільська область	(1) Дитятин (Івано-Франківська область) – Боків – Старий Литвинів – Волощина – Підгайці – Дворище – Тернопіль – Баварів – Панасівка – Полупанівка – Іванівка – Канівка (Хмельницька область)(проектний)
	Хмельницька область ¹⁷⁷	(1) Іванівка (Тернопільська область) – Канівка – Ріпна – Куровечка – Волиця – Хмельницький – Перогівці – Меджибіж – Ставниця – Новокостянтинів – Гулі (Вінницька область)(проектний)
	Львівська область	(2) Латірка (Львівська область) – Івашківці – Долинівка – Нагірне – Липа – Святослав – Сколе – Дубина – Нижнє Синьовидне – Стрий – Угерсько – П'ятничани – Миколаїв – Львів – Новий Яричів – Яблунівка – Мамчурі – Броди – Клекотів - (3) Дитиничі (Рівненська область) та (4) Левятин (Рівненська область)
Критський №9	Рівненська область	(3) Клекотів (Львівська область) – Дитиничі – Рачів – Привільне – Зелений Рай – Рівне – Малий Житин – Борщівка – Катеринівка – Костянтинівка – Чемерне – Бережниця – Крупове – Городище – Верхній Теребежів (Білорусь) (4) Клекотів (Львівська область) – Левятин – Радивилів – Пустріванне – Бірок – Злинець – Рачин – Липа – Нагірне – Орестів - Рівне – Малий Житин – Борщівка – Катеринівка – Костянтинівка – Чемерне – Бережниця – Крупове – Городище – Верхній Теребежів (Білорусь)
	Одеська область	Одеса – Дачне – Бурдівка – Веселе – Червонознамянка – Рєвова – Старі Маяки – Жовтневе – Мала Василівка- Дмитрівка – Любашівка – Криве Озеро Друге (Миколаївська область)
	Миколаївська область ¹⁷⁸	Любашівка (Одеська область) – Криве озеро Друге – Криве озеро - Мазурове – Очеретня – Дубинове (Одеська область) - Луполове (Кіровоградська область)
	Кіровоградська область	Ладизжанка (Черкаська область) – Данилова Балка – Луполове – Дубинове (Одеська область) – Очеретня (Миколаївська область)
	Черкаська область ¹⁷⁹	Данилова Балка (Кіровоградська область) - Ладизжинка - Шарів - Умань – Краснопілка – Нестерівка – Зелений Ріг - Жашків - Юрківка (Київська область)

¹⁷⁵ Проект схеми планування території Київської області. Київська обласна державна адміністрація. URL: <http://koda.gov.ua/oblderzhadministratsija/struktura/strukturni-pidrozdili-oda/departament-mistobuduvannya-ta-arkhit/proekt-skhem-planuvannya-teritorii-ki/>

¹⁷⁶ Схема планування території Закарпатської області. Закарпатська обласна державна адміністрація. URL: <https://carpathia.gov.ua/storinka/shema-planuvannya-terytoriyi-zakarpatskoyi-oblasti>

¹⁷⁷ Схема планування території Хмельницької області. Хмельницька ОДА. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=36539

¹⁷⁸ Схема планування території Миколаївської області. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/dataset/3de98a81-7b2e-4902-b8ac-af782b70de75>

¹⁷⁹ Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2020. Черкаська обласна державна адміністрація. URL: <https://ck-oda.gov.ua/strategiya-rozvitku-cherkaskoyi-oblasti/>

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
	Київська область	Жашків (Черкаська область) - Юрківка - Сніжки - Винарівка - Кривець - Іванівка - Гостра Могила - Чупира - Черкас - Шкарівка - Біла Церква - Саливінки - Гребінки - Ксаверівка - Кодаки - Митниця - Васильків (кільцева) - Глеваха - Бориспіль (кільцева) - Київ (кільцева) - Велика Олександрівка - Безуглівка - Княжичі - Бровари (кільцева) - Калинівка - Залісся - Семиполки - Омелянів (Чернігівська область)
	Чернігівська область ¹⁸⁰	Семиполки (Київська область) - Омелянів - Козелець - Копті = (1) Іванівка - Количівка - Чернігів - Голубичі - Ріпки - Нові Яриловичі - Нова Гута (Білорусь) (2) Ліхачов - Кукшин - Вертіївка - Борзна - Пальчикове - Батурин - Горохове - Поліське - Мар'янівка (Сумська область)
	Сумська область ¹⁸¹	(2) Поліське (Чернігівська область) - Мар'янівка - Лапшине - Кролевець - Марухи - Береза - Глухів - Товстобубове - Бачівськ - Троєботне (РФ)
Балтійське море - Чорне море ¹⁸²	Волинська область ¹⁸³	(Польща) ПП Догогуцьк - Яготин - Красна гірка - Довгоноси - Люблинець - Ковель - Городилець - Ворона = (1) Гниле - Старий та Новий Мосир - Озденіш - Богушівка - Гірка Полонка - Мстишин - Лучиці - Боремець (Рівненська область) (2) Колодяжне - Воля-Любитівська - Погінки - Дарівка - Козин - Рожище - Брище - Сирники - Луцьк - Крупа - Зоряне (Рівненська область)
	Рівненська область	(1) Лучиці (Волинська область) - Боремець - Ярославичі - Надчиці - Новина Добрянська - Млинів - Панталія - Рачич - Ясенівка - Клипець - Майдан - Кути (Тернопільська область) (2) Крупа (Волинська область) - Зоряне - Новоукраїнка - Брищі - Пугачівка - Ужинець - Озліїв - Аршичин - Панталія - Дубно - Злинець - Дитиничі - Бірок - Судобичі - Смига - Стара Миколаївка - Шепетин - Білокриниця (Тернопільська область)
	Тернопільська область	(1) Майдан (Рівненська область) - Кути - Малі Садки - Сураж - Велика Боровиця (Хмельницька область) (2) Шепетин (Рівненська область) - Білокриниця - Кременець - Підлісне - Вишнівець - Збараж - Чернихівці - Тернопіль = - (2)-1 Дружба - Тербовля - Копичинці - Чортків - Товсте - Дзвиняч - Кострижівка (Чернівецька область) - (2)-2 Великі Бірки - Підволочиськ - Мислова (Хмельницька область)
	Хмельницька область	(1) Сураж (Тернопільська область) - Велика Боровиця - Іванівка - Жижниківці - Квітневе - Грицики - Чепелівка - Грузевиця - Волиця - Скаржинці - Михалківці - Новосілка - Свобідка Шелехівська - Явтухі - Гармаки (Вінницька область) (2)-2 Підволочиськ (Тернопільська область) - Мислова - Лозова - Війтівці - Медведівка - Волиця - Хмельницький - Копистин - Пирогівці - Голосків - Требухівці - Рудня - Летичів - Вербка - Дяківці (Вінницька область)
	Чернівецька область	(2)-1 Дзвиняч (Тернопільська область) - Кострижівка - Хрещатик - Кадубівці - Заставна - Кіцмань - Мамаївці - Чернівці = - (2)-1-1 Опришени - ПП Порубне - Сірет (Румунія) - (2)-1-2 Новоселиця - ПП Мамалига - Крива (Молдова)

¹⁸⁰ Схема планування території Чернігівської області. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/en/dataset/509050db-1630-418a-b0b6-5bad7f8fca25>

¹⁸¹ Схема планування території Сумської області. Сумська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.sm.gov.ua/ru/oholoshennya/2-uncategorised/16889-skHEMA-planuvannia-terytorii-sumskoi-oblasti.html>

¹⁸² Схема планування території області. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/dataset/612b407c-9c38-4fb9-94d8-8c78fb72cb8a>

¹⁸³ Про затвердження схеми планування території Волинської області. Волинська обласна рада. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/13/21>

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
	Вінницька область ¹⁸⁴	(1) Явтухи (Хмельницька область) – Гармаки – територія Вінницької області – Рибки – Кодима (Одеська область) (2)-2 Вербка (Хмельницька область) – Дяківці – Вінниця – Краснопілка – Івангород (Черкаська область)
	Черкаська область	(2)-2 – Краснопілка (Вінницька область) - Івангород – Сичівка – Мала Севастіанівка – Орадівка – Паланка – Умань – Гродзево – Бабанка - Оксанина - територія Кіровоградської області
	Одеська область	(1) Рибки (Вінницька область) - Кодима – Семено-Карпівка – Борщі – Чапаївка – Федорівка – Долинське – Осинівка – Тімофіївка – Демидове – Березівка – Семихатки - Ряснопіль –Сухине – Комісарівка (Миколаївська область) (2)-2 Луполове (Кіровоградська область) - Голоскове – Криве Озеро (Миколаївська область) – Любашівка- Дмитрівка – Мала Василівка – Жовтневе – Старі Маяки – Рєвова – Червонознамянка – Веселе – Бурдівка – Дачне – Одеса – порти Одеси
	Миколаївська область	(1) Сухине (Одеська область) – Комісарівка – Журівка – Калинівка – Кринички – Південний Буг – Миколаїв – Зоря – Мирне – Копані (Херсонська область)
	Херсонська область	(1) Копані (Миколаївська область) –Крутий Яр – Херсон – Цюрупинськ – Кліни - Ленінка – Нивокиївка – Новоолександрівка – Ставки – територія АР Крим
Європа - Азія	Закарпатська область	(1) ПП Косонь-Барабаш (Угорщина) – Гать – Зубівка – Яблунів – Климівця – Керецьки –Лозянський – Сойми – Лопушне – Ілемня (Івано-Франківська область)
	Івано-Франківська область	(1) Лопушне (Закарпатська область) - Ілемня – Луги – Князівське –Вербівка – Старий Угринів – Бережниця – Вістова – Боднарів – Поплавники – Більшівці – Дитятин – Боків (Тернопільська область)
	Тернопільська область	(1) Дитятин (Івано-Франківська область) – Боків – Старий Литвинів – Волощина – Підгайці – Дворище – Тернопіль – Баварів – Панасівка – Полупанівка – Іванівка – Канівка (Хмельницька область)(проектний)
	Хмельницька область	(1) Іванівка (Тернопільська область) – Канівка – Рінна – Куровечка – Волиця – Хмельницький – Перогівці – Меджибіж – Ставниця – Новокосянтинів – Гулі (Вінницька область)(проектний)
	Вінницька область	(1) Новокосянтинів (Хмельницька область) – Гулі – Вінниця – (1а) Рибки – Кодима (Одеська область)(проектний) та (1б) територія Кіровоградської області – Запорожець (Дніпропетровська область)
	Одеська область	(1а) Рибки (Вінницька область) - Кодима – Семено-Карпівка – Борщі – Чапаївка – Федорівка – Долинське – Осинівка – Тімофіївка – Демидове – Березівка – Семихатки - Ряснопіль –Сухине – Комісарівка (Миколаївська область)
	Миколаївська область	(1а) Сухине (Одеська область) – Комісарівка – Журівка – Калинівка – Кринички – Південний Буг – Миколаїв – Зоря – Мирне – Копані (Херсонська область)
	Дніпропетровська область ¹⁸⁵	(1б) Запорожець – Поляна – Малософіївка – Барвінок – Рясне – Кам'яне – Військове – Новоолександрівське – Перевальське – Чаплине – Демурине – Новопавлівка – Слов'янка (Донецька область)
	Львівська область	(2) ПП Краковець- Корчова (Польща) – Брожки – Калинівка – Черчик – Рулево – Добростани – Великополе – Ямельня – Львів (кільцева) - Дубляни – Запитів - Яблунівка – Соколівка - Мамчурі – Броди – Клекотів – (3)Дитиничі (Рівненська область) та (4) Левятин (Рівненська область)

¹⁸⁴ Схема планування території області. *Вінницька обласна державна адміністрація*. URL: <http://vin.gov.ua/info/nabory-vidkrytykh-danykh/22033-skema-planuvannya-terytoriyi-oblasti>

¹⁸⁵ Схема планування території області з додатками. *Дніпропетровська обласна рада*. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/cxema-planuvannya-terytoriyi-oblasti/>

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
	Рівненська область	(3) Клекотів (Львівська область) – Дитиничі – Рачів – Привільне – Зелений Рай – Рівне – Гоща – Корець – Повчине (Житомирська область) (4) Клекотів (Львівська область) – Левятин – Радивилів – Пустріванне – Бірок – Злинець – Рачин – Липа – Нагірне – Орестів – Рівне – Гоща – Корець – Повчине (Житомирська область)
	Житомирська область	(3), (4) Корець (Рівненська область) – Повчине – Піщів – Дідовичі – Пилиповичі – Новоград-Волинський – Перемога – Нова Романівка – Романівка – Броники – Миколаївка – Улашанівка – Новини – Молодіжна – Слобідка – Бабичівка – Гута Юстинівка – Болярка – Березівка – Іванівка – Сонячне – Житомир – Нова Вигода – Коростишів – Новогородецьке – Царівка – Кочерів – Йосипівка – Ставище – Небелиця (Київська область)
	Київська область	(3), (4) Небелиця – Завалівка – Калинівка – Березівка – – (3) Любимівка – Мрія – Капітанівка – Стоянка – Київ – (4) Неграші – Липовий Скиток – Глеваха – Васильків – Розпавич – Гвоздів – Нові Безрадиці – Таценки – Плюти – Воронька – Глибоке – Іванків – Бзів – Березань – Семенівка – Памфили – Яготин – Черняхівка – Богданівка – Олексіївка (Полтавська область) (1) Семиполки – Залісся – Калинівка – Бровари – Велика Олександрівка – Бориспіль – Київ
	Полтавська область ¹⁸⁶	(4) Богданівка (Київська область) – Олексіївка – Вікторія – Пирятин – Велика Круча – Вили – Пишне – Лубни – Покровська Багачка – Ковтуни – Любкова – Красногорлівка – Коноплянка – Поділ – Любачі – Решетилівка – Циганське – Абзацівка – Полтава – Мале Ладигене – Войнівка – Чутове – Мірошниківка (Харківська область)
	Харківська область ¹⁸⁷	(4) Чутове (Полтавська область) – Андрусівка – Дорофіївка – Ясневе – Сніжків – Гонтів Яр – Валків – Шарівка – Люботин – Харків – Південне – Кам'яна Яруга – Чугуїв – Малинівка – Волохів Яр – Веселе – Ізюм – Суха Кам'янка – Тихоцьке – Долина Краснопілля (Донецька область)
	Донецька область	(4) Тихоцьке (Харківська область) – Долина Краснопілля – Слов'янськ – Привілля – Бахмут – Світлодарськ – Дебальцеве – Фащівка (Луганська область) ¹⁸⁸ (16) Новопавлівка (Дніпропетровська область) – Слов'янська – Салідове – Новоселівка Друга – Ясинувата – Жданівка – Стрюкове – Ізварине (Луганська область)
Північ – Південь	Одеська область	Одеса – Холодна Балка – Августівка – Красносілка – Переможне – Кремідівка – Степове – Нові шомпони – Петрівка – Сербка – Грекова – Новоградівське – Березівка – Роздол – Ланове – Травневе – Виноградівка (Миколаївська область)
	Миколаївська область	Травневе (Одеська область) – Виноградівка – Боднарівка – Первенець – Веселинове – Урсівка – Новобілоусівка – Дмитрівка – Дорошівка – Трудове – Василівка – Велика Солонка – Кам'янка – Велідарівка – Дружелюбівка – Малодворянка – Приют – Ольгопіль – Веселий Поділ – Новогригорівка – Завтурове (Кіровоградська область)
	Кіровоградська область	Новогригорівка (Миколаївська область) – Завтурове – Олександрія – Салівка (Полтавська область)

¹⁸⁶ Схема планування території Полтавської області (графічні матеріали). Полтавська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/shema-planuvannya-teritoriyi-poltavskoyi-oblasti-grafichni-materiali>

¹⁸⁷ Геопортал містобудівного кадастру Харківської області. URL: <http://uga-obl.kharkov.ua/ua/map/planning-schemes#map=12/49.63028296505134/35.6719207763671958&layer=9635585433681688-1,100/2203022170794231611-1,100/1635577588204178460-1,100>

¹⁸⁸ Схема планування території Луганської області. URL: http://old.loga.gov.ua/netcat_files/5933/5145/h_4b422a995b784dfd7cc1fd1ef31f6cc1

Назва міжнародного транспортного коридору (автомобільного)	Регіон	Маршрут
	Полтавська область	Олександрія (Кіровоградська область) - Салівка – Пашківка – Бутеники – Крута Балка - Машівка – Карлівка - Мартинівка - Дондасівка - Оленівка (Харківська область)
	Харківська область	Дондасівка (Полтавська область) - Оленівка – Литовки- Винники – Гаврилівка– Ляшівка – Москальцівка - Нова Водолага – Рокитне– Бідряги - Бистре– Стара Московка– Люботин - Сольоницівка – Польова – Ємці – Дементіївка – Кудіївка - Щербаківка (РФ)
ЧЕС	Одеська область	(Румунія) Ісакча – Орлівка – Котловина – Владичень – Котлабух – Татарбунари – Дивізія – Шабо (Білгород Дністровський) – Роксолани – Барабой – Великий Дальник –Одеса – Красносілка – Нова Вільшанка – Сичавка – Кошари – Коблево (Миколаївська область)
	Миколаївська область	Кошари (Одеська область) – Коблево – Виноградне – Федорівка – Красне – Щасливе - Калинівка– Кринички – Південний Буг – Миколаїв – Зоря – Луч – Посад – Покровське (Херсонська область)
	Херсонська область	Луч (Миколаївська область) – Посад Покровське – Чорнобаївка – Херсон – Антонівка – Цюрюпинськ – Сергіївка – Роздольне – Петропавлівка – Федорівка – Братське – Нижні Торгаї – Новомиколаївка – Дружбівка – Чорноземне (Запорізька область)
	Запорізька область	Дружбівка (Миколаївська область) – Чорноземне – Червоне поле – Мангуш (Донецька область)
	Донецька область	Червоне поле (Запорізька область) – Мангуш – Маріуполь – Новоазовськ – Маркине – Максимов (РФ)
Євроазіатський	Одеська область	Одеса – Красносілка – Нова Вільшанка – Кошари – Коблево (Миколаївська область)
	Миколаївська область	Кошари (Одеська область) – Коблево – Виноградне – Федорівка – Красне – Щасливе Калинівка– Кринички – Південний Буг – Миколаїв – Зоря = - (1) Копані – Крутий Яр (Херсонська область) - (2) Луч – Посад Покровське (Херсонська область)
	Херсонська область	(1) Копані (Миколаївська область) –Крутий Яр – Херсон – Цюрупинськ – Клини - Ленінка – Нивокиївка – Новоолександрівка – Ставки – Армянськ (АР Крим) – територією АР Крим (2) Луч (Миколаївська область) – Посад Покровське – Чорнобаївка – Херсон – Антонівка – Цюрюпинськ – Сергіївка – Роздольне – Петропавлівка – Зелена Рубанівка – Червоний Перекоп – Подівка – Заозерне – Софіївка – Чкалове – Новотроїцьке – Новоолексіївка – Салькове – Миколаївка – Чонгар – Медведівка (АР Крим) – територією АР Крим

6. ПРИКОРДОННІ РЕГІОНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Поглиблення взаємовідносин України та ЄС завбачає взаєморозуміння та співробітництво в галузі регіональної політики, узгодження методів розробки та реалізації регіональної політики, з особливим акцентом на розвиток неблагополучних районів та територіальній співпраці, включаючи встановлення каналів зв'язку та розширення обміну інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, соціально-економічними суб'єктами і громадянським суспільством¹⁸⁹.

Слід відмітити, що Європейський Союз має 40 внутрішніх прикордонних регіонів, які представляють 40% території Союзу та близько 30% населення ЄС¹⁹⁰. Довідково, Європейський Союз виокремлює два основні типи прикордонних регіонів:

- *внутрішні прикордонні регіони* – ці регіони розташовані на кордонах між державами-членами ЄС та / або Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ);
- *зовнішні прикордонні регіони* - ці регіони за межами ЄС та/або ЄАВТ, які беруть участь у відповідних програмах ЄС.

В ЄС прикордонні регіони визначаються відповідно до номенклатури територіальних одиниць для цілей статистики - NUTS. Номенклатура NUTS стосується лише держав-членів Європейського Союзу. Класифікація NUTS - це ієрархічна система розподілу економічної території ЄС для: збору, розробки та гармонізації регіональної статистики; соціально-економічного аналізу регіонів; визначення регіональної політики ЄС. Принципи NUTS: порогові показники населення; NUTS надає перевагу адміністративному поділу; регулярні та надзвичайні поправки.

Для забезпечення узгодженості і порівняння статистичної інформації, зокрема для внутрішніх прикордонних регіонів, Евростат розроблено та застосовується методологія типології територій¹⁹¹, що допомагає споживачам розуміти та інтерпретувати широкий спектр офіційної статистики. Відповідно до типології територій Евростат, прикордонна територія визначається відповідно класифікації NUTS на рівні NUTS3. Внутрішні прикордонні регіони ЄС це:

- регіони вздовж кордону, територія яких дотична до кордону;
- регіони, більше половини населення яких проживає в межах 25 км від кордону.

В 2016 році в ЄС виявлено 463 прикордонних з 1348 регіонів NUTS3, з яких 360 регіонів дотичні до сухопутного кордону і 103 знаходяться в межах 25 км від сухопутного кордону. Слід зауважити, що прикордонний регіон класифікується як переважно міський, проміжний чи переважно сільський регіон. Також прикордонні регіони можуть бути й гірськими.

¹⁸⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

¹⁹⁰ Boosting growth and cohesion in EU border regions. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/boosting_growth/com_boosting_borders.pdf

¹⁹¹ Methodological manual on territorial typologies. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_manual

Згідно з Договором про функціонування Європейського Союзу особлива увага приділяється прикордонним регіонам, коли розробляються та реалізують регіональну політику ЄС, з метою зміцнення та економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Отож, прикордонні регіони ЄС - це регіони NUTS 3, які мають право на програми транскордонного співробітництва відповідно до Постанови ЄС про Європейський фонд регіонального розвитку.

В Україні прикордонна територія не визначена законодавством, проте в Законі України «Про державний кордон» визначено поняття «прикордонна смуга» та «контрольований прикордонний район».

Прикордонна смуга встановлюється безпосередньо вздовж державного кордону України на його сухопутних ділянках або вздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм з урахуванням особливостей місцевості та умов, що визначаються Кабінетом Міністрів України. До прикордонної смуги не включаються населені пункти і місця масового відпочинку населення.

Контрольовані прикордонні райони встановлюються, як правило, в межах території району, міста, селища, сільради, прилеглої до державного кордону України або до узбережжя моря, що охороняється органами Державної прикордонної служби України. До контрольованого прикордонного району включаються також територіальне море України, внутрішні води України і частина вод прикордонних річок, озер та інших водойм України і розташовані в цих водах острови. Перелік міст і районів, на території яких встановлюються контрольовані прикордонні райони зазначено в Постанові Кабінету Міністрів «Про контрольовані прикордонні райони»¹⁹².

У прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, встановлюється прикордонний режим, який регламентує правила в'їзду, перебування, проживання, пересування громадян України та інших осіб, провадження робіт, обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних та несамохідних суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах України.

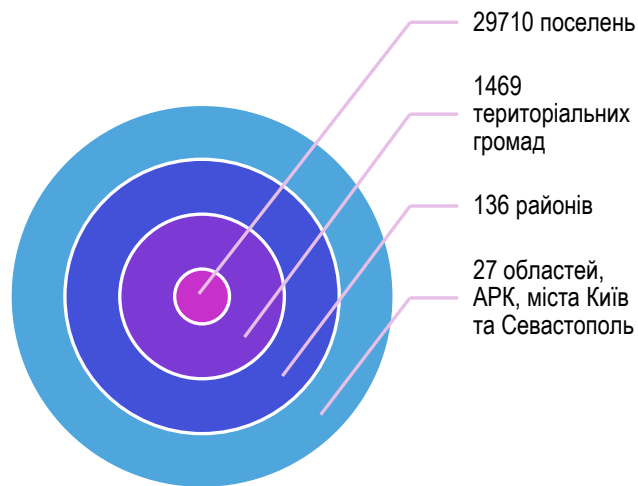
В міжурядових угодах у транскордонному просторі Україна-ЄС щодо місцевого прикордонного руху визначено *прикордонну зону* як територію адміністративних одиниць держав Договірних Сторін, яка не перевищує 30 кілометрів від спільного кордону; якщо частина такої адміністративної одиниці лежить на відстані між 30 та 50 кілометром від лінії кордону, то вона тим не менш визнається частиною прикордонної зони.

У 2020 році в Україні відбулось формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня згідно з методичними рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня¹⁹³, які враховують норми Директиви № 1059/2003 Європейського Парламенту і Ради «Про створення загальної класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS)» від 26 травня 2003 року (із змінами, внесеними директивами № 1319/2013 від 09 грудня 2013 року та № 868/2014 від 08 серпня 2014 року). Рекомендації визначають нижчу межу кількості населення в районі – 150 тисяч жителів. Цей критерій, в свою чергу, базується на «Номенклатурі територіальних одиниць NUTS-3» Європейського Союзу. Згідно з Постановою Верховної ради України «Про утворення та ліквідацію районів» утворено 136 районів (рис. 6.1).

¹⁹² Про контрольовані прикордонні райони: Постанова Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1199-98-%D0%BF#Text>

¹⁹³ Методичні рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/439/Metod.recom_rayon_.pdf

Рис. 6.1. Адміністративно-територіальний устрій України¹⁹⁴

Об'єктом Державної регіональної політики України є територія:

- регіонів. Регіон - територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя;
- макрорегіонів. Макрорегіон - частина території України у складі декількох регіонів чи їх частин, об'єднаних за спільними ознаками, яким притаманні спільні проблеми розвитку, в межах якої реалізуються спеціальні для цієї території програми регіонального розвитку;
- мікрорегіонів. Мікрорегіон - частина території регіону, що характеризується територіальною цілісністю та особливостями розвитку, в межах якої реалізуються спеціальні для цієї території проекти регіонального розвитку;
- групи регіонів (або їх частин), міст, сіл, селищ, об'єднані за критеріями та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України
- До документів, що визначають державну регіональну політику, належать:
- Державна стратегія регіонального розвитку України та план заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України;
- регіональні стратегії розвитку та плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку;
- інвестиційні програми (проекти), спрямовані на розвиток регіонів.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки запроваджено нові підходи до державної регіональної політики у новому плановому періоді, а саме: перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям, що характеризуються особливими проблемами соціально-економічного розвитку, високим історико-культурним потенціалом, екологічними умовами та потребами охорони навколишнього природного середовища. В рамках стратегії визначено функціональні типи територій, які будуть у фокусі державної регіональної політики на період до 2027 року

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки виокремлено прикордонний регіон як тип території, що потребує особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку.

¹⁹⁴ Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

Прикордонні регіони - регіони, які безпосередньо прилягають до державного кордону. Згідно з Законом України «Про засади державної регіональної політики» регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя¹⁹⁵. Проте, якщо визначати прикордонний регіон в Україні відповідно до методології типології територій ЄС, то згідно з новим адміністративно-територіальним устроєм NUTS3 - субрегіональний (районний) рівень в Україні. Зрозуміло, що процесі імплементації методології типології територій ЄС з врахуванням чинного законодавства України в рамках Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки виокремлено прикордонний регіон як територія відповідної прикордонної області та прикордонну територію (прикордонну смугу тісного контакту) як територію районів, які безпосередньо прилягають до державного кордону.

Прикордонний регіон відзначено й в державній програмі розвитку транскордонного співробітництва, що визначає державну регіональну політику України. Державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва передбачає: визначення пріоритетних напрямів державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва; забезпечення фінансування ініціатив, заходів, проектів, програм та стратегій транскордонного співробітництва, що отримали фінансування в рамках програм міжнародної технічної допомоги; формування та реалізація пільгових митних, валютно-фінансових, податкових та інших умов економічної діяльності для учасників транскордонного співробітництва; укладення міждержавних та міжурядових угод щодо спрощення правил перетину кордону, форм транскордонного співробітництва; відбір проектів (програм) транскордонного співробітництва, які потребують державної підтримки; розроблення та виконання державних програм розвитку транскордонного співробітництва; надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги та підтримки суб'єктам і учасникам транскордонного співробітництва України.

Проте, слід відмітити, що саме територіальні громади є суб'єктами транскордонного співробітництва згідно з Законом України «Про транскордонне співробітництво». В рамках реалізації державної регіональної політики України в контексті державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва доцільно виокремити територіальні громади як:

- прикордонні територіальні громади - територіальні громади, які безпосередньо прилягають до державного кордону;
- територіальні громади в територіальних межах прикордонного регіону згідно з документами, що визначають державну регіональну політику України (державна стратегія регіонального розвитку, державна програма розвитку транскордонного співробітництва тощо) (табл. 6.1);
- територіальні громади в смузі тісного контакту, в територіальних межах прикордонних районів в рамках реалізації державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки;
- територіальні громади в рамках європейського інструменту сусідства (ЄІС), інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI) тощо. До прикладу Програма транскордонного співробітництва Польща- Білорусь-Україна періоді 2014-2020 у рамках ЄІС спрямована на прикордонні регіони Польщі, Білорусі та України. По польській стороні Програма включає одиниці NUTS3, а в Україні та Білорусі - територіальні одиниці на рівні областей (відповідно до NUTS – NUTS2).

¹⁹⁵ Про засади державної регіональної політики: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

Таблиця 6.1

Прикордонний регіон як об'єкт Державної регіональної політики України

Прикордонний регіон згідно з Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва	Прикордонний регіон згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки	Прикордонна територія – смуга тісного контакту згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки	Прикордонна територія - смуга тісного контакту відповідно до нового адміністративно-територіального устрою України
Львівська область	Львівська область	Сокальський район Жовківський район Яворівський район Мостиський район Старосамбірський район Турківський район	Червоноградський район Львівський район Яворівський район Самбірський район
Закарпатська область	Закарпатська область	Великоберезнянський район Перечинський район Ужгородський район Берегівський район Виноградівський район Хустський район Тячівський район Рахівський район	Ужгородський район Берегівський район Хустський район Тячівський район Рахівський район
Чернівецька область	Чернівецька область	Путильський район Вижницький район Старожинецький район Глибоцький район Герцаївський район Новоселицький район Кельменецький район Сокирянський район	Вижницький район Дністровський район Чернівецький район
Івано-Франківська область	Івано-Франківська область	Верховинський район	Верховинський район
Вінницька область	Вінницька область	Могилів-Подільський район	Могилів-Подільський район
Одеська область	Одеська область	Білгород-Дністровський район Тарутинський район Саратський район Белградський район Ренійський район Ізмаїльський район Кілійський район	Білгород-Дністровський район Болградський район Ізмаїльський район
Чернігівська область	Чернігівська область	Городнянський район Ріпкинський район Чернігівський район Козелецький район	Чернігівський район
Київська область	Київська область	Поліський район Іванківський район	Вишгородський район
Житомирська область	Житомирська область	Народицький район Овруцький район Олевський район	Коростенський район
Рівненська область	Рівненська область	Зарічненський район Дубровицький район Рожитнівський район	Вараський район Сарненський район
Волинська область	Волинська область	Любешівський район Ратнівський район Шацький район Любомльський район Володимир-Волинський район Іваничівський район	Володимир-Волинський район Ковельський район
Миколаївська область Херсонська область Автономна республіка Крим Запорізька область Донецька область Луганська область Харківська область Сумська область			

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки з питань транскордонного співробітництва визначено в завданнях за такими напрямками:

- *Створення умов для подальшого розвитку гірських територій українських Карпат, відповідно завдання:*
  - 1) Створення ефективної системи співпраці держав, регіонів і громад, що розташовані на території Карпатського макрорегіону, та проведення спільних дій в рамках міжрегіонального та транскордонного співробітництва.
  - 2) Забезпечення активної участі та врахування інтересів України під час формування політик та інструментів ЄС у сфері розвитку Карпатського регіону, в тому числі у рамках підготовки та реалізації макрорегіональної Стратегії ЄС для Карпатського регіону.
- *Розвиток територій української частини Дунайського регіону та транскордонного співробітництва, відповідно завдання:*
  - 1) Забезпечення належного рівня участі представників України в заходах, що здійснюються в рамках Стратегії ЄС для Дунайського регіону, посилення координації з державами—учасниками зазначеної Стратегії з метою розроблення та реалізації спільних проектів.
  - 2) Урахування у секторальних стратегіях пріоритетів Стратегії ЄС для Дунайського регіону у сферах розвитку транспортного сектору, аграрного виробництва, захисту навколишнього природного середовища, розвитку туризму, промоції та охорони культурної спадщини тощо.
  - 3) Забезпечення активної участі у Конференції парламентарів Дунайського регіону.
  - 4) Сприяння залученню коштів міжнародної технічної допомоги та міжнародних фінансових організацій для сприяння регіональному розвитку, зокрема у басейні річки Дунай.
  - 5) Розроблення проекту Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на період до 2027 року та забезпечення її виконання.
  - 6) Сприяння формуванню та розвитку транскордонних кластерів в Україні.
  - 7) Запровадження механізмів підтримки транскордонних індустріальних та технологічних парків, економічних і промислових зон на території України з метою стимулювання регіонального економічного розвитку.
  - 8) Забезпечення участі України у програмах прикордонного співробітництва на 2021—2027 роки за рахунок коштів ЄС.
  - 9) Забезпечення взаємодії з ЄС щодо підготовки нових програм територіального співробітництва Східного партнерства.
  - 10) Створення умов для соціально-економічного та екологічного розвитку територій української частини Дунайського регіону, що передбачає, зокрема, розвиток інфраструктури транспортного сполучення з придунайськими державами та перетину державного кордону, вирішення питання забезпечення якісним водопостачанням та протипаводкового захисту відповідних територій.
- *Підтримка програм міжрегіональної кооперації та обмінів між регіонами України, відповідно завдання:*
  - 1) Забезпечення розвитку транскордонної, міжмуніципальної та макрорегіональної співпраці у сфері розроблення та реалізації спільних проектів сталого розвитку.

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва є інструментом реалізації Державної стратегії регіонального розвитку. В проєкті Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки виокремлено такі напрями:

- *Сприяння реалізації в Україні Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми;*
- *Реалізація проєктів (програм), що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також в рамках фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI);*
- *Розвиток гірських прикордонних територій Карпат;*
- *Сприяння розвитку недержавних інституцій (громадських організацій) у сфері транскордонного співробітництва.*

Регіональні стратегії розвитку мають відповідати положенням Державної стратегії регіонального розвитку України. Регіональні стратегії розвитку розробляються на період дії Державної стратегії регіонального розвитку України. Слід відмітити, що регіональні стратегії розвитку розроблені та затверджені обласними радами України до затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. У чверті регіонах, що виокремлено як прикордонні в державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки не відмічене транскордонне співробітництво в стратегічних та оперативних цілях та завданнях їх реалізації в регіональних стратегіях розвитку (табл. 6.2). І лише в одній регіональній стратегії розвитку виокремлено розвиток транскордонного співробітництва як стратегічна ціль розвитку Волинської області.

Таблиця 6.2

Транскордонне співробітництво в регіональній стратегії розвитку

Прикордонний регіон	Стратегічна ціль / оперативна ціль	Завдання
Львівська область	<i>Збалансований просторовий розвиток / Дорожньо-транспортна, логістична, транскордонна та інформаційно комунікаційна інфраструктура</i>	<ul style="list-style-type: none"> · розвиток транскордонної інфраструктури. Розбудова міжнародних пунктів пропуску; · реалізація великих інфраструктурних проєктів; · поліпшення стану дорожньої мережі та транспортного сполучення населених пунктів з адміністративними центрами громади, субрегіону та регіону; · розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури громад.
Закарпатська область	<i>Прискорення досягнення конкурентоспроможності та інноваційності регіональної економіки</i>	<ul style="list-style-type: none"> · активне і системне сприяння зростанню в структурі регіональної економічної системи питомої ваги інноваційної економіки, креативної індустрії, підприємництва і сфери послуг, залученню інвестицій і транскордонному співробітництву регіону та його громад; · підтримка на регіональному та місцевому рівні запровадження високоефективних технологій 4 – 6 технологічних укладів у всіх галузях, яке веде до істотного зниження енерго- та матеріалоємності виробництва, зростання продуктивності та доходності праці; · реалізація кластерних ініціатив у авто-агрегатній, лісовій, аграрнопромисловій, туристично-рекреаційній і медико-туристичній, природоохоронній, інформаційно-комунікаційній (ІКТ), науково-освітній і конгресовій галузях із застосуванням механізмів типу „індустріальний парк”, „науковий парк”, „екопарк”, „транскордонний парк та логістичний центр”, „бізнес-інкубатор”, „стартап інкубатор”; · суттєве оновлення всіх видів інфраструктури Закарпаття: транспортної і дорожньої, комунальної та прикордонної, екологічної, енергетичної, промисловості і зв'язку, соціальної, туризму на основі стандартів і нормативів ЄС; · забезпечення сталого енергетичного розвитку всіх секторів енергоспоживання та його превентивну адаптацію до глобальних змін клімату.

Прикордонний регіон	Стратегічна ціль / оперативна ціль	Завдання
Чернівецька область	<i>Просторове планування та розвиток інфраструктури області /</i> Забезпечення розвитку інфраструктури регіону.	<ul style="list-style-type: none"> розбудова прикордонної інфраструктури та пунктів пропуску через державний кордон.
Івано-Франківська область	<i>Розвиток інфраструктури області /</i> Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної, прикордонної інфраструктури <i>Конкурентоспроможна економіка на засадах smart-спеціалізації /</i> Розвиток туристично-рекреаційної сфери	<ul style="list-style-type: none"> збереження та управління природною та культурною спадщиною - реалізація транскордонних проєктів у сфері туризму; розроблення проєктів схеми планування транскордонних територій, природоохоронних територій міжнародного значення, схеми розміщення об'єктів нетрадиційної енергетики на території області, регіональної схеми розвитку туризму, розвитку та розміщення рекреаційних зон, історико-культурного та природно-ландшафтного потенціалу території області, тощо.
Вінницька область	<i>Конкурентоздатний регіон на основі інноваційного та сталого розвитку /</i> Розвиток індустрії лікування та оздоровлення (медичний туризм)	<ul style="list-style-type: none"> розвиток інфраструктури, матеріально-технічного оснащення медичних та оздоровчих закладів; створення умов для запровадження кращого вітчизняного та міжнародного досвіду, підвищення кваліфікації фахівців медичних та оздоровчих закладів; розвиток інфраструктури та супутніх послуг для підвищення конкурентоздатності медичного туризму; формування позитивного іміджу регіону як центру надання якісних оздоровчих та лікувальних послуг.
Одеська область	<i>Ефективний економічний простір /</i> Приваблива інвестиційна платформа.	<ul style="list-style-type: none"> розширення кола закордонних регіонів-партнерів Розвиток всебічного співробітництва з регіонами іноземних країн, в т.ч. в рамках укладених документів про міжрегіональну співпрацю. налагодження та розвиток співробітництва з науково освітніми установами, підприємствами, громадськими організаціями, об'єднаннями та іншими організаціями з питань транскордонного співробітництва. сприяння суб'єктам та учасникам транскордонного співробітництва у використанні ними можливостей щодо участі у відповідних програмах за підтримки міжнародної технічної допомоги.
Чернігівська область	-	-
Київська область	<i>Сталий розвиток територій населених пунктів і громад /</i> Розвиток територій в інтересах територіальних громад	<ul style="list-style-type: none"> підтримка розроблення містобудівної документації регіонального і місцевого рівня як інструменту регулювання планування територій громад та довгострокової стратегії планування та забудови населених пунктів; впровадження автоматизованої системи баз даних містобудівного кадастру для забезпечення вільного доступу до інформації, сприяння розвитку цифрової трансформації (цифровізації); відродження економіки територій північної Київщини, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва.
Житомирська область	-	-
Рівненська область	-	-
Волинська область	<i>Розвиток транскордонного співробітництва /</i> Інфраструктурне забезпечення транскордонного співробітництва Стимулювання транскордонного співробітництва регіону	<ul style="list-style-type: none"> поліпшення стану дорожньо-транспортної інфраструктури та транспортного сполучення територій; розвиток прикордонної інфраструктури; розширення, відкриття нових транскордонних коридорів, в т.ч. авіаційних, та реалізація проєктів логістичного забезпечення транскордонного співробітництва; розвиток транзитного потенціалу; стимулювання транскордонного; стимулювання ділової активності територій для реалізації проєктів економічного співробітництва; сприяння територіям регіону в активізації транскордонної співпраці з розвитку громадського суспільства та соціальної сфери; підтримка місцевих ініціатив з реалізації екологічних завдань з метою досягнення транскордонного ефекту.

Виходячи з вищезазначеного, в процесі реалізації територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу прикордонних територій в умовах активізації транскордонного співробітництва доречно:

державний рівень

1) зміцнити інституційну спроможність суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва в контексті державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва через

- правову, фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку формування та розвитку ОЕС та ЄОТС;
- підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів з питань транскордонного співробітництва;
- сприяння розширенню співпраці органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та громадських об'єднань у сфері транскордонного співробітництва;

2) посилити державну підтримку розвитку прикордонних регіонів, що включатиме:

- розбудову прикордонної інфраструктури: **розбудова пунктів пропуску та прикордонної дорожньої інфраструктури; підвищення прозорості та ефективності прикордонного і митного контролю;**
- забезпечення реалізації політики транскордонного співробітництва з урахуванням смарт-спеціалізації регіонів (приєднання до Європейської Платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform), розроблення спільних стратегій з урахуванням смарт-спеціалізації регіонів, виявлення кластерних ініціатив)
- створення належних правових і економічних умов, необхідних для розвитку транскордонних об'єднань (транскордонні кластери, транскордонні парки, транскордонне партнерство тощо);

Компетенція Міністерства розвитку громад та територій України (державний рівень)

регіональний рівень органів влади та органів місцевого самоврядування

- 3) внести зміни в регіональні стратегії розвитку відповідно до державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, що підвищить конкурентоспроможність прикордонних регіонів в умовах активізації транскордонного співробітництва** (компетенція місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування)
- 4) розробити та затвердити регіональні програми транскордонного співробітництва відповідно до державної стратегії регіонального розвитку на 2020-2027 роки та державної програми розвитку транскордонного співробітництва**

Компетенція місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування (регіональний рівень);

базовий рівень місцевого самоврядування

- 5) новоутвореним територіальним громадам** в процесі стратегування розвитку врахувати нові підходи до державної регіональної політики згідно з державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, державною програмою розвитку транскордонного співробітництва та відповідними регіональними стратегіями розвитку та регіональними програмами транскордонного співробітництва, що дозволить впродовж 2021-2027 років залучити додаткові ресурси для вирішення завдань розвитку та підвищити спроможність територіальних громад (компетенція органів місцевого самоврядування)

7. ПРИКОРДОННІ ТЕРИТОРІЇ У НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВАХ

Одним з головних завдань державної регіональної політики є згладжування диспропорцій розвитку регіонів через механізми підтримки проблемних регіонів. Дія цих механізмів має бути направлена на ліквідацію причин виникнення проблемності та депресивності й сприяння їх всебічного соціально-економічного розвитку. В умовах військових конфліктів особливим видом проблемних територій стають прикордонні території, що зазнають негативного впливу зі сторони держав відносини з якими потребують врегулювання. У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки одним з видів проблемних територій, що потребують особливої уваги з боку держави, визначено **прикордонні території в несприятливих умовах**. Це специфічний тип територій, конфігурація яких може змінюватись залежно від політичної ситуації та врегулювання конфліктів. В умовах сьогодення до цього функціонального типу відносяться райони, розташовані безпосередньо біля державного кордону України з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки кордону (Російська Федерація, Придністров'я Республіки Молдова). Внаслідок окупації Криму та ведення бойових дій на Сході України виникли нові для країни проблеми, що пов'язані з втратою територій з потужним економічним потенціалом; фізичним руйнуванням інфраструктури, житла; відпливом капіталів та працездатного населення з прилеглих до зони конфлікту територій; посиленням підприємницьких ризиків навіть на віддалених від конфлікту територіях; необхідністю переорієнтації економік низки регіонів; значним міграційним навантаженням регіонів (насамперед прилеглих) з боку внутрішньо переміщених осіб.

Поняття «прикордонні території у несприятливих умовах» вперше зустрічається у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та не має нормативного визначення, а тому потребує чіткої детермінації.

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: **«прикордонні території у несприятливих умовах»** - це територіальні громади, розташовані біля кордону з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки державного кордону, обмеження руху товарів та людей, що стримує розвиток місцевої економіки та залучення інвестицій (Російська Федерація, Придністров'я Республіки Молдова) в межах 30-кілометрової доступності, або лінії розмежування відповідно до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції».

1. Потребує уточнення визначення поняття «прикордонні території у несприятливих умовах», як «прикордонні території у несприятливих умовах воєнно-політичних ризиків», оскільки основною відмінністю цих територій від інших є ризик загострення воєнного конфлікту з боку держав, відносини з якими потребують додаткового рівня безпеки. Під діючу назву «прикордонні території в несприятливих умовах» попадають прикордонні території в несприятливих природно-кліматичних умовах (наприклад, гірські, сільські прикордонні території).

2. В тексті Державної стратегії **«прикордонні території в несприятливих умовах»** визначені як територіальні громади, а у картографічному додатку «прикордонні території в несприятливих умовах» позначено як а) області (регіони) розташовані біля державного кордону України з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки кордону; б) як адміністративні райони, розташовані безпосередньо біля державного кордону України з Російською Федерацією та тимчасово окупованими

територіями, Придністров'ям; в) окремо виділені територіальні громади прилеглі до тимчасово окупованих територій. Виникає питання: які адміністративно-територіальні одиниці повинні розглядатись в якості об'єктів державної регіональної політики у цьому контексті ? (табл. 7.1).

3. Потребує вирішення питання: чи обов'язковим для визначення територіальної громади, як прикордонної у несприятливих умовах, є її територіальна дотичність до державного кордону, чи достатньою є умова знаходження її в межах 30-кілометрів від кордону?

Таблиця 7.1

Визначення базових понять прикордонних територій у різних законодавчих та нормативно-правових актах України

Визначення	Суть	Законодавчий, нормативно-правовий акт
<i>Прикордонні регіони</i>	регіони, які безпосередньо прилягають до державного кордону;	Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки
	область України, Автономна Республіка Крим, суб'єкт Російської Федерації, території яких прилягають до кордону.	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про порядок перетинання українсько-російського державного кордону жителями прикордонних регіонів України та Російської Федерації від 29.03. 2012 р.
<i>Прикордонні території</i>	територія, яка знаходиться в межах 30 кілометрів від спільного сухопутного кордону між Україною та державою-членом, а також територія морських портів, зокрема митні зони, та міжнародні аеропорти України й держав-членів.	Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб від 18.06.2007р.
	територія шириною 10 (десять) кілометрів , встановлена вздовж ділянок суші та прикордонних вод вглиб від державного кордону між Україною та Республікою Молдова для забезпечення нагляду за кордоном та прикордонного контролю	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб від 6.10.2017р.
	територія протяжністю до 30 (тридцяти) кілометрів в обидві сторони від спільного державного кордону Сторін	Угода між Україною та Республікою Білорусь про реадмісію від 26.10.2018 р.
<i>Прикордонні території в несприятливих умовах</i>	територіальні громади, розташовані біля кордону з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки державного кордону, обмеження руху товарів та людей, що стримує розвиток місцевої економіки та залучення інвестицій (Російська Федерація, Придністров'я Республіки Молдова) в межах 30-кілометрової доступності, або лінії розмежування відповідно до Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції"	Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки
<i>Прикордонна смуга</i>	це ділянка місцевості, яка встановлюється безпосередньо уздовж державного кордону на його сухопутних ділянках або уздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм у межах територій селищних і сільських рад, прилеглих до державного кордону, але не може бути меншою від ширини смуги місцевості, що розташована в межах від лінії державного кордону до лінії прикордонних інженерних споруджень.	«Про прикордонний режим» Постанова Кабінету Міністрів України; від 27.07.1998 № 1147

Джерело: побудовано з використанням законодавчих та нормативно-правових актів України

4. Іншим дискусійним питанням є те, яка частина площі району має знаходитись у межах 30-кілометрової віддаленості від кордону для того щоб район ідентифікувався як прикордонний у несприятливих умовах– весь район, більше 50 % площі, чи інше.

5. Ускладнює процеси ідентифікації проведення реформи адміністративно-територіального устрою, яка «перекроює» райони з метою їх укрупнення. У Стратегії ідентифікація проблемних районів здійснена на основі старого адміністративно-територіального поділу. Тому укрупнення та формування нових районів потребує врахування.

У Стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки прикордонні території в несприятливих умовах поділяють на :

- прикордонні регіони в несприятливих умовах;
- прикордонні території в несприятливих умовах на межі з Придністров'ям;
- прикордонні території на межі з Російською федерацією та прилеглі до тимчасово окупованих територій;
- територіальні громади прилеглі до тимчасово окупованих територій.

Такий поділ використовує усі рівні адміністративно-територіального поділу – області, райони, територіальні громади, проте одночасно відбувається їх дублювання. На наш погляд, групу «Прикордонні території на межі з Російською федерацією та прилеглі до тимчасово окупованих територій» доцільно розділити на три підгрупи:

- прикордонні території в несприятливих умовах, які межують з тимчасово окупованими територіями;
- прикордонні території в несприятливих умовах на межі з сухопутним кордоном з Росією;
- прикордонні території в несприятливих умовах на межі з морським кордоном з Росією.

Виділення цих підгруп дозволить враховувати такі важливі чинники як ступінь безпеки територій та можливості залучення їх до воєнних дій, тип кордону з державою-агресором (сухопутний, морський), які мають важливий вплив на соціально-економічний розвиток цих територій. Це дозволить диференціювати проблеми виділених груп (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Ідентифікація прикордонних територій у несприятливих умовах

ОБЛАСТІ	прикордонні регіони в несприятливих умовах	Донецька	Луганська	Чернігівська	Сумська	Харківська	Запорізька	Херсонська	Одеська	Вінницька
РАЙОНИ	прикордонні території в несприятливих умовах на межі з Придністров'ям								Розділянський Біляєвський Великомихайлівський Захарівський Окнянський Подільський Кодимський	Ямпільський Піщанський
	прикордонні території в несприятливих умовах через межування з тимчасово окупованими територіями	Волновацький Марїнський, Константинівський Бахмутський Ясинуватський	Новоайдарський Ставничо-Луганський Попасниський							
	прикордонні території в несприятливих умовах через сухопутний кордон з Росією		Біловодський Міловський Марківський Новопсковський Білокуракинський Троїцький	Семенівський Корюківський Сновський Новгород-Сіверський	Великописарівський Краснопільський Сумський Білопільський Путівльський Глухівський Ямпільський Середино-Будський м.Суми, м.Глухів	Дворічанський Векобурлуцький Вовчанський, Харківський Дергачівський Золочівський Богодухівський м.Харків м. Люботин				
	прикордонні території в несприятливих умовах через морський кордон з Росією	Першотравневий м. Маріуполь					Бердянський Приазовський Приморський Якимівський м.Бердянськ	Генічесвський Чаплінський Новотроїцький Каланчацький		
ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ	територіальні громади прилеглі до тимчасово окупованих територій	Світлодарська, Костантинівська, Торецька, Очеретинська, Марїнська, Вугледарська, Ольгінська, Волноватська, Мирненська, Сартанська, м. Горлівка, м. Авдіївка	Станично-Луганська, Нижньотеплівська, Щастинська, Гірська, Попасниська м.Лисичанськ, м.Первомайськ,					Генічєвська Новотроїцька Присиваська Мирненська		

Джерело: побудовано з використанням картографічних додатків Стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки

У 2020 році в Україні налічувалось **дев'ять прикордонних регіонів у несприятливих умовах**: Донецька, Луганська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Запорізька, Херсонська, Одеська, Вінницька області. Ці території займають 255,8 тис. квадратних кілометрів або 42,3 % усієї площі України. У проблемних регіонах у 2019 році проживало 17,7 млн. населення, або 41,8 % (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Частка прикордонних територій у несприятливих умовах (населення, площа) в Україні

області	прикордонні регіони в несприятливих умовах	Донецька	Луганська	Чернігівська	Сумська	Харківська	Запорізька	Херсонська	Одеська	Вінницька
	населення, осіб	4148854	2143873	998520	1074833	1667030	1696619	1032777	2378769	1552905
	% до всього по Україні	9,8	5,1	2,4	2,5	6,3	4,0	2,4	5,6	3,7
	площа, км.кв	26 517	26 684	31 903	23 832	31 418	27 183	28 461	33 314	26 492
	% до всього по Україні	4,4	4,4	5,3	3,9	5,2	4,5	4,7	5,5	4,4
райони	прикордонні райони в несприятливих умовах									
	населення, осіб	806615	286893	78622	537342	1884917	227200	148900	263600	59100
	% до всього по області	19,5	13,3	7,8	50,3	70,4	13,3	14,3	11,1	3,8
	площа, км.кв	10561	13335	5928	10561	8989	2550	7913	4560	1400
	% до всього по області	39,8	49,9	18,6	19,5	28,6	25,5	27,9	5,7	5,3
територіальні громади	територіальні громади прилеглі до тимчасово окупованих територій									
	Населення, осіб	368401	273723	-	-	-	-	102351	-	-
	% до всього по області	8,9	12,7	-	-	-	-	9,91	-	-
	площа, км.кв	4196	2233	-	-	-	-	4679	-	-
	% до всього по області	15,8	8,3	-	-	-	-	16,4	-	-

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Прикордонні території в несприятливих умовах на межі з Придністров'ям (райони, що прилягають до кордону і знаходяться в 30-ти кілометровій зоні) займають 59,8 тис. квадратних кілометрів (9,9 %) території країни, де проживає 3931,6 тис. осіб населення країни (9,3 %). Межування прилеглих районів Одеської та Вінницької областей з Придністров'ям пов'язане з рядом проблем політичного та економічного характеру. Проблеми політичного характеру пов'язані з існуванням потенційної військової небезпеки, оскільки Молдова не контролює ділянку державного кордону, яка знаходиться в управлінні невизнаної республіки, а організаційні, фінансові та управлінські можливості України не дозволяють справитися із таким завданням своїми силами.

Соціально-економічне становище цих територій характеризується низьким рівнем зайнятості населення та високим рівнем безробіття; значною часткою вантажних перевезень автомобільним транспортом, на низьким пасажиро перевезенням; існуванням нелегальної міграції та контрабанди; порушенням міжрегіональної співпраці, що призводить до капсуляції цієї території.

Прикордонні території у несприятливих умовах через межування з тимчасово окупованими територіями (райони Донецької, Луганської областей) займають 23,8 тис. квадратних кілометрів території країни (3,0%), де проживає 1093,4 тис. осіб (2,6 %) населення країни. Незважаючи на значний економічний потенціал розвитку Донецької та Луганської областей існувала вузька спеціалізація їх господарств з пріоритетом на важку промисловість, застаріла матеріально-технічна база, низька рентабельність та погана екологічна ситуація. Воєнні дії посилили проблеми економічного характеру, що відобразилось у зростанні міграційного навантаження з боку внутрішньо переміщених осіб, відтоці капіталу та працездатного населення з прилеглих районів; посиленні інвестиційних та підприємницьких ризиків, порушенні внутрішньорегіональних економічних зв'язків, зростанні рівня безробіття та інші.

Прикордонні райони в несприятливих умовах на межі з сухопутним кордоном з Росією (райони Харківської, Сумської, Чернігівської областей) займають 25,5 тис. квадратних кілометрів території країни (4,2 %), де проживає 2500,7 тис. осіб (5,9 %) населення країни. В умовах війни та ведення бойових дій на Сході країни змінились стратегічні завдання розвитку регіонів, які межують з країною-агресором, що викликано необхідністю укріплення східних кордонів країни. Розвиток прикордонних територій цих регіонів є досить диференційований: від депресивних, «вимираючих сіл» прикордонних територій Чернігівської та частково Сумської областей до високо розвинутих територій Харківської області (м. Харків знаходиться у прикордонній зоні).

Особливістю та проблемою розвитку прикордонних територій Чернігівської, Сумської областей є те, що частина сільських населених пунктів перебуває у несприятливих умовах, а саме у посиленні депопуляції населення, низькій його щільності та віддаленості від центрів надання послуг, старінням населення.

Слід зауважити, що м. Харків, що було міжнародним транспортно-торгівельним вузлом, під впливом війни на Сході змінило економічну модель свого розвитку. В умовах війни на Сході воно набуває значення прикордонної фортеці. Економічна переорієнтація Харкова та області відбулась в напрямку розвитку оборонної промисловості через збільшення військово-промислових замовлень, та зростання експорту у сфері послуг.

Прикордонні території в несприятливих умовах на межі з морським кордоном з Росією (райони Запорізької, Херсонської областей) займають 10,6 тис. квадратних кілометрів території країни (1,7 %), де проживає 376,1 тис. осіб (0,9 %) населення країни. Затягування процесу вирішення воєнного конфлікту на Донбасі несе загрозу морського вторгнення на територію України, що потребує забезпечення додаткового захисту приморських територій Херсонської та Запорізької областей. Розвиток цих територій зазнав значних економічних змін в напрямку:

туристичні потоки були переорієнтовані до Одеської, Миколаївської, Херсонської областей. Проблема курортного-туристичного розвитку цих областей став хаотичних характер, що пов'язано з нелегальним захопленням ділянок у оздоровчій місцевості, неузгодженням курортного будівництва, порушенням процесів приватизації;

змінилася структура експорту через скорочення промислового потенціалу цих областей та зміщення вектору експорту на сільськогосподарську продукцію. Це в свою чергу посилює залежність від фактору сезонності та актуалізації вирішення традиційних проблем Південного регіону, а саме: вторинного засолення і осолонцювання ґрунтів, дефіциту зрошувальної води, відсутності утилізації дренажних вод та інші.

слабка готовність територій Приазов'я до інтеграції внутрішньо переміщених осіб через зношеність об'єктів соціальної інфраструктури.

Територіальні громади прилеглі до тимчасово окупованих територій (територіальні громади Донецької, Луганської, Херсонської областей) займають 11,1 тис. квадратних кілометрів території країни (1,8 %), де проживає 744,4 тис. осіб (1,7 %) населення країни. Ці території характеризуються найвищим рівнем небезпеки та проблем соціально-економічного розвитку. Значного негативного впливу внаслідок війни на економіку цих прикордонних територіальних громад завдало фізичне руйнування житла, інфраструктури; виведення з використання землі так званої «сірої» 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування; наявність значних площ замінованих територій (560 тис. га. у Донецькій та 120 тис. га. у Луганській областях), відсутність єдиного інформаційного простору та інші. Внаслідок руйнування екологічно-небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території порушено екологічну рівновагу та виникли загрози техногенного характеру. Найбільшими проблемами є затоплення шахт та загроза виходу токсичних шахтних вод на поверхню, їх попадання у підземні води, ріки та Азовське море; порушення роботи очисних споруд та сховищ токсичних і радіоактивних відходів; забруднення атмосферного повітря і ґрунтів хімічними продуктами внаслідок вибухів боєприпасів, просідання будинків та розрив комунікацій, що загрожує провалами ґрунту та землетрусами; знищення лісів та інші.

8. ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ

Постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) від 5 серпня 2020 року № 695 було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Відповідно до Стратегії частка природно-заповідного фонду (ПЗФ) до 2027 р. повинна становити 15 % від площі держави, тобто, у найкоротший час мають бути створені численні природно-заповідні території. Досягнути цієї мети можна лише цілеспрямованою роботою в межах кожного регіону та територіальної громади зокрема, що передбачає встановлення належних режимів використання природоохоронних територій, у тому числі і територій ПЗФ.

Природно-заповідний фонд є складовою частиною системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною (закон України «Про природно-заповідний фонд»¹⁹⁶). Положення законодавчих актів, які регулюють суспільні відносини у цій галузі, вказують на те, що природно-заповідний фонд:

- це ділянка біосфери (атмосфера, літосфера, гідросфера);
- певний географічний простір (біосфера і соціосфера);
- об'єкт загальнонаціонального надбання;
- має природоохоронну, наукову та іншу особливу цінність;
- створюється з метою збереження природної цілісності ландшафтів, генофонду тваринного й рослинного світу, підтримання загальної екологічної рівноваги та забезпечення сталого розвитку регіонів;
- для нього встановлено режим особливої охорони;
- може бути вилучений з господарського використання (повністю чи частково)¹⁹⁷.

Природно-заповідний фонд¹⁹⁸ класифікують за адміністративним підпорядкуванням, наявністю зонування, статусом, значенням, пріоритетними функціями тощо. Його склад формують *природні території та об'єкти* (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища) та *штучно створені об'єкти* (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Національні природні парки, біосферні та природні заповідники є об'єктами загальнодержавного значення (ст. 3¹⁹⁹). Регіональні ландшафтні парки, які є аналогом національних природних парків, створюють рішеннями органів місцевого самоврядування (ст.ст. 23, 53). Заповідні урочища є аналогом природних заповідників на місцевому рівні. Решта категорій (заказники, пам'ятки природи, дендропарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади і зоологічні парки) можуть мати водночас і

¹⁹⁶ Про природно-заповідний фонд України: Закон України № 2456-XII від 16.06.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

¹⁹⁷ Касперевич Л. В. Концептуальні аспекти формування категорій «природоохоронні території» та «природно-заповідний фонд». URL: file:///C:/Temp/Zp_2016_4_24.pdf

¹⁹⁸ Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

¹⁹⁹ Про природно-заповідний фонд України: Закон України № 2456-XII від 16.06.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

загальнодержавне значення (у разі створення Указом Президента), і місцеве значення (рішеннями органів місцевого самоврядування).

Правовий режим існування територій та об'єктів ПЗФ визначається Законами України: «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища України»²⁰⁰, Земельним кодексом України (ЗКУ)²⁰¹ та іншими законодавчо-нормативними актами.

Землі ПЗФ, згідно зі ст. 43 ЗКУ, віднесені до особливо цінних земель природоохоронного призначення. Для окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлено диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням²⁰².

В Україні виділяють два типи заповідників – природні і біосферні, пріоритетною функцією яких є природоохоронна. **Природні заповідники** – природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Основними функціями природних заповідників є: природоохоронна (сприяння збереженню біологічного, екосистемного і ландшафтного різноманіття) та наукова (вивчення функціонування екосистем, здійснення наукових спостережень за ходом природних процесів).

За цією категорією виокремлюють території, які мають:

1) виняткове (міжнародне та національне) природоохоронне та наукове значення, у межах яких поширені місця зростання та проживання найбільш цінних і рідкісних видів, загроза зникнення яких є дуже високою (види, занесені до Червоної книги України, світових та європейських «червоних» переліків, реліктові та ендемічні види тощо);

2) репрезентативний характер, тобто є типовими для певного регіону за геологічною, геоморфологічною будовою, ґрунтовим покривом і відображають основні флористичні, фауністичні, фітоценотичні, ботаніко-географічні риси цього регіону;

3) великі площі.

На території природних заповідників забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, допускається лише виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами та здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідника.

Біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що створюють з метою збереження в природному стані найтипівіших природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних чинників.

²⁰⁰ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1268-XII від 26.06.91 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

²⁰¹ Земельний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. С. 27.

²⁰² Поділ території на спеціальні зони з метою встановлення найефективнішого режиму охорони природи та використання природних комплексів.

Біосферні заповідники створюють на базі природних заповідників, національних природних парків із введенням до їхнього складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і можуть бути включені в установленому порядку до Всесвітньої глобальної мережі біосферних резерватів.

Національне законодавство закріплює вимоги щодо зонування біосферних заповідників, визнані міжнародною спільнотою та передбачені в міжнародно-правових документах. Відповідно до ст. 18²⁰³), для них встановлено функціональне зонування:

- *заповідна зона* – території, призначені для збереження і відновлення найбільш цінних природних та мінімально порушених антропогенними факторами природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу; їх режим визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників;
- *буферна зона* – території, виділені з метою запобігання негативного впливу на заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях; її режим та порядок створення визначається відповідно до вимог, встановлених для охоронних зон природних заповідників;
- *зона антропогенних ландшафтів* – території традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекреацій та інших видів господарської діяльності;
- *зони регульованого заповідного режиму*, до складу яких включаються регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища з додержанням законодавчо встановлених вимог щодо їхньої охорони.

Території буферної та перехідної зон покликані забезпечувати реалізацію функцій досягнення сталого розвитку території, матеріально-технічного забезпечення²⁰⁴, попередження втрат природних ресурсів.

Національні природні парки (НПП) – природно-заповідні території рекреаційного призначення, а прийняття Закону України «Про природно-заповідний фонд» дало поштовх до їхнього створення з метою виконання наступних функцій:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності у природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення наукових досліджень природних комплексів та їхніх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища й ефективного використання природних ресурсів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

У структурі територій природних комплексів та об'єктів національних природних парків виокремлюють:

- *заповідну зону* – території, призначені для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої відповідає вимогам, встановленим для природних заповідників;

---

²⁰³ Про природно-заповідний фонд України: Закон України № 2456-XII від 16.06.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

²⁰⁴ Функція матеріально-технічного забезпечення передбачає проведення демонстраційних проектів, екологічної освіти, підготовку кадрів, наукових досліджень і моніторингу, пов'язаних з місцевими, регіональними, національними та глобальними питаннями збереження та сталого розвитку.

- *зону регульованої рекреації*, в межах якої проводять короткотривалий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштовувати і відповідно обладнувати туристичні маршрути та екологічні стежки; тут забороняються вирубки лісу головного користування, промислове рибальство й мисливство та інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів і об'єктів заповідної зони;
- *зону стаціонарної рекреації* – території, призначені для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку;
- *господарську зону*, у межах якої дозволено ведення господарської діяльності, спрямованої на виконання завдань парку; тут розміщені населені пункти, об'єкти комунального призначення, а також території інших землевласників та землекористувачів, що входять до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Проте в Україні відсутні нормативи щодо меж співвідношень площ різних зон, їхньої оптимальної пропорції. Натомість в країнах ЄС для того, щоб національний парк було визнано природоохоронною територією категорії II, площа заповідної зони разом із зоною недоторканих територій повинні займати не менше ніж 75 % площі національного парку. Якщо вона є меншою, то національний парк на міжнародному рівні дістає категорію V – природоохоронний ландшафт. В Європі відносно невелика частина країн має національні парки категорії II. Для більшості національних парків Європи необхідний перехідний період для переведення національних парків з категорії V до категорії II.

Згідно з визначенням Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) національний парк є великою територією, яка охоплює одну або декілька екологічних систем, незмінених або мало змінених експлуатацією і поселенням людини, відзначається різноманітними типами ландшафтів і багатством рослинного й тваринного світу, а також різноманітністю геоморфологічних систем, особливо цінних з наукового, освітнього, виховного та рекреаційного поглядів, або яка характеризується природними пейзажами високої естетичної вартості; де державні органи країни вживають відповідних заходів щодо запобігання та унеможливлення на охоронній території (або її частині) природокористування з метою збереження (або підтримки) природних, екологічних, геоморфологічних, естетичних цінностей цієї території, перебування й рух населення на якій дозволяється за певних умов для відпочинку й культурно-освітніх цілей.

В країнах Європи національним паркам відведено значну роль у збереженні природи, тому до їхніх головних завдань відносять:

- збереження екосистем як репрезентативних зразків головних біотичних комплексів планети;
- підтримання екологічного різноманіття природного середовища;
- збереження генетичних ресурсів тварин і рослин;
- збереження ділянок та об'єктів культурної спадщини;
- збереження мальовничих куточків природи;
- організація туризму та відпочинку.

Дидактичні завдання:

- забезпечення екологічної освіти населення;
- проведення наукових досліджень та спостережень за станом природного середовища.

Супутні завдання:

- підтримання екологічного балансу;
- збереження продуктивності екосистем;
- боротьба з ерозією, охорона стоку тощо.

Зони національних парків країн Європи є надзвичайно різноманітними, однак за визначеннями і режимами охорони природи загалом виділяють 5 типів:

зона 1 – абсолютно заповідна, в якій забороняється будь-яке використання, підтримується режим повного невтручання в перебіг природних процесів (у середньому вона займає майже 20 % площі території парку);

зона 2 – регульованого рекреаційного використання, в якій заборонено втручання у природну динаміку ландшафтів, але дозволяється обмежене контрольоване рекреаційне використання без населених пунктів (45 % площі території);

зона 3 – обмеженого землекористування, що мають відповідати природоохоронним вимогам і цілям. Дозволено деякі традиційні види природокористування, а також заходи щодо уникнення зовнішнього негативного впливу (25 % площі території);

зона 4 – економічного землекористування, де зберігається традиційне господарювання (10 % площі території);

зона 5 – активного менеджменту, до якої належать фермерські території, що мають виняткову природоохоронну цінність і є наслідком традиційного природокористування, зокрема, довготривалі пасовища та сіножаті з високим біорізноманіттям (до 0,5 % площі території).

Законодавчі засади щодо НПП в Україні певною мірою відповідають міжнародним. Проте щодо їхньої практичної реалізації має місце низка проблем. По-перше, законодавчі ініціативи не підкріплені необхідними й достатніми підзаконними актами, щоб надати національним паркам можливість виконувати свої завдання у повному обсязі. З іншого боку, не впроваджуються пропоновані підходи з європейського досвіду, що дало б змогу не лише підвищити ефективність функціонування відповідних категорій ПЗФ, а й поглибити міжнародне співробітництво у галузі заповідної справи. По-друге, простежується низький рівень ефективності природоохоронних заходів через недостатнє їхнє фінансування, контролю за виконанням поставлених завдань, моніторингу тенденцій і змін в екосистемах, мають місце протизаконні порушення і зловживання щодо нецільового використання земель природно-заповідних територій тощо.

Загальна площа національних природних парків, природних і біосферних заповідників (76 установ) станом на 01.01.2020 р. становить 2063,9 тис. га (50,5 % від площі ПЗФ і 3,4 % від площі України). Натомість найбільшу частину природно-заповідних територій Європи (56 %) займають об'єкти V категорії (природоохоронні ландшафти, з якими можна співставити в Україні регіональні ландшафтні парки). Тут лідерами є Німеччина, Франція, Великобританія та Іспанія. Скажімо, природні парки (Naturparke) Німеччини охоплюють 19 % країни і значно перевищують за площею інші категорії, зокрема в 9 разів – національні парки.

Регіональні ландшафтні парки (РЛП), які протягом останніх десятиріч активно створюються в Україні, вирізняються поліфункціональністю. Основними функціями РЛП є: природоохоронна (збереження особливостей і краси ландшафту, цінних природних комплексів та об'єктів); охорона пам'яток культури та історії; рекреаційна (організація відпочинку і збереження високих рекреаційних якостей середовища); освітньо-пізнавальна (сприяння екологічній освіті, виховання патріотичного ставлення до рідної природи, культури та історії). У законодавстві заповідної справи визначено, що регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи

регіонального значення²⁰⁵. Необхідно відмітити, що V категорія (території охорони ландшафту) за класифікацією МСОП – це дещо ширше поняття, ніж парк, створений на місцевому рівні. До цієї категорії в різних країнах відносять численні об'єкти, що відповідають їх критеріям, наприклад, територія особливої природної краси (Area of Outstanding Natural Beauty) чи особлива територія (Special Area) тощо.

Функції РЛП реалізуються у таких функціональних зонах як:

- *заказна* (10–25 % від площі РЛП) – найбільш цінні ділянки природи парку;
- *регульованої рекреації* (екскурсійна зона) (50–70 % площі парків) – території, які охоплюють маршрути постійних екскурсій та екологічного туризму;
- *стаціонарної рекреації* (5–10 % території парку) – території, призначені для розміщення об'єктів обслуговування відвідувачів – готелів, мотелів, кемпінгів тощо;
- *господарська* – території населених пунктів, які входять до меж парку.

На територіях зон регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території парку.

Мережа РЛП України інтенсивно розвивається у руслі збільшення їх кількості та активізації їхнього функціонування. Станом на 01.01.2020 р. їх нараховується 83, загальною площею 787,8 тис. га, а частка площ територій РЛП у природно-заповідному фонді становить 19,3 %. Проте більшість РЛП створена без надання землі у постійне користування, а це означає, що задеклароване функціональне зонування має винятково рекомендаційний характер.

Заказниками оголошують природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Створення заказників провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їхніх власників або користувачів. Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їхньої охорони та збереження.

Заказники поділяються на типи з певним призначенням: ландшафтні, лісові, ботанічні, загально зоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загально геологічні, палеонтологічні, карстово-спелеологічні. Віднесення заказника до одного з наведених вище типів вказує на той основний об'єкт охорони, заради якого територію було оголошено заказником.

Представлені об'єкти ПЗФ належать до природно-заповідних територій вищого рівня, які формують ядро земель природоохоронного призначення. Загалом природно-заповідний фонд України включає в себе II категорій територій та об'єктів. За класифікацією МСОП природно-заповідні території поділяють на 6 категорій²⁰⁶.

Категорія Ia – природний резерват суворої охорони (Strict Nature Reserve) – ділянка суші та/або моря, яка містить визначні або репрезентативні екосистеми, геологічні або фізіологічні особливості та/або види, які являють собою інтерес для наукових досліджень та/або моніторингу навколишнього середовища. Ці об'єкти охороняються в дуже суворому режимі.

²⁰⁵ Про природно-заповідний фонд України: Закон України № 2456-XII від 16.06.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

²⁰⁶ Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб. Харків.: НУЦЗУ, 2013. 204 с.

Категорія Іб – територія для збереження дикої природи (Wilderness Area) – це велика незмінена або малозмінена ділянка суші та/або моря, де зберігся природний характер території без великих населених пунктів і постійного її відвідування населенням, охорона та управління якою спрямовані на збереження даної території у природному стані.

Категорія II – національний парк (National Park) – це природна територія, призначена для охорони екологічної цілісності однієї або більшої кількості екосистем, недопущення їх руйнування й експлуатації, що має стати основою для забезпечення духовних, наукових, освітніх, рекреаційних і туристичних потреб населення, сумісних із цілями збереження природного середовища.

Категорія III – пам'ятка природи (Natural Monument) – це невелика природоохоронна територія, яка виділяється для збереження пов'язаних з природою культурних цінностей, які є визначними або унікальними через їх рідкісність, типовість, естетичні якості або культурне значення.

Категорія IV – територія для збереження природних середовищ і видів (Habitat/Species Management Area) – природоохоронна територія, яка виділяється з метою збереження для спеціального управління окремими популяціями видів чи їх місцезнаходженнями.

Категорія V – територія охорони ландшафту/морська акваторія (Protected Landscape/Seascape) – природоохоронна та рекреаційна територія (акваторія), де в результаті тривалої взаємодії людини і природи виникла особлива територія (акваторія) із значною естетичною, екологічною та/або культурною цінністю.

Категорія VI – територія охорони ресурсів (Managed Resource Protected Area) – велика природоохоронна територія, яка виділяється для довготривалої охорони, традиційного і сучасного збалансованого, контрольованого використання й постійного відтворення природних ресурсів і біорізноманіття, переважно незмінених екосистем, а також для невиснажливого використання населенням дарів природи.

В окремих країнах ця класифікація є більш розгорнутою і включає додатково наступні категорії.

Категорія VII – антропологічний резерват (Anthropological Reserve) – створюється для збереження історичних антропологічних цінностей природи, умов проживання популяцій унікальних, рідкісних та вимираючих корінних етносів, відтворення їх генофонду, забезпечення умов для їхнього традиційного ведення господарства тощо.

Категорія VIII – територія багатоцільового використання (Multiple Use Management Area) – створюється як зразок для різностороннього, здебільшого екологічно збалансованого, розвитку соціально-економічної сфери у природокористуванні та природовідтворенні, виваженого і невиснажливого ведення господарства.

Категорія IX – Біосферний резерват (Biosphere Reserve). На прохання зацікавленої держави визначається Міжнародною координаційною радою Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», тому є визнаним на міжнародному рівні відповідно до існуючих статутних рамок.

Категорія X – об'єкт Світової природної спадщини (Natural World Heritage Sites). Створюється відповідно до вимог Конвенції про всесвітню спадщину.

Перші п'ять категорій спрямовані виключно на збереження біорізноманіття. Найсуворіший режим збереження має місце для перших трьох категорій, хоча можливий на окремих ділянках і природоохоронних територіях IV–X категорій.

В основу критеріїв виокремлення природно-заповідних територій та визначення їхніх розмірів покладено біологічні, природоохоронні, наукові, рекреаційні, освітні, культурні та естетичні чинники.

1. *Біологічні* – забезпечення реалізації самовідродження, саморозвитку, самозбереження природного середовища.

2. *Природоохоронні* – забезпечення збереження видів рослин та тварин, унікальних оригінальних природних комплексів; збереження потоків живлення.

3. *Наукові* – достатні для одержання вірогідних та об'єктивних результатів досліджень, що забезпечують вивчення еволюційного процесу в природному середовищі.

4. *Рекреаційні* – достатні для всього населення для відпочинку й оздоровлення.

5. *Освітні та культурні* – забезпечують духовні, моральні, емоційні, психічні, інтелектуальні запити і настрої людини.

Водночас слід відмітити, що вітчизняна нормативно-методична база заповідної справи не визначає, які категорії ПЗФ є територіями, а які – об'єктами. Отож в окремих випадках до територій відносять великі за площею природні комплекси (природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки)²⁰⁷, а в іншому – усі категорії, окрім пам'яток природи²⁰⁸ чи зоопарків, які вирізняються скоріше експозиційною функцією, аніж заповідною. Не закріплено на законодавчому рівні й саме поняття *природно-заповідні території*, отож мають місце різні підходи до його визначення:

- 1) як складової частини природно-заповідного фонду;
- 2) розглядають *природно-заповідний фонд* і *природно-заповідні території* як тотожні поняття;
- 3) включають до їх складу природно-заповідний фонд.

Схиляємось до думки, що всі об'єкти заповідання займають деяку територію незалежно від площі, тож правомірно відносити їх до природно-заповідних територій. Крім того природно-заповідні території є складовою частиною природоохоронних, які згідно з Конвенцією про біорізноманіття²⁰⁹ визначають як географічно означену територію, яка виділяється та використовується для конкретних природоохоронних цілей. Отож природно-заповідна територія включає в себе окремі природоохоронні об'єкти. Натомість національне законодавство заповідної справи розглядає, зокрема, природні і біосферні заповідники як природоохоронні науково-дослідні установи загальнодержавного значення (міжнародного) значення, що суперечить їхній природі і не відповідає змісту концепції цих категорій, які є передусім особливо охоронюваними природними еталонними територіями.

Таким чином, природно-заповідні території входять до складу природоохоронних²¹⁰, а отже, підлягають особливій державній охороні²¹¹, означають географічно означені території, які виділяють та використовують у природоохоронних, науково-дослідних, освітньо-виховних, оздоровчо-рекреаційних цілях, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища. На сьогодні створення природно-заповідних територій є єдиним реально працюючим в Україні механізмом охорони природних екосистем, ландшафтів, рослинних угруповань та рідкісних видів з тих, охорона яких передбачена національним

²⁰⁷ Стойко С. М. Еталони природи. Львов : Изд-во при Львов. ун-те, 1980. 28 с.

²⁰⁸ Ковтун О. М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.

²⁰⁹ Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text

²¹⁰ Термін *природоохоронні території*, під яким об'єднують усі категорії природних комплексів та об'єктів, узятих під особливу охорону держави, в нормативних документах не закріплено.

²¹¹ Природні території та об'єкти, що *підлягають особливій охороні*, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

законодавством. Інші природоохоронні напрями, що існують у законодавчій площині (формування екомережі, ведення Червоної та Зеленої книг тощо), мають практичну реалізацію переважно у формі надання конкретним територіям статусу ПЗФ.

Природно-заповідні території є складовою частиною екологічної мережі і формують її так звані *ключові території*, які забезпечують збереження найбільш цінних і типових для окремого регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття.

За своїм значенням ключові території поділяють на три групи:

- відзначаються різноманітністю або унікальністю біоти;
- є територією, на якій добре збереглися природні ландшафти, що мають континентальну, національну або регіональну цінність;
- представляють собою перетворені людиною ландшафти, що мають значну історико-культурну цінність.

Система критеріїв відбору ключових територій екомережі формується за біоекологічною, ландшафтною та територіальною складовою.

1. Біоекологічні критерії:

- *природності* – екосистеми та біота території знаходяться у природному або майже природному (мало порушеному) стані;

- *видової різноманітності* – територія відзначається високим рівнем багатства та різноманітності флори та фауни (вище середнього рівня для регіону в цілому);

- *ценотичної різноманітності* – територія відзначається високим рівнем (вище середнього для регіону) багатства та різноманітності рослинних угруповань;

- *унікальності* та *рідкості* біоти – територія відзначається високою концентрацією ендемічних, реліктових та рідкісних видів і рослинних угруповань;

- *репрезентативності* – біота території репрезентативна для відповідного біогеографічного регіону.

2. Ландшафтні критерії:

- *природності* – ландшафти території зберегли свій вигляд у природному або близькому до цього стані;

- *унікальності* – на території наявні унікальні природні ландшафти;

- *ландшафтної різноманітності* – на території має місце значна кількість різних і контрастних видів ландшафтів або природних територіальних комплексів;

- *репрезентативності* – ландшафтна структура території є типовою для даного регіону;

- *культурного значення* – ландшафти території перетворені людиною і мають значну історико-культурну цінність.

3. Територіальні критерії:

- *достатність площі* – площа території достатня для виявлення її біоекологічного, функціонального, ландшафтного, історико-культурного значення в масштабі регіону;

- *територіальної цілісності* – в межах ключової території, цінні у біоекологічному або ландшафтному відношеннях ділянки представлені суцільним масивом, або у такому масиві є незначні за площею вікна антропогенно-змінених ділянок, або цінні ділянки розміщені неподалік одна від одної і просторово пов'язані у локальну екомережу.

Їхня площа може бути різною в залежності від території, на якій збереглося природне різноманіття, поширення рідкісних видів або функціональних зв'язків з іншими природними територіями, а також від територіального рівня, але не менше 500 га.

У Стратегії до природоохоронних територій та об'єктів віднесено території та об'єкти ПЗФ, їх функціональні охоронні зони, території, які зарезервовані з метою наступного

заповідання, території та об'єкти екомережі, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, біосферні резервати програми ЮНЕСКО відповідно до Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»²¹². Водночас, як видно з картограми додатку І, тут виокремлено винятково території Смарагдової мережі, до основних критеріїв створення/функціонування якої належить флористична та фауністична репрезентативність. Метою створення Смарагдових територій є охорона окремих видів і природних оселищ відповідно до вимог Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції)²¹³. Отож ці території не є тотожними з природно-заповідними, а природоохоронні обмежуються винятково площами суворої заповідності. По суті такий підхід є виправданим в умовах реформування адміністративно-територіального устрою в країні. Крім цього, розвиток функціональних зон – буферної, перехідної – передбачений певною мірою в низці державних і регіональних програм.

Проте по завершенню реформи адміністраційно-територіального устрою держави щодо природно-заповідних територій має бути сформоване комплексне системне бачення на всіх щаблях влади. Незважаючи на те, що у Стратегії визначено завдання за напрямками «Розвиток внутрішнього туризму» та «Створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини», рекреаційна та господарська зони в межах природно-заповідних територій регіонів та територіальних громад передбачають особливого підходу в екологічному аспекті.

В таблиці 8.1 представлено структуру кількості та площ природно-заповідних територій України станом на 01.01.2020 р. У 2019 році частка фактичної площі природно-заповідного фонду в загальній площі країни становила 6,8 %, що є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності становить більше 18 %²¹⁴. Порівняно з 2010 р. площа природно-заповідного фонду в Україні збільшилася на 21,9 %, а площа природоохоронних територій країн-членів ЄС – на 42 % відповідно²¹⁵.

Стратегією передбачено формування мережі природоохоронних територій, збереження та відтворення екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом²¹⁶:

- збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого та загальнодержавного значення;
- створення природоохоронних територій міжнародного значення, у тому числі: підготовка номінації для створення нового біосферного резервату програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” в межах України та включення мережі печер гіпсового карсту Західної України до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та підготовка відповідної номінації;

²¹² Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року: Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 5 серпня 2020 року № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

²¹³ Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

²¹⁴ UN Environment World Conservation Monitoring Centre. URL: www.unep-wcmc.org/wdbpa. Access date June, 20, 2018.

²¹⁵ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року: Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 5 серпня 2020 року № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

²¹⁶ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року: Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 5 серпня 2020 року № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

Таблиця 8.1

Структура кількості та площ природно-заповідних територій в Україні

	Кількість		Площа	
	об'єктів	відсоток до загальної кількості об'єктів ПЗФ	га	відсоток від загальної площі об'єктів ПЗФ
Природні заповідники	19	0,22	206630,6	5,06
Біосферні заповідники	5	0,06	479110,8	11,7
Національні природні парки	52	0,6	1378124,0	33,7
Заказники	3354	39,4	1423321,1	34,8
загальнодержавного значення	326		485920,9	
місцевого	3028		937400,2	
Пам'ятки природи	3513	41,3	30204,8	0,7
загальнодержавного значення	136		6311,7	
місцевого	3377		23893,1	
Ботанічні сади	28	0,33	1990,2	0,05
загальнодержавного значення	18		1863,2	
місцевого	10		127,0	
Зоологічні парки	13	0,15	453,9	0,01
загальнодержавного значення	7		111,5	
місцевого	6		342,4	
Дендрологічні парки	61	0,72	1786,3	0,04
загальнодержавного значення	20		1469,0	
місцевого	41		317,3	
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	581	6,82	13314,0	0,3
загальнодержавного значення	89		5720,8	
місцевого	492		7593,2	
Регіональні ландшафтні парки	83	1,0	787859,8	19,3
Заповідні урочища	803	9,4	95723,4	2,3
Всього	8512	100	4085862,4	100

Складено за ²¹⁷.

- здійснення заходів щодо забезпечення збереження, відновлення та збалансованого використання природоохоронних територій;
- стимулювання формування економічного середовища та розвитку сфери зайнятості населення навколо природоохоронних територій, у тому числі визначення економічного механізму стимулювання створення та збереження природоохоронних територій;
- забезпечення охорони земель, відтворення екосистем, удосконалення структури земельних угідь та напрямів господарської діяльності з метою формування оптимального співвідношення земельних угідь, підтримання екологічної безпеки і рівноваги території та досягнення нейтрального рівня деградації земель;
- розроблення та впровадження комплексу заходів щодо запобігання та адаптації до зміни клімату територій та найбільш вразливих галузей (сільського, лісового, водного господарства, охорони здоров'я та транспортної інфраструктури) та об'єктів інфраструктури, а також забезпечення розвитку об'єктів і територій національної екологічної мережі;
- забезпечення розвитку та удосконалення державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, створення центрів моніторингу навколишнього природного середовища;

- забезпечення розвитку екологічної освіти, просвітницької діяльності з метою формування культури споживання та поваги до навколишнього природного середовища, підвищення рівня поінформованості суспільства щодо значення, переваг та інструментів сталого споживання та виробництва, стану і цінностей біорізноманіття та заходів, які необхідно здійснити для його збереження;

- створення інформаційних еколого-освітніх центрів в установах природно-заповідного фонду, розширення мережі туристичних маршрутів і стежок у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України з використанням інтерактивних методів та інфраструктури для осіб з інвалідністю;

- сприяння підвищенню рівня поінформованості населення про екосистемні послуги, у тому числі рекреаційні та освітні, які є доступними на природоохоронних територіях, з метою розвитку пов'язаного з ними бізнесу.

Реалізація окреслених завдань вимагає удосконалення національного законодавства заповідної справи, зокрема щодо ідентифікації природно-заповідних територій, відповідності міжнародним вимогам та стандартам, позаяк більшість категорій лише в загальних рисах відповідають стандартам МСОП. Другою гілкою у цьому напрямі є вирішення питань, пов'язаних з конкретизацією, уточненням, розширенням тощо повноважень природоохоронного характеру, зокрема на регіональному та місцевому рівнях в умовах децентралізації управління. Адже в контексті цих змін напрацьовано чимало підзаконних і нормативно-правових актів, які жодним чином не торкнулись питань співіснування адміністративно-територіальних утворень з природно-заповідними територіями і/чи об'єктами в їхніх межах.

В свою чергу природно-заповідні території потребують встановлення чітких меж їхніх масивів, розроблення нормативів щодо співвідношення окремих функціональних зон, розташування стосовно одна одної, питань, пов'язаних зі співпаданням територій окремих категорій тощо. Це дозволить зокрема покращити екологічний моніторинг природоохоронних територій.

Фінансове забезпечення установ та об'єктів, що функціонують в межах природно-заповідних територій, не відповідає науково-обґрунтованим потребам і характеризується нестабільним надходженням коштів. Установи та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення фінансуються за рахунок місцевих бюджетів та коштів землекористувачів за залишковим принципом, а в більшості випадків не фінансуються взагалі. Для фінансового оздоровлення установ ПЗФ важливо збільшувати частку доходів від надання платних послуг у рекреаційній, туристичній, лікувально-оздоровчій, експертній, освітній, науковій, інформаційній сферах, а також від проведення екскурсійної, музейної, бібліотечної та інших видів діяльності. Разом з цим необхідно враховувати, що ресурси ПЗФ – це державний екологічний ресурс стратегічного призначення, що вимагає належного моніторингу та контролю.

Вище вказані проблеми зумовлюють пріоритетні заходи у реалізації стратегічних завдань на регіональному рівні щодо розвитку природно-заповідних територій.

Таким чином, першочергово необхідно зосередити увагу на таких напрямках:

1. Законодавчо-правовому забезпеченні заповідної справи, що включає:
  - перегляд законодавчо-правових норм в руслі взятих міжнародних зобов'язань;
  - удосконалення відповідно до нових умов господарювання;
  - введення нових положень з метою розширення можливостей інноваційного характеру (надання екопослуг, підтримка якісного життя населення) тощо;
2. Фінансовому забезпеченні розвитку природно-заповідних територій.

3. Освітньо-виховній та просвітницькій діяльності.

Це сприятиме забезпеченню розвитку природно-заповідних територій в регіонах України як багатофункціональної системи. За вітчизняних умов можливості для розширення природно-заповідних територій є обмеженими, оскільки заповідна справа не відповідає сучасним вимогам у вирішенні існуючих проблем і потребує набуття нових якісних ознак, а це можливо через модернізацію нормативно-правової бази в окресленій сфері.

ДОДАТОК А.
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТИПУ ТЕРИТОРІЙ В АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ

Таблиця А. І

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Вінницької області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Барський	1102,1	45,4	33,80	-	-	-	-	1102,1	50000
2	Бершадський	1285,8	44,2	22,02	-	-	-	-	1285,8	56776
3	Вінницький до2016	954,8 910,4	89,3	20,98	-	-	-	-	910,4	81278
4	Гайсинський	1102,5	50,2	46,13	-	-	-	-	1102,5	55331
5	Жмеринський	1127,4	28,9	13,72	-	-	-	-	1127,4	32552
6	Іллінецький	914,5	39,6	41,36	-	-	-	-	914,5	36249
7	Калинівський	1085,8	51,8	33,18	-	-	-	-	1085,8	56268
8	Козятинський	1118,9	33,6	14,15	-	-	-	-	1118,9	37618
9	Крижопільський	884,3	36,3	26,84	-	-	-	-	884,3	32134
10	Липовецький	969,4	37,3	39,68	-	-	-	-	969,4	36123
11	Літинський	959,8	35,1	19,38	-	-	-	-	959,8	33691
12	Могилів-Подільський	932,9	34,1	11,64	-	-	-	-	932,9	31793
13	Мурованокуриловецький	886,5	27,0	23,92	-	-	-	-	886,5	23971
14	Немирівський	1292,0	36,3	40,08	-	-	-	-	1292,0	46906
15	Оратівський	872,4	22,7	13,70	-	-	-	-	872,4	19809
16	Піщанський	595,3	33,6	31,62	-	-	-	-	595,3	20021
17	Погребищенський	1199,9	23,6	33,24	-	-	-	-	1199,9	28321
18	Теплицький	808,9	33,3	22,78	-	-	-	-	808,9	26946
19	Тиврівський	881,6	46,3	54,11	-	-	881,6	40873	-	-
20	Томашпільський	778,5	41,0	40,00	-	-	-	-	778,5	31944
21	Тростянецький	856,5	40,0	22,11	-	-	-	-	856,5	34304
22	Тулчинський	1123,0	47,6	42,70	-	-	-	-	1123,0	53426
23	Хмільницький	1253,3	27,6	0	-	-	-	-	1253,3	34576
24	Чернівецький	591,6	34,2	12,94	-	-	-	-	591,6	20209
25	Чечельницький	759,1	26,5	24,24	-	-	-	-	759,1	20120
26	Шаргородський	1136,8	48,7	12,6	-	-	-	-	1136,8	55359
27	Ямпільський	788,4	48,3	28,75	-	-	-	-	788,4	38110
	Всього по районах	26217,6	39,5	51,38/27,84	-	-	1/881,6	1/40873	26/25336,0	26/993835

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році (попередні дані). Статистична інформація. Головне управління статистики у Вінницькій області, 2020.:
<http://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/arhiv2019/6000-2010-11-26-08-09-32.html>

Таблиця А.2

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Волинської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), >50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), <50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Володимир- Волинський	1038,2	23,6	8,49	-	-	-	-	1038,2	24545
2	Горохівський	1122,2	44,8	29,24	-	-	-	-	1122,2	50220
3	Іваничівський	645,2	48,4	20,49	-	-	-	-	645,2	31231
4	Камінь- Каширський	1747,2	36,6	19,49	-	-	-	-	1747,2	63919
5	Ківерцівський	1414,3	45,0	31,08	-	-	-	-	1414,3	63576
6	Ковельський	1723,1	23,4	21,15	-	-	-	-	1723,1	40395
7	Локачинський	711,7	30,3	17,37	-	-	-	-	711,7	21586
8	Луцький	973,4	68,7	9,23	-	-	-	-	973,4	66875
9	Любешівський	1450,1	24,2	16,08	-	-	-	-	1450,1	35134
10	Любомльський	1480,8	26,0	34,63	-	-	-	-	1480,8	38578
11	Маневицький	2264,5	23,6	27,56	-	-	-	-	2264,5	53481
12	Ратнівський	1436,7	36,1	27,33	-	-	-	-	1436,7	51817
13	Рожищенський	928,1	41,3	38,17	-	-	-	-	928,1	38359
14	Старовижівський	1121,8	26,4	17,24	-	-	-	-	1121,8	29660
15	Турійський	1205,2	21,5	34,03	-	-	-	-	1205,2	25889
16	Шацький	758,9	21,8	31,82	-	-	-	-	758,9	16585
	Всього по районах	20021,7	32,6	24,48	-	-	-	-	16/20021,7	16/651850

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_newI/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. – Головне управління статистики у Волинській області, 2020.:
<http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.3

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Дніпропетровської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Апостолівський	1380,0	38,7	50,18	-	-	1380,0	52509	-	-
2	Васильківський	1330,0	23,7	52,56	-	-	1330,0	31093	-	-
3	Верхньодніпровськи й	1286,0	40,8	68,90	-	-	1286,0	51469	-	-
4	Дніпровський	1435,0	59,6	50,31	-	-	1435,0	83879	-	-
5	Криворізький	1347,0	32,8	11,90	-	-	-	-	1347,0	43807
6	Криничанський	1684,0	20,6	31,75	-	-	-	-	1684,0	34133
7	Магдалинівський	1599,0	20,7	18,91	-	-	-	-	1599,0	32844
8	Межівський	1251,0	18,4	36,40	-	-	-	-	1251,0	22579
9	Нікопольський	1943,0	20,3	15,89	-	-	-	-	1943,0	38879
10	Новомосковський	1991,0	36,4	41,34	-	-	-	-	1991,0	71613
11	Павлоградський	1453,0	18,6	0	-	-	-	-	1453,0	26723
12	Петриківський	927,8	26,7	33,42	-	-	-	-	927,8	24479
13	Петропавлівський	1248,8	20,4	28,03	-	-	-	-	1248,8	25119
14	Покровський	1209,0	27,9	43,64	-	-	-	-	1209,0	33134
15	П'ятихатський	1659,0	26,7	52,17	-	-	1659,0	43469	-	-
16	Синельниківський	1648,0	22,6	34,84	-	-	-	-	1648,0	36845
17	Солонянський	1738,0	21,9	24,65	-	-	-	-	1738,0	37429
18	Софіївський	1363,6	15,4	31,43	-	-	-	-	1363,6	20562
19	Томаківський	1191,0	20,3	28,29	-	-	-	-	1191,0	23749
20	Царичанський	902,9	29,4	27,73	-	-	-	-	902,9	26079
21	Широківський	1214,0	21,7	38,31	-	-	-	-	1214,0	25696
22	Юр'ївський	902,0	14,2	17,15	-	-	-	-	902,0	12643
	Всього по районах	30703,1	26,0	36,76	-	-	5/7090, 0	5/26241 9	17/23613, 1	17/53631 3

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність наявного населення по містах та районах Дніпропетровської області на 1 січня 2020 року¹. Експрес-випуск. Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2020.
http://www.dneprstat.gov.ua/expres/2020/02/19_02_2020/ChN_12.pdf 19.02.2020 р.

Таблиця А.4

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Донецької області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб км ²	Відсоток міського населенн я, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Амвросіївський	1455,0	30,1	52,43	-	-	1455,0	43759	-	-
2	Бахмутський	1922,1	54,6	72,00	-	-	1922,1	105041	-	-
3	Бойківський	812,9	16,9	30,99	-	-	-	-	812,9	13773
4	Великоновосілівський	1901,0	19,5	14,74	-	-	-	-	1901,0	37145
5	Волноваський	2526,6	37,9	54,69	-	-	2526,6	95804	-	-
6	Добропільський	949,0	15,7	12,31	-	-	-	-	949,0	14901
7	Костянтинівський	1172,0	14,6	0	-	-	-	-	1172,0	17166
8	Лиманська міська ОТГ	1209,8	34,5	74,37	-	-	1209,8	41720	-	-
9	Мангушський	795,0	32,1	50,20	-	-	795,0	25524	-	-
10	Мар'їнський	1350,0	58,6	66,51	-	-	1350,0	79117	-	-
11	Нікольський	1222,0	22,4	28,92	-	-	-	-	1222,0	27337
12	Новоазовський	818,6	32,9	50,96	-	-	818,6	26952	-	-
13	Олександрівський	1010,0	17,4	19,39	-	-	-	-	1010,0	17615
14	Покровський	1316,0	22,4	23,31	-	-	-	-	1316,0	29449
15	Слов'янський	1278,8	35,9	61,66	-	-	1278,8	45917	-	-
16	Старобешівський	1255,0	39,3	53,88	-	-	1255,0	49313	-	-
17	Шахтарський	1194,0	15,8	0	-	-	-	-	1194,0	18878
18	Ясинуватський	809,0	32,1	30,61	-	-	-	-	809,0	25942
	Всього по районах	22996,8	31,1	42,80	-	-	9/12610,9	9/513147	9/10385,9	9/202206

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) по містах та районах на 1 січня 2020 року¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Донецькій області, 2020.
[http://donetskstat.gov.ua/statinform/1/demohrafichna-ta-sotsialna-statystyka/naselennia-ta-mihratsiia/chyselnist-naselennya-\(-za-otsinkoyu-\)-po-mistakh-ta-rayonakh/](http://donetskstat.gov.ua/statinform/1/demohrafichna-ta-sotsialna-statystyka/naselennia-ta-mihratsiia/chyselnist-naselennya-(-za-otsinkoyu-)-po-mistakh-ta-rayonakh/)

Таблиця А.5

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Житомирської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Андрушівський	956,0	33,5	35,09	-	-	-	-	956,0	32030
2	Баранівський	1000,0	38,5	63,77	-	-	1000,0	38510	-	-
3	Бердичівський	865,0	31,9	14,98	-	-	-	-	865,0	27587
4	Брусилівський	626,0	23,2	32,74	-	-	-	-	626,0	14539
5	Ємільчинський	2112,0	15,0	23,81	-	-	-	-	2112,0	31615
6	Житомирський	1441,0	50,1	17,60	-	-	-	-	1441,0	72213
7	Коростенський	1726,2	14,6	0	-	-	-	-	1726,2	25297
8	Коростишівський	974,0	40,5	57,92	-	-	974,0	39432	-	-
9	Лугинський	994,0	15,8	28,76	-	-	-	-	994,0	15691
10	Любарський	757,0	34,4	7,99	-	-	-	-	757,0	26032
11	Малинський	1467,0	12,3	17,98	-	-	-	-	1467,0	18010
12	Народицький	1284,0	7,4	29,88	-	-	-	-	1284,0	9458
13	Новоград-Волинський	2092,2	20,9	11,95	-	-	-	-	2092,2	43789
14	Овруцький	3221,0	16,7	32,98	-	-	-	-	3221,0	53916
15	Олевський	2247,0	18,1	37,23	-	-	-	-	2247,0	40721
16	Попільнянський	1037,0	29,0	24,98	-	-	-	-	1037,0	30106
17	Пулинський	853,0	26,0	23,77	-	-	-	-	853,0	22193
18	Радомишльський	1297,0	27,8	37,63	-	-	-	-	1297,0	36069
19	Романівський	928,0	29,4	16,28	-	-	-	-	928,0	27334
20	Ружинський	1002,0	25,5	20,56	-	-	-	-	1002,0	25520
21	Хорошівський	870,0	38,9	57,70	-	-	870,0	33828	-	-
22	Черняхівський	850,0	32,3	40,49	-	-	-	-	850,0	27464
23	Чуднівський	1037,0	32,1	37,70	-	-	-	-	1037,0	33247
	Всього по районах	29636,4	24,4	32,05			3/2844,0	3/111770	20/26792,4	20/612831

* Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Головне управління статистики у Житомирській області, 2019, : <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.6

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Закарпатської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Берегівський	654,3	76,7	5,95	-	-	-	-	654,3	50196
2	Великобerezнянський	809,9	32,2	28,95	-	-	-	-	809,9	26060
3	Виноградівський	695,0	173,8	32,02	-	-	-	-	695,0	120795
4	Воловецький	543,9	43,6	26,03	-	-	-	-	543,9	23709
5	Іршавський	944,5	106,2	9,23	-	-	-	-	944,5	100294
6	Міжгірський	1163,4	40,7	20,12	-	-	-	-	1163,4	47360
7	Мукачівський	997,0	99,8	11,14	-	-	-	-	997,0	99518
8	Перечинський	631,3	50,2	20,98	-	-	-	-	631,3	31688
9	Рахівський	1892,1	48,9	39,84	-	-	-	-	1892,1	92543
10	Свалявський	675,6	80,1	31,67	-	-	-	-	675,6	54138
11	Тячівський	1817,5	93,3	25,84	-	-	-	-	1817,5	175048
12	Ужгородський	866,0	82,7	5,97	-	-	-	-	866,0	71640
13	Хустський	998,4	95,3	8,68	-	-	-	-	998,4	95195
	Всього по районах	12688,9	77,9	20,60	-	-	-	-	13/12688,9	13/988184

* Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Закарпатській області, 2020.
http://www.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2020/nasel_0101_2020.pdf

Таблиця А.7

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Запорізької області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Бердянський	1776,1	13,7	11,18	-	-	-	-	1776,1	24274
2	Білямацький	1335,4	15,7	41,74	-	-	-	-	1335,4	20922
3	Василівський	1621,4	37,6	58,25	-	-	1621,4	60962	-	-
4	Великобілозерський	469,3	16,3	0	-	-	-	-	469,3	7644
5	Веселівський	1128,8	18,3	46,33	-	-	-	-	1128,8	20672
6	Вільнянський	1272,5	35,8	35,14	-	-	-	-	1272,5	45621
7	Гуляйпільський	1300,5	19,5	56,31	-	-	1300,5	25337	-	-
8	Запорізький	1436,1	39,2	30,59	-	-	-	-	1436,1	56364
9	Кам'янсько- Дніпровський	1179,3	32,5	32,44	-	-	-	-	1179,3	38365
10	Мелітопольський	1787,2	27,0	6,04	-	-	-	-	1787,2	48191
11	Михайлівський	1066,7	26,1	53,50	-	-	1066,7	27862	-	-
12	Новомиkolaївський	915,4	16,5	42,59	-	-	-	-	915,4	15068
13	Оріхівський	1597,9	27,6	44,19	-	-	-	-	1597,9	44114
14	Пологівський	1343,9	28,7	48,28	-	-	-	-	1343,9	38636
15	Приазовський	1947,2	13,5	33,14	-	-	-	-	1947,2	26280
16	Приморський	1397,7	20,6	39,88	-	-	-	-	1397,7	28866
17	Розівський	610,0	13,6	37,15	-	-	-	-	610,0	8277
18	Токмацький	1442,5	14,8	29,61	-	-	-	-	1442,5	21330
19	Чернігівський	1200,2	13,4	35,13	-	-	-	-	1200,2	16145
20	Якимівський	1855,9	17,5	45,49	-	-	-	-	1855,9	32490
	Всього по районах	26684,0	22,8	37,72	-	-	3/3988,6	3/114161	17/22695,4	17/493259

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Запорізькій області, 2019. :
<http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/47-novyny-misiats/390-novini-misyats>

Таблиця А.8

Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах Івано-Франківської області*

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), >50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Богородчанський	799,0	85,8	17,40	-	-	-	-	799,0	68952
2	Верховинський	1254,3	24,3	19,07	-	-	-	-	1254,3	30479
3	Галицький	723,4	58,0	19,12	-	-	-	-	723,4	41948
4	Городенківський	747,2	68,8	20,53	-	-	-	-	747,2	51370
5	Долинський	1248,2	54,7	33,43	-	-	-	-	1248,2	68266
6	Калуський	647,0	88,7	4,55	-	-	-	-	647,0	57409
7	Коломийський	1026,1	94,1	12,93	-	-	-	-	1026,1	96573
8	Косівський	902,9	95,9	16,81	-	-	-	-	902,9	86615
9	Надвірнянський	1293,6	88,6	37,51	-	-	-	-	1293,6	114625
10	Рогатинський	815,4	47,4	22,91	-	-	-	-	815,4	38653
11	Рожнятівський	1302,8	55,0	30,81	-	-	-	-	1302,8	71707
12	Снятинський	602,0	105,6	21,75	-	-	-	-	602,0	63545
13	Тисменицький	736,3	111,1	18,24	-	-	-	-	736,3	81796
14	Тлумацький	683,5	66,9	25,67	-	-	-	-	683,5	45699
	Всього по районах	12781,7	71,8	22,11	-	-	-	-	14/12781,7	14/917637

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Івано-Франківській області, 2019. :
<http://www.ifstat.gov.ua/>

Таблиця А. 9

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Київської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Баришівський	958,0	37,1	30,95	-	-	-	-	958,0	34577
2	Білоцерківський	1277,0	37,9	28,06	-	-	-	-	1277,0	48440
3	Богуславський	772,0	43,2	48,40	-	-	-	-	772,0	33318
4	Бориспільський	1468,0	36,5	0	-	-	-	-	1468,0	53619
5	Бородянський	934,0	61,0	62,36	-	-	934,0	56967	-	-
6	Броварський	1188,0	57,8	26,42	-	-	-	-	1188,0	68688
7	Васильківський	1184,0	46,7	37,53	-	-	-	-	1184,0	57613
8	Вишгородський	2031,0	37,6	47,24	-	-	-	-	2031,0	76347
9	Володарський	646,0	25,5	35,49	-	-	-	-	646,0	16484
10	Згурівський	763,0	20,3	31,69	-	-	-	-	763,0	15503
11	Іванківський	3616,0	8,1	35,46	-	-	-	-	3616,0	29174
12	Кагарлицький	926,0	34,9	41,28	-	-	-	-	926,0	32346
13	Києво- Святошинський	726,0	289,4	41,26	-	-	-	-	726,0	210123
14	Макарівський	1364,0	26,1	31,56	-	-	-	-	1364,0	35640
15	Миронівський	904,0	36,6	34,20	-	-	-	-	904,0	33114
16	Обухівський	760,0	46,4	55,11	-	-	760,0	35278	-	-
17	Переяслав- Хмельницький	1456,0	18,6	0	-	-	-	-	1456,0	27019
18	Поліський	1288,0	4,2	11,19	-	-	-	-	1288,0	5456
19	Рокитнянський	661,0	38,9	41,82	-	-	-	-	661,0	25729
20	Сквирський	980,0	36,4	43,74	-	-	-	-	980,0	35669
21	Ставищенський	674,0	31,1	29,63	-	-	-	-	674,0	20983
22	Таращанський	758,0	34,9	37,69	-	-	-	-	758,0	26468
23	Тетіївський	757,0	41,0	41,40	-	-	-	-	757,0	31001
24	Фастівський	897,0	33,8	30,38	-	-	-	-	897,0	30331
25	Яготинський	793,0	27,3	60,99	-	-	793,0	31624	-	-
	Всього по районах	27781, 0	38,6	37,14	-	-	3/248 7	3/12386 9	22/2529 4	22/94764 2

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Київській області, 2019. :
<http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=1539&lang=1>

Таблиця А.10

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Кіровоградської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Благовіщенський	700,8	29,7	27,35	-	-	-	-	700,8	21802
2	Бобринецький	1496,3	16,5	42,84	-	-	-	-	1496,3	24702
3	Вільшанський	645,1	18,6	37,71	-	-	-	-	645,1	12003
4	Гайворонський	695,0	52,0	56,58	-	-	695,0	36171	-	-
5	Голованівський	992,1	29,7	39,25	-	-	-	-	992,1	29452
6	Добровеличківський	1296,5	25,1	44,12	-	-	-	-	1296,5	32511
7	Долинський	1275,9	25,6	60,36	-	-	1275,9	32610	-	-
8	Знам'янський	1327,9	16,4	0	-	-	-	-	1327,9	21755
9	Компаніївський	967,5	15,2	29,63	-	-	-	-	967,5	14694
10	Кропивницький	1557,0	23,3	0	-	-	-	-	1557,0	36353
11	Маловисківський	1248,0	33,0	47,64	-	-	-	-	1248,0	41251
12	Новгородківський	996,6	14,9	37,47	-	-	-	-	996,6	14831
13	Новоархангельський	1205,8	19,5	25,65	-	-	-	-	1205,8	23524
14	Новомиргородський	1032,2	26,5	49,05	-	-	-	-	1032,2	27395
15	Новоукраїнський	1667,8	24,0	41,25	-	-	-	-	1667,8	39968
16	Олександрівський	1158,9	22,3	41,14	-	-	-	-	1158,9	25800
17	Олександрійський	1842,0	18,3	28,46	-	-	-	-	1842,0	33659
18	Онуфріївський	889,1	19,4	48,47	-	-	-	-	889,1	17250
19	Петрівський	1194,9	19,2	34,03	-	-	-	-	1194,9	22946
20	Світловодський	1219,0	9,3	0	-	-	-	-	1219,0	11397
21	Устинівський	942,4	13,1	27,08	-	-	-	-	942,4	12311
	Всього по районах	24350,8	21,9	36,14	-	-	2/1970, 9	2/6868 1	19/22379, 9	19/46370 4

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹.
Статистична інформація. Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2020. :
http://www.kr.ukrstat.gov.ua/?r=stat/2020/02/demogr/stat_inf_oper_demogr3

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Луганської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Антрацитівський	1662,2	18,1	54,84	-	-	1662, 2	30007	-	-
2	Біловодський	1598,0	14,3	34,07	-	-	-	-	1598,0	22856
3	Білокуракинськи й	1436,0	12,7	39,80	-	-	-	-	1436,0	18307
4	Довжанський	1132,0	10,3	34,07	-	-	-	-	1132,0	11644
5	Кремінський	1627,0	23,2	59,57	-	-	1627, 0	37753	-	-
6	Лутугинський	1057,0	61,6	73,53	-	-	1057, 0	65071	-	-
7	Марківський	1166,0	12,2	39,60	-	-	-	-	1166,0	14242
8	Міловський	971,0	15,3	38,77	-	-	-	-	971,0	14885
9	Новоайдарський	1835,9	21,6	49,62	-	-	-	-	1835,9	39700
10	Новопсковський	1623,0	20,4	40,08	-	-	-	-	1623,0	33173
11	Перевальський	722,6	87,2	93,88	722,6	63054	-	-	-	-
12	Попаснянський	1467,0	50,5	88,29	1467, 0	74028	-	-	-	-
13	Сватівський	1740,0	19,1	55,79	-	-	1740, 0	33302	-	-
14	Слов'яносербськи й	829,1	58,0	71,87	-	-	829,1	48102	-	-
15	Сорокинський	1400,0	20,7	33,78	-	-	-	-	1400,0	28943
16	Станично- Луганський	1900,0	24,6	37,28	-	-	-	-	1900,0	46672
17	Старобільський	1580,0	27,0	38,85	-	-	-	-	1580,0	42693
18	Троїцький	1600,0	11,8	38,30	-	-	-	-	1600,0	18932
	Всього по районах	25346,8	25,4	58,88	2/2189,6	2/137082	5/6915,1	5/21423	11/16241,1	11/29204

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Соціально-економічне становище Луганської області за січень 2020 року. Статистичний бюлетень. – Сєверодонецьк, Головне управління статистики у Луганській області, 2020. – 70 с.:
<http://lg.ukrstat.gov.ua/Public2016.php.htm>

Таблиця А.12

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Львівської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), >50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), <50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Бродівський	1162,0	49,4	43,94	-	-	-	-	1162,0	57457
2	Буський	850,1	54,0	35,76	-	-	-	-	850,1	45934
3	Городоцький	725,6	94,3	35,73	-	-	-	-	725,6	68428
4	Дрогобицький	1210,1	61,1	9,03	-	-	-	-	1210,1	73993
5	Жидачівський	996,0	65,4	43,09	-	-	-	-	996,0	65186
6	Жовківський	1294,2	85,2	34,87	-	-	-	-	1294,2	110223
7	Золочівський	1097,0	62,3	41,51	-	-	-	-	1097,0	68394
8	Кам'янка-Бузький	867,6	66,1	40,17	-	-	-	-	867,6	57389
9	Миколаївський	698,4	89,5	27,60	-	-	-	-	698,4	62537
10	Мостиський	845,3	66,5	28,17	-	-	-	-	845,3	56206
11	Перемишлянський	917,9	41,1	27,50	-	-	-	-	917,9	37740
12	Пустомитівський	948,3	127,5	12,67	-	-	-	-	948,3	120872
13	Радехівський	1143,8	40,8	27,89	-	-	-	-	1143,8	46634
14	Самбірський	933,7	71,8	16,68	-	-	-	-	933,7	67063
15	Сколівський	1470,9	32,0	27,78	-	-	-	-	1470,9	46996
16	Сокальський	1575,0	64,6	44,12	-	-	-	-	1575,0	101748 ¹
17	Старосамбірський	1245,2	61,1	23,42	-	-	-	-	1245,2	76099
18	Стрийський	809,5	75,2	3,88	-	-	-	-	809,5	60912
19	Турківський	1193,4	41,0	17,18	-	-	-	-	1193,4	48933
20	Яворівський	1542,0	81,8	47,39	-	-	-	-	1542,0	126115
	Всього по районах	21526,0	65,0	30,04	-	-	-	-	20/21526,0	20/1398859

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Львівській області, 2019. :
http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/oper/2019/t181219_1.pdf

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Миколаївської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Арбузинський	968,7	19,9	42,89	-	-	-	-	968,7	19269
2	Баштанський	1706,2	21,4	33,90	-	-	-	-	1706,2	36507
3	Березанський	1378,2	16,3	18,10	-	-	-	-	1378,2	22422
4	Березнегуватський	1263,7	15,3	38,35	-	-	-	-	1263,7	19344
5	Братський	1129,2	15,2	29,69	-	-	-	-	1129,2	17129
6	Веселинівський	1244,7	17,7	34,92	-	-	-	-	1244,7	22091
7	Вітовський	1460,4	33,8	15,09	-	-	-	-	1460,4	49432
8	Вознесенський	1391,9	21,0	17,56	-	-	-	-	1391,9	29241
9	Врадіївський	801,0	21,0	48,49	-	-	-	-	801,0	16836
10	Доманівський	1458,0	16,8	24,10	-	-	-	-	1458,0	24447
11	Сланецький	1017,7	14,6	32,10	-	-	-	-	1017,7	14863
12	Казанківський	1349,2	13,7	36,75	-	-	-	-	1349,2	18540
13	Кривоозерський	814,4	29,2	31,44	-	-	-	-	814,4	23825
14	Миколаївський	1429,9	20,6	12,29	-	-	-	-	1429,9	29389
15	Новобузький	1242,8	24,0	50,48	-	-	1242,8	29851	-	-
16	Новоодеський	1428,5	22,6	36,38	-	-	-	-	1428,5	32239
17	Очаківський	1500,2	9,9	0	-	-	-	-	1500,2	14832
18	Первомайський	1318,7	21,8	7,54	-	-	-	-	1318,7	28729
19	Снігурівський	1350,2	28,8	31,79	-	-	-	-	1350,2	38849
	Всього по районах	24253,6	20,1	27,80	-	-	1/1242,8	1/29851	18/23010,8	18/457984

* Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Миколаївській області, 2019. : <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.14

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Одеської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Ананівський	1049,8	24,2	31,31	-	-	-	-	1049,8	25393
2	Арцизький	1379,2	31,7	33,30	-	-	-	-	1379,2	43774
3	Балтський (1340 км)	1317,3	6,2	0	-	-	-	-	1317,3	8164
4	Березівський	1636,9	20,0	37,40	-	-	-	-	1636,9	32760
5	Білгород- Дністровський	1848,9	32,1	0	-	-	-	-	1848,9	59349
6	Біляївський	1492,5	54,4	3,16	-	-	-	-	1492,5	81171
7	Болградський	1363,6	48,9	22,38	-	-	-	-	1363,6	66666
8	Великомихайлівський	1435,9	21,0	27,16	-	-	-	-	1435,9	30166
9	Захарівський	956,1	20,7	44,11	-	-	-	-	956,1	19824
10	Іванівський	1162,0	22,2	33,03	-	-	-	-	1162,0	25743
11	Ізмаїльський	1194,0	42,4	9,01	-	-	-	-	1194,0	50568
12	Кілійський	1358,7	37,1	53,99	-	-	1358, 7	50386	-	-
13	Кодимський	818,4	34,6	38,55	-	-	-	-	818,4	28282
14	Лиманський	1488,7	48,8	19,56	-	-	-	-	1488,7	72605
15	Любашівський	1100,3	26,6	35,55	-	-	-	-	1100,3	29253
16	Миколаївський	1092,9	14,1	17,53	-	-	-	-	1092,9	15399
17	Овідіопольський	814,8	107,4	40,52	-	-	-	-	814,8	87551
18	Окнянський	1012,9	19,4	26,69	-	-	-	-	1012,9	19606
19	Подільський	1026,2	24,9	0	-	-	-	-	1026,2	25524
20	Ренійський	861,4	41,9	50,73	-	-	861,4	36117	-	-
21	Роздільнянський	1368,0	41,8	43,69	-	-	-	-	1368,0	57209
22	Савранський	617,5	29,4	33,96	-	-	-	-	617,5	18167
23	Саратський	1474,5	30,0	9,56	-	-	-	-	1474,5	44171
24	Тарутинський	1873,6	21,4	31,06	-	-	-	-	1873,6	40054
25	Татарбунарський	1747,6	21,8	28,71	-	-	-	-	1747,6	38065
26	Ширяївський	1501,8	17,5	24,61	-	-	-	-	1501,8	26325
	Всього по районах	32993,5	24,2	26,34	-	-	2/2220, 1	2/8650 3	24/30773, 4	24/94628 9

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Одеській області, 2019. : <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.15

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Полтавської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Великобагачанський	1020,0	23,0	33,46	-	-	-	-	1020,0	23456
2	Гадяцький	1595,0	17,2	0	-	-	-	-	1595,0	27508
3	Глобинський	2470,0	16,7	37,20	-	-	-	-	2470,0	41270
4	Гребінківський	595,0	36,3	48,97	-	-	-	-	595,0	21601
5	Диканський	680,0	26,6	41,69	-	-	-	-	680,0	18118
6	Зіньківський	1360,0	24,1	44,44	-	-	-	-	1360,0	32763
7	Карлівський	854,0	38,1	43,87	-	-	-	-	854,0	32539
8	Кобеляцький	1823,0	22,0	36,03	-	-	-	-	1823,0	40172
9	Козельщинський	930,0	19,8	31,15	-	-	-	-	930,0	18380
10	Котелевський	800,0	23,2	63,29	-	-	800,0	18950	-	-
11	Кременчуцький	1020,0	38,0	0	-	-	-	-	1020,0	38814
12	Лохвицький	1300,0	31,2	47,04	-	-	-	-	1300,0	40617
13	Лубенський	1378,0	22,0	0	-	-	-	-	1378,0	30260
14	Машівський	889,0	21,0	19,64	-	-	-	-	889,0	18686
15	Миргородський	1540,0	19,3	16,02	-	-	-	-	1540,0	29743
16	Новосанжарський	1270,0	25,8	24,56	-	-	-	-	1270,0	32824
17	Оржицький	980,0	23,2	22,77	-	-	-	-	980,0	22741
18	Пирятинський	863,5	35,0	50,29	-	-	863,5	30195	-	-
19	Полтавський	1259,9	54,1	0	-	-	-	-	1259,9	68174
20	Решетилівський	1009,8	25,1	36,01	-	-	-	-	1009,8	25336
21	Семенівський	1280,0	18,5	25,17	-	-	-	-	1280,0	23722
22	Хорольський	1062,0	30,8	39,06	-	-	-	-	1062,0	32705
23	Чорнухинський	682,0	15,5	23,09	-	-	-	-	682,0	10568
24	Чутівський	861,0	25,6	42,15	-	-	-	-	861,0	22082
25	Шишацький	790,0	24,6	22,06	-	-	-	-	790,0	19413
	Всього по районах	28312,2	25,4	28,10	-	-	2/1663,5	2/49145	23/26648,7	23/671492

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Полтавській області, 2019. : <http://www.pl.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.16

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Рівненської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), >50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Березнівський	1714,6	37,2	23,89	-	-	-	-	1714,6	63716
2	Володимирецький	1941,6	33,7	19,52	-	-	-	-	1941,6	65501
3	Гошанський	691,5	49,7	15,36	-	-	-	-	691,5	34401
4	Демидівський	377,4	37,2	17,89	-	-	-	-	377,4	14057
5	Дубенський	1201,4	36,9	5,96	-	-	-	-	1201,4	44352
6	Дубровицький	1818,5	25,7	20,01	-	-	-	-	1818,5	46727
7	Заріченський	1442,0	24,1	20,96	-	-	-	-	1442,0	34722
8	Здолбунівський	659,2	85,1	49,99	-	-	-	-	659,2	56109
9	Корецький	720,2	45,2	21,41	-	-	-	-	720,2	32553
10	Костопільський	1496,5	42,4	49,03	-	-	-	-	1496,5	63462
11	Млинівський	944,7	38,9	22,28	-	-	-	-	944,7	36771
12	Острозький	693,4	40,0	0	-	-	-	-	693,4	27744
13	Радивилівський	744,9	48,9	28,56	-	-	-	-	744,9	36435
14	Рівненський	1175,5	79,1	21,35	-	-	-	-	1175,5	92981
15	Рокитнівський	2350,3	24,8	15,82	-	-	-	-	2350,3	58223
16	Сарненський	1971,5	52,9	36,44	-	-	-	-	1971,5	104037
	Всього по районах	19943,2	37,2	25,47	-	-	-	-	16/19943,2	16/811791

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Рівненській області, 2019. : <http://www.gusrv.gov.ua/>

Таблиця А.17

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Сумської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Білопільський	1443,1	33,4	60,53	-	-	1443,1	48264		
2	Буринський	1104,1	20,8	36,48	-	-	-	-	1104,1	22962
3	Великописарівський	830,6	21,0	38,56	-	-	-	-	830,6	17482
4	Глухівський	1660,5	12,8	16,82	-	-	-	-	1660,5	21243
5	Конотопський	1666,6	16,1	8,93	-	-	-	-	1666,6	26838
6	Краснопільський	1351,5	20,0	36,55	-	-	-	-	1351,5	26988
7	Кролевецький	1283,7	28,3	61,91	-	-	1283,7	36390	-	-
8	Лебединський	1542,3	12,0	0	-	-	-	-	1542,3	18510
9	Липоводолинський	882,1	20,1	28,28	-	-	-	-	882,1	17713
10	Недригайлівський	1035,7	22,2	35,85	-	-	-	-	1035,7	22972
11	Охтирський	1284,5	19,6	8,80	-	-	-	-	1284,5	25234
12	Путивльський	1103,4	23,7	58,04	-	-	1103,4	26194	-	-
13	Роменський	1858,6	16,6	0	-	-	-	-	1858,6	30876
14	Середино-Будський	1122,7	13,9	56,91	-	-	1122,7	15561		
15	Сумський 1855,3 до 2016	1853,6	33,4	17,18	-	-	-	-	1853,6	61836
16	Тростянецький	1047,8	31,9	59,70	-	-	1047,8	33413	-	-
17	Шосткинський	1210,9	16,0	34,64	-	-	-	-	1210,9	19420
18	Ямпільський	943,1	23,8	68,43	-	-	943,1	22412	-	-
	Всього по районах	23224,8	21,3	35,35	-	-	6/6943,8	6/182234	12/16281,0	12/312074

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹.
Статистична інформація. Головне управління статистики у Сумській області, 2019. :
http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=99&article_id=11833

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Тернопільської області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), >50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Бережанський	612,2	33,4	0	-	-	-	-	612,2	20453
2	Борщівський	1005,9	64,6	28,64	-	-	-	-	1005,9	64966
3	Бучацький	802,1	77,6	23,59	-	-	-	-	802,1	62242
4	Гусятинський	1016,2	57,0	38,03	-	-	-	-	1016,2	57964
5	Заліщицький	683,9	65,7	27,16	-	-	-	-	683,9	44966
6	Збаразький	863,1	64,7	30,12	-	-	-	-	863,1	55844
7	Зборівський	977,4	40,9	22,92	-	-	-	-	977,4	39947
8	Козівський	694,3	52,4	29,31	-	-	-	-	694,3	36394
9	Кременецький	898,7	51,0	16,73	-	-	-	-	898,7	45884
10	Лановецький	632,3	44,9	29,25	-	-	-	-	632,3	28410
11	Монастирський	558,2	46,4	33,37	-	-	-	-	558,2	25889
12	Підволочиський	837,3	48,6	28,39	-	-	-	-	837,3	40668
13	Підгаєцький	496,4	35,3	15,12	-	-	-	-	496,4	17534
14	Теребовлянський	1130,0	55,7	29,68	-	-	-	-	1130,0	62962
15	Тернопільський	749,1	89,7	17,54	-	-	-	-	749,1	67199
16	Чортківський	892,2	48,0	7,72	-	-	-	-	892,2	42832
17	Шумський	838,0	38,9	16,59	-	-	-	-	838,0	32625
	Всього по районах	13687,3	54,6	24,41	-	-	-	-	17/13687,3	17/746779

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹.
Статистична інформація. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2019. :
http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/DS/arxivDS/DSI_201912.htm

Таблиця А.19

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Харківської області***

№ п/ п	Назва адміністративног о району	Площа , км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Балаклійський	1 986,5	39,4	63,60	-	-	1 986,5	78337	-	-
2	Барвінківський	1 364,5	14,7	41,43	-	-	-	-	1 364,5	20087
3	Близнюківський	1 380,0	12,9	20,06	-	-	-	-	1 380,0	17799
4	Богодухівський	1 160,3	32,4	48,59	-	-	-	-	1 160,3	37563
5	Борівський	875,3	18,2	33,08	-	-	-	-	875,3	15972
6	Валківський	1 010,5	30,5	44,19	-	-	-	-	1 010,5	30791
7	Великобурлуцький	1 220,8	17,4	26,86	-	-	-	-	1 220,8	21256
8	Вовчанський	1 888,6	23,5	60,06	-	-	1 888,6	44448	-	-
9	Дворічанський	1 112,4	14,9	20,94	-	-	-	-	1 112,4	16568
10	Дергачівський	895,2	103,7	71,34	-	-	895,2	92829	-	-
11	Зачепилівський	794,0	18,2	23,66	-	-	-	-	794,0	14491
12	Зміївський	1 364,7	50,7	46,37	-	-	-	-	1 364,7	69135
13	Золочівський	968,6	25,5	32,83	-	-	-	-	968,6	24739
14	Ізюмський	1 553,5	10,6	0	-	-	-	-	1 553,5	16416
15	Кегичівський	782,5	26,0	41,80	-	-	-	-	782,5	20353
16	Коломацький	329,5	20,3	40,65	-	-	-	-	329,5	6677
17	Красноградський	985,1	43,7	47,00	-	-	-	-	985,1	43034
18	Краснокутський	1 040,8	25,8	31,50	-	-	-	-	1 040,8	26907
19	Куп'янський	1 280,3	18,1	0	-	-	-	-	1 280,3	23180
20	Лозівський	1 403,5	19,5	35,81	-	-	-	-	1 403,5	27331
21	Нововодолазький	1 182,7	26,6	35,86	-	-	-	-	1 182,7	31472
22	Первомайський	1 194,5	12,3	0	-	-	-	-	1 194,5	14747
23	Печенізький	467,5	20,6	52,95	-	-	467,5	9617	-	-
24	Сахновщинський	1 169,9	17,2	34,98	-	-	-	-	1 169,9	20181
25	Харківський	1 364,3	129,1	67,34	-	-	1 364,3	176186	-	-
26	Чугуївський	1 148,6	39,5	58,87	-	-	1 148,6	45362	-	-
27	Шевченківський	977,4	20,1	34,20	-	-	-	-	977,4	19694
	Всього по районах	30 901,5	31,2	48,60	-	-	6/5764,2	6/368442	21/25137,3	21/596730

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Харківській області, 2020. :
<http://kh.ukrstat.gov.ua/2020chisnas/3411-chiselnist-naselennya-za-otsinkoyu-na-1-sichnya-2020-roku-ta-serednya-chiselnist-u-2019-rotsi>

Таблиця А.20

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Херсонської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густина населення на 1.01.20, осіб/км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Бериславський	1721,0	26,7	34,72	-	-	-	-	1721,0	45931
2	Білозерський	1534,0	42,2	14,66	-	-	-	-	1534,0	64790
3	Великопетирський	1000,0	16,0	49,72	-	-	-	-	1000,0	15961
4	Великоолександрівський	1540,0	15,9	37,51	-	-	-	-	1540,0	24494
5	Верхньорогачицький	915,0	12,2	47,25	-	-	-	-	915,0	11217
6	Високопільський	701,0	20,1	40,42	-	-	-	-	701,0	14119
7	Генічеський	3008,0	19,4	56,60	-	-	3008,0	58331	-	-
8	Голопристанський	3411,0	13,1	0	-	-	-	-	3411,0	44639
9	Горностаївський	1018,0	18,6	34,44	-	-	-	-	1018,0	18993
10	Іванівський	1120,0	11,8	32,98	-	-	-	-	1120,0	13172
11	Каланчацький	916,0	23,0	52,47	-	-	916,0	21032	-	-
12	Каховський	1451,0	23,8	16,04	-	-	-	-	1451,0	34521
13	Нижньосірогоський	1209,0	12,4	30,63	-	-	-	-	1209,0	15033
14	Нововоронцовський	1005,0	20,2	30,32	-	-	-	-	1005,0	20251
15	Новотроїцький	2298,0	15,1	42,44	-	-	-	-	2298,0	34747
16	Олешківський	1759,0	39,9	50,62	-	-	1759,0	70128	-	-
17	Скадовський	1456,0	31,6	45,15	-	-	-	-	1456,0	46043
18	Чаплинський	1722,0	19,8	35,88	-	-	-	-	1722,0	34149
	Всього по районах	27784,0	21,1	35,39	-	-	3/5683,0	3/149491	15/22101,0	15/438060

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Херсонській області, 2019. :
<http://www.ks.ukrstat.gov.ua/arkhiv-2019-roku/2339-chiselnist-naselennya-za-otsinkoyu-ta-serednya-chiselnist-u-2019-rotsi/7782-chiselnist-naselennya-za-otsinkoyu-na-1-sichnya-2020-roku-ta-serednya-chiselnist-u-2019-rotsi.html>

Таблиця А.21

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Хмельницької області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб км ²	Відсоток міського населенн я, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважн о міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Білогірський	776,0	32,7	27,49	-	-	-	-	776,0	25403
2	Віньковецький	653,0	34,8	26,44	-	-	-	-	653,0	22740
3	Волочеський	1104,0	44,9	42,66	-	-	-	-	1104,0	48875
4	Городоцький	1111,0	40,9	39,96	-	-	-	-	1111,0	45429
5	Деражнянський	916,0	33,2	45,55	-	-	-	-	916,0	30458
6	Дунаєвецький	1182,0	51,1	33,48	-	-	-	-	1182,0	59576
7	Ізяславський	1253,0	33,5	38,71	-	-	-	-	1253,0	41972
8	Кам'янець- Подільський	1537,0	41,2	3,33	-	-	-	-	1537,0	63302
9	Красилівський	1181,0	41,8	42,07	-	-	-	-	1181,0	49345
10	Летичівський	951,0	27,8	43,35	-	-	-	-	951,0	26490
11	Новоушицький	853,0	31,6	14,84	-	-	-	-	853,0	26983
12	Полонський	866,0	49,2	64,90	-	-	866,0	42648	-	-
13	Славутський	1163,0	24,1	0	-	-	-	-	1163,0	28018
14	Старокостянтинівський	1214,0	22,2	0	-	-	-	-	1214,0	27023
15	Старосинявський	662,0	28,8	27,32	-	-	-	-	662,0	19093
16	Теофіпольський	716,0	35,4	31,20	-	-	-	-	716,0	25353
17	Хмельницький	1220,0	43,4	1,82	-	-	-	-	1220,0	52955
18	Чемаровецький	928,0	41,8	16,79	-	-	-	-	928,0	38770
19	Шепетівський	1162,0	26,7	10,80	-	-	-	-	1162,0	32100
20	Ярмолинецький	898,0	31,0	26,06	-	-	-	-	898,0	27866
	Всього по районах	20346,0	36,1	27,17	-	-	1/866,0	1/42648	19/19480,0	19/691751

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2019. :
<http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>

Таблиця А.22

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Черкаської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населенн я на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення , станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Городищенський	883,0	43,6	45,55	-	-	-	-	883,0	38487
2	Драбівський	1161,0	28,4	18,88	-	-	-	-	1161,0	32932
3	Жашківський	964,0	36,4	38,03	-	-	-	-	964,0	35145
4	Звенигородський	1010,0	41,8	39,25	-	-	-	-	1010,0	42176
5	Золотоніський	1493,0	26,4	0	-	-	-	-	1493,0	39348
6	Кам'янський	725,0	35,5	43,91	-	-	-	-	725,0	25767
7	Канівський	1283,0	14,5	0	-	-	-	-	1283,0	18587
8	Катеринопільський	672,0	34,4	40,42	-	-	-	-	672,0	23093
9	Корсунь-Шевченківський	896,0	45,3	51,25	-	-	896,0	40625	-	-
10	Лисянський	746,0	29,8	34,06	-	-	-	-	746,0	22202
11	Маньківський	765,0	34,3	35,32	-	-	-	-	765,0	26211
12	Монастирищенський	719,0	48,4	34,59	-	-	-	-	719,0	34817
13	Смілянський	934,0	33,5	0	-	-	-	-	934,0	31267
14	Тальнівський	917,0	34,8	40,95	-	-	-	-	917,0	31874
15	Уманський	1400,0	30,0	5,27	-	-	-	-	1400,0	41994
16	Христинівський	632,0	53,0	41,32	-	-	-	-	632,0	33479
17	Черкаський	1609,0	45,9	1,05	-	-	-	-	1609,0	73883
18	Чигиринський	1217,0	20,9	33,37	-	-	-	-	1217,0	25410
19	Чорнобаївський	1554,0	25,3	17,94	-	-	-	-	1554,0	39347
20	Шполянський	1105,0	37,3	39,87	-	-	-	-	1105,0	41211
	Всього по районах	20685,0	33,7	26,63	-	-	1/896,0	1/40625	19/19789	19/657230

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Соціально-економічне становище Черкаської області за січень 2020 року. Статистичний бюлетень. – Черкаси, Головне управління статистики у Черкаській області, 2020. – 76 с. :
http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=bul_soc_ek

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Чернівецької області***

№ п/п	Назва адміністративного району	Площа, км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Вижницький	903,5	61,0	30,67	-	-	-	-	903,5	55095
2	Герцаївський	308,7	107,6	6,38	-	-	-	-	308,7	33175
3	Глибоцький	673,2	110,1	12,72	-	-	-	-	673,2	74131
4	Заставнівський	619,2	78,6	21,66	-	-	-	-	619,2	48198
5	Кельменецький	670,2	59,2	18,18	-	-	-	-	670,2	39157
6	Кіцманський	608,5	112,3	19,87	-	-	-	-	608,5	68027
7	Новоселицький	738,0	104,6	9,83	-	-	-	-	738,0	76744
8	Путильський	878,0	30,0	13,06	-	-	-	-	878,0	26304
9	Сокирянський	668,0	63,1	21,06	-	-	-	-	668,0	41686
10	Сторожинецький	1159,9	87,0	24,33	-	-	-	-	1159,9	100918
11	Хотинський	715,9	85,4	14,98	-	-	-	-	715,9	60515
	Всього по районах	7943,1	78,5	18,09	-	-	-	-	11/7943,1	11/623950

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new/1/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2019. : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.24

**Характеристики стану територій та їх класифікація в адміністративних районах
Чернігівської області***

№ п/ п	Назва адміністративного району	Площа , км ²	Густота наявного населення на 1.01.20, осіб/ км ²	Відсоток міського населення, станом на 1.01.19 р	Тип території згідно класифікації ЄС					
					переважно міська (ПМТ), > 80% міського населення)		проміжна (ПТ), (>50% ≤80% міського населення)		переважно сільська (ПСТ), (<50% міського населення)	
					км ²	осіб	км ²	осіб	км ²	осіб
1	Бахмацький	1488,0	28,5	51,83	-	-	1488,0	42381	-	-
2	Бобровицький	1418,0	22,2	34,78	-	-	-	-	1418,0	31435
3	Борзнянський	1608,0	18,7	33,04	-	-	-	-	1608,0	29500
4	Варвинський	590,0	25,7	50,97	-	-	590,0	15186	-	-
5	Городнянський	1566,0	17,1	44,04	-	-	-	-	1566,0	26850
6	Ічнянський	1576,0	18,8	46,93	-	-	-	-	1576,0	29658
7	Козелецький	2660,0	15,9	48,93	-	-	-	-	2660,0	42282
8	Коропський	1312,0	16,5	32,87	-	-	-	-	1312,0	21620
9	Корюківський	1424,0	17,8	58,86	-	-	1424,0	25422	-	-
10	Куликівський	944,0	16,7	32,51	-	-	-	-	944,0	15730
11	Менський	1376,0	25,0	52,51	-	-	1376,0	33730	-	-
12	Ніжинський	1514,0	17,0	14,44	-	-	-	-	1514,0	25716
13	Новгород- Сіверський	1751,0	7,0	0	-	-	-	-	1751,0	12340
14	Носівський	1152,0	24,1	47,69	-	-	-	-	1152,0	27749
15	Прилуцький	1793,0	19,2	30,54	-	-	-	-	1793,0	34406
16	Ріпкинський	2085,0	12,3	53,69	-	-	2085,0	25646	-	-
17	Семенівський	1470,0	11,4	47,96	-	-	-	-	1470,0	16790
18	Сновський	1283,0	17,5	48,35	-	-	-	-	1283,0	22405
19	Сосницький	916,0	19,0	38,82	-	-	-	-	916,0	17377
20	Срібнянський	579,0	18,5	40,08	-	-	-	-	579,0	10691
21	Талалаївський	633,0	19,1	38,90	-	-	-	-	633,0	12065
22	Чернігівський	2548,0	20,1	18,03	-	-	-	-	2548,0	51152
	Всього по районах	31686,0	18,0	39,76	-	-	5/6963,0	5/142365	17/24723,0	17/427766

*Примітка: Складено за джерелами:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2019. – 83 с.
http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_newI/2019/zb_chnn2019.pdf
2. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році¹. Статистична інформація. Головне управління статистики у Чернігівській області, 2019. :
http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Demog/2019/demI_12.htm

Підписано до друку 11.12.2020 р.
Папір офсетний. Друк на різнографі. Умов. друк. арк. 17,42

Тираж 100 прим.

Друк: ПП «Арал»

м.Львів, вул. Козельницька, 4 Тел: (050) 371-62-80